श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीवेंकटेशाभ्यां नमः ॥ प्रणम्य मातरं गंगां भैरवं वनशंकरीम् ॥ महादेवाख्यपितरं श्रौतस्मार्तविशारदम् ॥ १ ॥ दिवाकरेण सुधिया सारमुद्धृत्य शास्त्रतः ॥ शिष्टानां तन्यते तुष्ट्यै दानसंक्षेपचंद्रिका ॥ २ ॥ तत्र परस्वत्वोत्पत्त्यंतो द्रव्यत्यागो दानम् ॥ देवलः ॥ अर्थानामुदिते पात्रे श्रद्धया प्रतिपादनम् ॥ दानमित्यभिनिर्दिष्टं व्याख्यानं तस्य कथ्यते ॥ तच्च दानं त्रिधोक्तं गीतासु ॥ दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे ॥ देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥ यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ॥ दीयते च परिक्लिष्टं तद्राजसमुदाहृतम् ॥ अदेशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ॥ असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतम् ॥ गारुडे ॥ अर्हते यत्सुवर्णादि दानं तत्कायिकं स्मृतम् ॥ तुलादानादि ॥ आर्तानामभयं दद्मीत्येतद्धि वाचिकं स्मृतम् ॥ विद्यामादाय यज्जपेद्दानं मानसं द्विजाः ॥ इति ॥ अथ पात्रम् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता ॥ यत्र दानमिमे चोभे तद्धि पात्रं प्रचक्षते ॥ इति ॥ भविष्ये ॥ किंचिद्वेदमयं

पात्रं किंचित्पात्रं तपोमयम् ॥ पात्राणामुत्तमं पात्रं शूद्रान्नं यस्य नोदरे ॥इति॥ व्यासः॥प्रथमं तु गुरोर्दानंदत्त्वाश्रेष्ठमनुक्रमात॥ततोऽन्येषां च विप्राणां दद्यात्पात्रानुसारतः ॥इति॥ भविष्यपुराणे॥सन्निधानस्थितान्विप्रान्दौहित्रं विट्पतिं तथा॥भागिनेयंविशेषेण तथाबंधून्गृहागतान् नातिक्रमेन्नरस्त्वेतान्सुमूर्खानपि गोपते॥अतिक्रम्यमहारौद्रं रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ दक्षः ॥ समम ब्राह्मणे दानं द्विगुणं ब्राह्मणब्रुवे।सहस्रगुणमाचार्ये त्वनंतं वेदपारगे॥अब्राह्मणलक्षणमाह व्यासः॥ ब्रह्मबीजसमुत्पन्नो मंत्रसंस्कारवर्जितः॥जातिमात्रोपजीवी च भवेदब्राह्मणः सतु॥ब्राह्मणब्रुवलक्षणमाह तत्रैव॥गर्भाधानादिभिर्युक्तस्तथोपनयनेन च॥न कर्मविन्न चाधीतः सभवेद्ब्राह्मणब्रुवः ॥ अथ द्रव्यविभागः ॥ शिवधर्मे ॥ तस्मात्त्रिभागं वित्तस्य जीवनाय प्रकल्पयेत्॥भागद्वयं तु धर्मार्थमनित्यं जीवितं यतः॥ वित्तस्य भागपंचकं कृत्वा भागद्वयं जीवनार्थं भागत्रयं दानार्थमिति हेमाद्रिः ॥ अथाग्राह्यदानानि ॥ स्कांदे ॥ अजिनं मृतशय्यां च मेषीं चोभयतो-

मुखीम् ॥कुरुक्षेत्रे च गृह्णानो न भूयः पुरुषो भवेत्॥मनुः॥ हिरण्यं भूमिमश्वं गामन्नं वासस्ति लान्घृतम्॥अविद्वान्प्रतिगृह्णानो भस्मीभवति काष्ठवत् ॥ अविद्वान्नाम विद्यातपोभ्यां हीनः तेन न ग्राह्यमिति ॥ अथ दानकालः ॥ वाराहे ॥ दर्शे शतगुणं दानं तद्दशघ्नं दिनक्षये ॥ शतघ्नं तच्च संक्रांतौ शतघ्नं विषुवे ततः ॥ युगादौ तच्छतगुणमयने तच्छताहतम् ॥ सोमग्रहे तच्छतघ्नं तच्छतघ्नं रवेर्ग्रहे॥तच्छतघ्नं व्यतीपाते दानं वेदविदो विदुः॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥वैशाखी कार्तिकी माघी पूर्णिमा तु महाफला ॥पौर्णमासीषु सर्वासु मासर्क्षसहितासु च॥दत्तानामिह दानानां फलं शतगुणं भवेत ॥ इति ॥ अथ पुण्यदेशः ॥मनुः॥ दृषद्वतीसरस्वत्योर्देवनद्योर्यदं तरम् ॥ तं देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावत प्रचक्षते ॥ नारदः॥पुण्यदेशेषु सर्वेषु गृहे देवालयादिषु । यत्र साधनसंपत्तिस्तत्र दानं समाचरेत॥भविष्यपुराणे॥वाराणसी कुरुक्षेत्रं प्रयागं पुष्करं तथा॥ गोकर्णं नैमिषारण्यं सेतुं श्रीपर्वतं तथा ॥ महाकालं तथा गंगामेतान्पुण्यतमान्विदुः॥पाद्मे॥

लिंगं वा प्रतिमा वापि दृश्यते यत्रकुत्रचित्॥तत्सर्वं पुण्यतां याति दानेषु च महाफलम्॥इति॥
एषु दानमतिप्रशस्तमिति हेमाद्रिः॥ अथ तीर्थे प्रतिग्रहनिषेधः॥ पाद्मे:॥ न तीर्थे प्रतिगृह्णी
यात्प्राणैः कंठगतैरपि॥इति। तीर्थे तीरे क्षेत्रे च ॥ गंगाकृष्णागोदावरीणां तीरमाह विष्णुः ॥
गंगा गोदावरी कृष्णा तीरमाहुर्महर्षयः॥उत्तरे नवगव्यूतिर्दक्षिणे योजनत्रयम्॥ इति भविष्ये॥
तीराद्गव्यूतिमात्रं तु परितः क्षेत्रमुच्यते॥इति॥गंगायां तु तीरेऽपि न ग्राह्यमित्यर्थः ॥ ब्राह्मे ।
प्रवाहमवधिं कृत्वा यावद्धस्तचतुष्टयम् ॥ तत्र न प्रतिगृह्णीयात्प्राणैः कंठगतैरपि॥इति॥प्रवाहो
गर्भः॥दानधर्मे॥भाद्रशुक्लचतुर्दश्यां यावदाक्रमते जलम्॥तावद्गर्भं विजानीयात्तदूर्ध्वं तीरमुच्यते
इति॥गर्भे प्रतिग्रहनिषेधः । प्रसिद्धनदीषु गंडक्यादिषु तु तीरेऽपि निषेधः॥तदुक्तं दानधर्मे॥गंड
क्यादिषु तीरेऽपि न ग्राह्यं भूतिमिच्छता॥इति॥अत्यंतापदि तीर्थेऽपि ग्राह्यम्॥अथ चेत्प्रतिगृह्णी
याद्ब्राह्मणो वृत्तिकर्शितः ॥दशांशमर्जितं दद्यादेवं धर्मो न हीयते॥इतिपाद्मात ॥ अथ दानकृ-

त्यम् ॥ वाराहे ॥ सुस्नातः सम्यगाचांतः कृतसंध्यादिकक्रियः ॥ कामक्रोधविहीनश्च पाखंडस्पर्शव-
र्जितः ॥ दद्यादिति शेषः ॥ कात्यायनः ॥ कुशोपरि निविष्टेन तथा यज्ञोपवीतिना ॥ देयंप्रतिगृही-
तव्यमन्यथा विफलंभवेत् ॥ इति ॥ गौतमः ॥ अंतर्जानुकरं कृत्वा सकुशं सतिलोदकम् ॥ फला-
न्यपि च संधाय प्रदद्याच्छ्रद्धयान्वितः ॥ नाम गोत्रे समुच्चार्य प्राङ्मुखो देयकीर्त्तनात् ॥ उदङ्मुखाय
विप्राय दत्त्वा तं स्वस्ति कीर्त्तयेत् ॥ सदेवताकदेयकीर्त्तनानंतरं दत्त्वेत्यर्थः ॥ अथप्रतिग्रहीतृकृत्यं
तत्रैव ॥ ॐ कारमुच्चरन्प्राज्ञो द्रविणं सकुशोदकम् ॥ गृह्णीयाद्दक्षिणे हस्ते तदंते स्वस्तिकीर्तयेत् ॥
प्रतिग्रहीता सावित्रंसर्वत्रैवानुकीर्त्तयेत् ॥ सावित्रं देवस्यत्वेति ॥ ततस्तुकीर्तयेत्सार्धंद्रव्यं च द्रव्यदे
वताम् ॥ समापयेत्ततः पश्चात्कामस्तुत्याप्रतिग्रहम् ॥ यथाशास्त्रं ॥ कइदंकस्मा अदादिति मंत्रंपठित्वे-
त्यर्थः ॥ आदित्यपुराणे ॥ प्रतिग्रहंपठेदुच्चैः प्रतिगृह्य द्विजोत्तमात् ॥ मंत्रंपठेत्तुराजन्याद्रुपांशु चतथा
विशि ॥ मनसा च तथा शूद्रे स्वस्तिवाचनमेव च ॥ ओंकारंब्राह्मणे कुर्यान्निरोंकारंमहीपतौ ॥ उपांशु

च तथा वैश्येमनसाशूद्रजे तथा॥इति कौर्मात्॥पुनस्तत्रैव॥प्रतिग्रहस्य धर्मं च न जानातिद्विजो विधिम् ॥ द्रव्यस्तैन्यसमायुक्तो नरकं प्रतिपद्यते ॥ इति॥ तथा॥विधिं तु धर्मं विज्ञायब्राह्मणस्तु प्रतिग्रहे॥दात्रा सह तरत्येव महादुर्गाण्यसौ ध्रुवम् ॥ इति याज्ञवल्क्योक्तेश्च॥अथद्रव्यमानम् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ जालसूर्यमरीचिस्थं त्रसरेणुस्ततः स्मृतम् ॥ तेऽष्टौ लिक्षा तुतास्तिस्रोराजसर्षप उच्यते॥गौरस्तु ते त्रयःषट् ते यवो मध्यश्च ते त्रयः॥कृष्णलःपंचते माषास्ते सुवर्णस्तु षोडश॥ पलंसुवर्णाश्चत्वारः पंच वा परिकीर्तितम्॥इति॥द्वे कृष्णले रूप्यमाषो धरणं षोडशैव ते॥शतमानं तु दशभिर्धरणैः पलमेव तत् ॥ निष्कः सुवर्णाश्चत्वारः ॥ इति हेमाद्रिः॥ अथ धान्यमानम् ॥ भविष्ये॥पलद्वयं तु प्रसृतिःकुडवो द्विगुणं मतम् ॥ चतुर्भिःकुडवैःप्रस्थःप्रस्थाश्चत्वार आढकः॥ आढकैस्तैश्चतुर्भिश्च द्रोणस्तु कथितो बुधैः ॥ द्रोणैः षोडशभिः खारी त्रिंशत्या कुंभ उच्यते ॥ कुंभैस्तैर्दशभिर्वाहो धान्यमानं प्रकीर्तितम्॥इति॥अथ दाने दक्षिणापरिमाणमाह व्यासः॥सुवर्णं

परमं दानं सुवर्णं दक्षिणा परा॥ सर्वेषामेव दानानां सुवर्णं दक्षिणेष्यते॥ अदक्षिणं तु यद्दानं तत्सर्वं निष्फलं भवेत्॥ इति ॥ परेत्युक्तेः पुरुषाहारौपयिकतंडुलादिकमपि दक्षिणा इति हेमाद्रिः ॥ तथा॥ देयद्रव्यतृतीयांशं दक्षिणां परिकल्पयेत् ॥ अनुक्तदक्षिणे दाने दशांशं वापि शक्तितः॥ भविष्ये॥ ज्ञेयं निष्कशतं पार्थ दानेषु विधिरुत्तमः ॥ मध्यमस्तु तदर्धेन तदर्धेनाधमः स्मृतः ॥ मेष्यां च कालपुरुषे तथान्येषु महत्सु च। एवं वृक्षे रथेऽजे च धेनोः कृष्णाजिनस्य च। अशक्तस्यापि क्लृप्तोऽयं पंचसौवर्णिको विधिः ॥ इति ॥ जपाभिषेकमुदाहृत्य लिंगपुराणे ॥ अष्टषष्टिपलोन्मानां दद्याद्वै दक्षिणां गुरोः ॥ होतॄणां चैव सर्वेषां त्रिंशत्पलमुदाहृतम्॥ तदर्धं जापकानां च द्वारपालांस्तदर्धतः॥ एतेन सर्वत्र गुरोरर्धमृत्विजां तदर्धं जापकानां द्वारपालानामिति हेमाद्रौ दक्षिणाविभागोऽनुगंतव्यः ॥ अथ द्रव्यदेवता ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ अभयं सर्वदैवत्यं भूमिर्वै विष्णुदेवता ॥ कन्या दासस्तथा दासी प्राजापत्याः प्रकीर्तिताः ॥ प्राजापत्यो गजः प्रोक्तस्तुरगो यमदैवतः ॥ तथा

चैकशफं सर्वं कथितं यमदैवतम् ॥ महिषश्च तथा याम्य उष्ट्रो वै नैर्ऋतो भवेत् ॥ रौद्रीधेनुर्विनिर्दिष्टा छागमाग्नेयमादिशेत् ॥ मेषं तु वारुणं विद्याद्वाराहं वैष्णवं तथा ॥ आरण्याः पशवः सर्वे कथिता वायुदेवताः ॥ जलाशयानि सर्वाणि वारिधीनां कमंडलुन् ॥ कुंभं च करकं चैव वारुणानि निबोधत ॥ समुद्रजानि रत्नानि वारुणानि द्विजोत्तमाः ॥ आग्नेयं कनकंप्रोक्तं सर्वलोहानि चाप्यथ॥प्राजापत्यानिसस्यानि पक्कान्नमपिच द्विज॥ संज्ञेयाः सर्वगंधाश्च गांधर्वा वै विचक्षणैः॥विद्याब्राह्मी विनिर्दिष्टा विद्योपकरणानि च॥सारस्वतानि ज्ञेयानि पुस्तकादीनि पंडितैः॥सर्वेषां शिल्पभांडानां विश्वकर्मा तु देवता॥द्रुमाणामथपुष्पाणां शाकैर्हरितकैस्तथा ॥ फलानामथ सर्वेषां तथा ज्ञेयो वनस्पतिः ॥ मत्स्यमांसे विनिर्दिष्टे प्राजापत्ये तथैव च ॥छत्रं कृष्णाजिनं शय्यां रथमासनमेव च॥उपानहौ तथा पात्रं यच्चान्यत्प्राणवर्जितम्॥सर्वं चांगिरसत्वेन प्रतिगृह्णीत मानवः॥शूरोपयोगि यत्सर्वं शस्त्रचर्मध्वजादिकम् ॥ नृपोपकरणं सर्वं विज्ञेयं

सर्वदैवतम् ॥ गृहं तु शुक्रदैवत्यं यदनुक्तं द्विजोत्तमाः॥ विज्ञेयं विष्णुदैवत्यं सर्वदा द्विजसत्तमाः॥ इति ॥ अथ प्रतिग्रहस्थानानि ॥ गृह्यपरिशिष्टे ॥ प्रतिगृह्णीत गां पुच्छे कर्णे वा हस्तिनं करे॥ मूर्ध्नि दासीमजं चैव पृष्ठेऽश्वतरगर्दभौ॥ अश्वं कर्णे सटायां वा अन्नमुद्दिश्य धारयेत॥ शय्यासनं गृहं क्षेत्रं संस्पृश्यादाय कांचनम्॥उष्ट्रं च ककुदि स्पृष्ट्वा मृगांश्च महिषादिकान्॥गोधामश्वविधानेन पक्षे संस्पृश्य पक्षिणः॥छत्रं दण्डे तरून्मूले फलं संगृह्य गौरवात्॥ प्रगृह्योपानहोऽमत्रं वासयेत्प्रतिमुच्यवै॥अमत्रं पात्रम्॥वासस्तथा समादाय कन्यां शीर्षेऽथ वा करे॥कन्याया दक्षिणां समभिस्पृशेदित्यर्थः । रतिभार्योऽपरपूर्वां प्रतिगृह्णीत चाक्षताम्॥पुत्रमुत्संगमारोप्य प्रतिगृह्णीत दत्तकम् ॥ रथं रथ मुखं स्पृष्ट्वा प्रतिगृह्णीत कूबरे ॥ कूबरो युगाधारकाष्ठम् ॥ तथा हेमाद्रौ दानखंडे॥भूमेः प्रतिग्रहं कुर्याद्भूमिं कृत्वा प्रदक्षिणम्॥करे गृहीत्वा कन्यां तु दासदास्यौ द्विजोत्तमः

---

१ इदं वासयेत्प्रतिमुच्य वै इत्येतदन्वयि प्रतिमुच्य नीरिकीकृत्य वासयेत परिधापयेत ।

आरुह्य च गजस्योक्तः कर्णेचाश्वस्य कीर्तितः॥तथा चैकशफानां तु सर्वेषां च विशेषतः॥प्रतिगृह्णीताजां शृंगे पुच्छे कृष्णाजिनं तथा॥ ये चैकशफाः शृंगिणस्तान्विशेषतःशृंगे प्रतिगृह्णीयादित्यर्थः ॥ कर्णे च पशवः सर्वे ग्राह्याःपुच्छे विचक्षणैः।गृह्णीयान्माहिषं शृंगे खरं वै पृष्ठदेशतः॥ प्रतिग्रहमथोष्ट्रस्ययानानां चाधिरोहणात्।बीजानां मुष्टिमादाय रत्नान्यादाय सर्वतः।वस्त्रं दशांतो दद्याद्वैपरिधायापि वा पुनः ॥आरुह्योपानहौ चैवमारुह्यैवच पादुके।धर्मध्वजौ तु संस्पृश्य गृह्णीया० । अवतीर्य च सर्वाणिजलस्थानानि वैद्विजः।आयुधानि समादाय तथास्पृश्य विभूषणम् । आमुच्यबद्ध्वेत्यर्थः॥इति प्रतिग्रहस्थानानि।अथादौ तुलापुरुषदानम्॥हेमाद्रौ मात्स्ये॥अनेन विधिना यस्तु तुलापुरुषमाचरेत्॥प्रतिलोकाधिपस्थाने प्रतिमन्वंतरं वसेत्॥विमानेनार्कवर्णेन किंकिणीजालमालिनापूज्यमानोऽप्सरोभिश्च ततो विष्णुपुरं व्रजेत्॥कल्पकोटिशतं यावत्तस्मिँल्लोके महीयते॥कर्मक्षयादिह पुनर्भुवि राजराजो भूपालमौलिमणिरंजितपादपीठः॥श्रद्धान्वितो

भवति यज्ञसहस्रयाजी दीप्तप्रतापजितसर्वमहीपलोकः॥ यो दीयमानमपि पश्यति भूतियुक्तः कालांतरे स्मरति वाचयतीह लोके॥ यो वा शृणोति पठतींद्रसमानरूपः प्राप्नोति धाम सपुरंदरदेवजुष्टम्॥ इति॥ तत्रैव वह्निपुराणे॥ एवं दत्त्वा सुवर्णं तु ब्रह्महत्यादिकं च यत्॥ पापं निहत्य पुरुषः सूर्यलोकं स गच्छति॥ तत्र स्थित्वा चिरं राजन्यदि याति महीतले॥ राजराजेश्वरः श्रीमान्वीतशोको निरामयः॥ रूपसौभाग्यसंपन्नो नित्यं विष्णुपरायणः॥ पुनर्विष्णुपदं याति यत्र गत्वा न शोचति॥ इति सुवर्णादितुलापुरुषदानफलम्॥ अथ कुंडमंडपादि॥ तत्र सुवर्णतुलायामेवावश्यकमिति हेमाद्र्यादयः॥ रत्नरजततुलायां तु कृताकृतमित्युक्तं तत्रैव॥ होमाद्यशक्तौ तु मंडपादिरहितमेव कुर्यात्॥ न तत्र मंत्रो होमो वा एवमेव प्रदीयते॥ इति मात्स्योक्तेः। ग्रहमंत्रा द्वारजापमंत्राश्च नेत्यर्थः॥ अथ तुलावेदीपरिमाणं चाह तत्रैव॥ तत्रादौ शुभेऽह्नि शोभार्थं कुंडमंडपमात्रं वा कृत्वा सप्तहस्तां वा पंचहस्तां वा तृतीयांशेन चतुर्थांशेन वोच्चां वेदीं कृत्वा तदुपरि पूर्वपश्चिमयोः

स्तंभद्वयं निखेयम् ॥ हेमाद्रौ मात्स्ये ॥ शाकेंगुदीचंदनदेवदारुश्रीपर्णिबिल्वप्रियकांजनोत्थम् ॥ स्तंभद्वयं हस्तयुगावखातं कृत्वा दृढं पंचकरोच्छ्रितं तत् ॥ तदंतरं हस्तचतुष्टयं स्यादथोत्तरांगं चतुरस्रमेव ॥ इति ॥ शाको वृक्षविशेषो महासार इति प्रसिद्धः ॥ श्रीपर्णिर्भद्रतरुः ॥ प्रियको जीवकः ॥ सारसते कदंबः ॥ अंजनः कांचनतुल्यपर्णो वृक्षविशेषः ॥ स्तंभद्वयं च चतुरस्रीकृत्य वेदिमध्यपूर्वपश्चिमभागयोर्निखेयमुत्तरांगं स्तंभयोरुपरि तिर्यक्काष्ठं तच्चपंचकरयोःस्तंभयोर्हस्तच तुष्टयोपरि विधेयं चतुरस्रम्॥अथोत्तरांगं च तदंगमेवेति पाठे तदीयमिति स्तंभसजातीयकाष्ठमि त्यर्थः॥समानजातिश्च तुलावलंब्या हैमेन मध्ये पुरुषेण युक्ता॥ दैर्घ्येण सा हस्तचतुष्टयं स्यात्पृ थुत्वमस्याश्च दशांगुलानि॥सुवर्णपट्टाभरणा च कार्या सलोहपाशद्वयशृंखलाभिः॥ युता सुवर्णेन च रत्नमालाविभूषिता माल्यविभूषणाढ्या॥समानजातिस्तोरणसमानजातिः ॥ तुलोत्तरांगमध्ये द्वादशभिरंगुलैरधस्तादुदगग्रा अवलंब्या पुरुषेण विष्णुनाशृंखलाबिलंबितया सुवर्णनिर्मितया

त्प्रतिमालक्षणद्वयं न्यस्तयोर्बहिःस्थितमंगुलषट्कं विहाय विज्ञेयं समतुलायाः अष्टोत्तरशतांगु
लमितत्वात्।पृथुत्वंचास्यादशांगुलपरिमितेन वलयाकृतिसूत्रेणसंमितंविधेयमित्यर्थः।मलोहपा
शद्वयश्रृंखलाभिर्युक्ता कार्येत्यर्थः॥ तत्रैव वह्निपुराणे॥आश्वत्थींखादिरींचापिपालाशीं वा सुपु
क्षजाम्॥ चतुर्हस्तप्रमाणेनसुश्लक्ष्णांसुदृढांनवाम्॥ सुवर्तुलां समां तद्वत्स्निग्धच्छिद्रत्रयान्विताम्।
मौंजशिक्यद्वयोपेतां बद्धां स्तंभे तु याज्ञिये॥इत्याह नारदः॥चतुरस्रा तुला कार्या पादौ चापि
तथाविधौ॥चतुर्ष्वपिचपार्श्वेषु मानं स्याच्चतुरंगुलम्॥मुक्त्वा तावत्तु करकावांतयोर्विन्यसेद्बुधः॥
चतुर्हस्ता घटतुला मध्यश्रृंखलयान्विता॥ शिक्यंहस्तत्रयंकुर्यात्कुटकंचतुरंगुलम्॥इति॥यदाह
तत्रैव विश्वकर्मा॥विशेषदानं कथितं तुलादि तस्मात्तुलालक्षणमुच्यतेप्राक्॥ तुलाप्रमाणंस्मृतमं
गुलानि दैर्घ्येंगुलैः षण्णवतिप्रमाणैः॥ प्रतिद्वयेऽप्यंगुलषट्कषट्कं शतांगुलाष्टोत्तरमंगुलानाम्॥
स्युर्विंशतिः पंच च धातुबंधा बंधेष्वधिष्ठानसुरानिवेश्याः॥ ईशःशशी मारुतरुद्रसूर्याःस्याद्विश्व

कर्मागुरुरंगिराग्नी ॥ प्रजापतिर्विश्वजगद्विधाता पर्जन्यशंभू पितृदेवता च॥ सौम्यश्च धर्मामररा जमश्विनौ जलेशमित्रावरुणौ मरुद्गणाः॥धनेशगंधर्वजलेशविष्णुर्दंडेचतुर्विंशतिरेव देवताः॥अत्र सौम्यो बुधः ॥स्यात्पंचविंशः पुरुषः स एको यस्तोल्यमानस्तुलया महात्मा॥ एता विधेयास्तप नीयमय्यो रत्नार्चिता दैवतमूर्तयस्ताः। षडंगुलः स्याच्चतुरस्रपिंडः प्रांतद्वये विष्णुरनंतनामा॥ पार्श्वद्वयं तच्चतुरंगुलं स्यादेवं मयाते कथितं प्रमाणम्॥मध्यां कुटे संकुलिकांगुलानि पंचाधिका विंशतिरेव दैर्घ्यं॥एकांगुलःस्याद्भ्रतीह पिंडस्तत्राधिदेवः किलवासुकिःस्यात् ॥ एकैकरज्जुर्ल भतेंगुलानि त्रिःसप्ततिःपिंडगतांगुलाच॥ तच्चैलकद्वंद्वमथांगुलानि त्रिंशत्तथापंचदशाधिकास्यात॥ तद्धातुबद्धं शुभकाष्ठपीठंपिंडे तथाद्वंद्वमथो विधेयम् ॥ अधो घटोभूम्यधिदेवता स्यात्तुलांतरे भूमिपतिर्निवेश्यः ॥ इति हेमाद्रौमात्स्योक्तेः वेद्यादितुलाकृत्यं लक्षणंच॥ अथ वेद्यां षोडशारच क्रलिखनप्रकार उक्तो मदनरत्ने॥तत्राचार्योवेद्यांमध्येत्रिहस्तव्यासचतुरस्रंप्रसाध्य प्रागपरदक्षि

णोत्तरनवरेखाभिस्तच्चतुः षष्टिकोष्ठकं कुर्यात्॥ तत्र कोष्ठानि प्रत्येकं नवनवांगुलानि संपद्यंते।
ततो बहिरंत्यपंक्तिषु चतुर्दिक्षु मध्यकोष्ठानि चत्वारि चत्वारि मार्जयित्वा तदुपर्युपांत्यपंक्तिषु पा
र्श्वयोस्तत्र त्रयं त्रयं त्यक्त्वा प्रतिदिशं प्रतिमध्यकोष्ठे द्वयंद्वयं मार्जयेत। तच्चतुर्दिक्षु षट्षट्कोष्ठानि
चत्वारि द्वाराणि सिध्यंति॥ ततो मध्यस्थितषोडशकोष्ठानि मार्जयेत॥ ततो बाह्ये एकैक
कोणकोष्ठं विहाय॥ कोणकोष्ठद्वारपीठांतरालवर्तीन्यवशिष्टानि पंच पंच कोष्ठानि मार्जयेत्॥
तथा च मध्यचतुरस्रपीठपादाः सिध्यंति॥ ततो मध्याच्चत्वारि वृत्तानि कुर्यात॥ तत्राद्ये
चत्वार्यंगुलानि व्यासः द्वितीयेऽष्टौ तृतीये चतुर्विंशतिः चतुर्थे षड्विंशतिरिति॥ तच्चतुरंगुलं वृत्तं
कर्णिकारूपं पीतेन रजसा पूरयित्वा कर्णिकावधिरेखां सितेन रजसा निर्माय तद्बहिरष्टांगुलात्मके
वृत्ते पीतरक्तासितरजोभिः संपादितमूलमध्याग्राणि षोडशकेसराणि संपाद्य तत्केसरावधिरेखां सिते
नैव रजसांगुलोन्नतां संपाद्य चतुर्विंशांगुलात्मके तद्बहिर्वृत्ते। सितेन रजसाष्टदिक्ष्वष्टौ पत्राणि रक्ता

ग्राणि कुर्यात् ॥ ततो दलांतररेखां सितेन रजसा विधाय दलांतराणि कृष्णेन रजसा पूरयित्वा तद्बहिरेकांगुलांतरां बहिर्वृत्तरेखां सितेनैव रजसा संपाद्य वृत्तद्वयांतरं परितोऽष्टदलाग्रतन्मध्यचिह्नैः षोडशधा विभज्य प्रतिभागं यत्राकारान्षोडशारान् श्यामपीतारुणश्वेतरजोभिः कल्पयित्वा तदंतरेण यथायोगं रजोभिः पूरयित्वा तद्बहिः सितपीतारुण श्यामहरिताः पंच रेखा लिखेत्॥ तद्बहिः पीठे क्षेत्रं चतुरस्रं यथाशोभं रजोभिः रक्तं कृत्य पीठावधिरेखां सितेन रजसा चतुरस्रां रचयेत्॥ द्वारक्षेत्राणि पूर्वादितः पीतश्यामसितहरितरजोभिः पूरयेत्॥ आग्नेयादिकोणकोष्ठचतुष्टयं लोहित हरित श्यामधवलैः पूरयेत्॥ अग्नेयादिपीठपादचतुष्टयं पंचकोष्ठात्मकं तु क्रमात्सितरक्तपीतकृष्ण रजोभिः पूरयेत्॥ ततः सितेन रजसांगुलोन्नतेन बहिश्चतुरस्रे रेखां कुर्यादिति मदनरत्नादयः ॥ ठक्कुरमतेतु चतुरस्रं चतुर्हस्तं तत्र प्रत्येकं द्वादशांगुलानि नव कोष्ठानि वृत्तानि तु पंच तत्राद्यवृत्ते चत्वार्यंगुलानि व्यासः द्वितीयेऽष्टौ तृतीये विंशतिः चतुर्थे चतुर्विंशतिः पंचमे तच्चतुरस्रं बहिस्त

तोऽष्टत्रिंशत इति पंचकोष्ठात्मकं पीठपादचतुष्टयम् आग्नेयादिक्रमेण रक्तहरितश्यामसितैःपूर णीयं कोणकोष्ठचतुष्टयम् ॥ प्रत्येकं त्रिभिस्त्रिभिर्वर्णैरिति विशेषः ॥ इदमेव वारुणं मंडलंजलाश योत्सर्गादौ ज्ञेयम् । पुनस्तत्रैव ॥ वज्रं प्रागुत्तमे भागे आग्नेयां शक्तिमुज्ज्वलाम् ॥ आलिखेद्द क्षिणे दंडं नैर्ऋत्यां खड्गमालिखेत्॥ पाशं तु वारुणेलेख्यं:ध्वजं वै वायुगोचरे॥कौबेर्यां तु गदां लिख्य ईशान्यां शूलमालिखेत् ॥ शूलस्य वामदेशं तु चक्रं पद्मं च दक्षिणे॥ततो महावेद्युपरि पंचवर्णं फलपुष्पोपशोभितं वितानं कुंडमंडपे बध्नीयात् ॥ इति वेद्युपरिषोडशारचक्रम् ॥ अथ घृतादितुलाफलमुक्तं हेमाद्रौ विष्णुधर्मोत्तरे॥प्रथमा तु घृतस्योक्ता तेजोवृद्धिकरीशुभा।माक्षिकेण तु सौभाग्यं तैलेन बहुलाःप्रजाः॥ वस्त्रेणदिव्यवस्त्राणि प्राप्नोतितुलयाध्रुवम् ॥ लवणेनतुलाव ण्यमरोगित्वं गुडेनच॥असपत्नःशर्करया।सुरूपं चंदनेनतु ॥अवियोगोभवेद्भर्ता तुलयाकुंकुमस्य च॥न संतापो हृदि भवेत्क्षीरस्य तुलयातथा ॥ सर्वकामप्रदाःसर्वाःसर्वपापक्षयंकराः॥यःकरोति

तुलाः सर्वाः स गौर्यालयमाप्नुयात्॥मंत्रेण दद्यादभिमन्त्रितांतु सकृत्तुलामेकतमां द्विजेभ्यः॥स
याति गौर्याःसदनंसुपुण्यं न शोकदौर्भाग्यमुपाश्नुतेपुमान्॥अथतुलाप्रार्थनामंत्रः॥ त्वंतुलेसर्वभू
तानांप्रमाणमिह कीर्तिता॥मांतोलयंती संसारादुद्धरस्वनमोऽस्तुते॥इत्यारुह्य॥गोदोहकालं तत्रैव
चिंतयित्वाहरिप्रियाम्।अवरुह्यततोदद्यादर्घ्यपादमथापिवा।गुरुं संपूज्यविधिवद्वस्त्रालंकारभूषणैः
विसर्जयेन्नमस्कृत्यभोजयेद्विजपुंगवान्॥ शेषंद्विजेभ्योदातव्यं स्त्रीभ्योऽन्येभ्यस्तथैव च॥कदली
दलसंस्था च पंचपिंडा हिमाद्रिजा॥कर्पूरस्य तु तां पूज्यकुंकुमेनालभेत्तुताम् ॥विधिनानेनयो
दद्यात्तुलादानंविमत्सरः॥ सलोकमेतिपार्वत्याःसेव्यमानोऽप्सरोगणैः ॥ तत्रापि कालंसुचिरमिह
लोके नृपो भवेत्।आत्मतुल्यं सुवर्णंवारजतंरत्नमेववा।यो ददाति द्विजाग्र्येभ्यस्तस्याप्येतत्फलं
भवेत् ॥ एतद्भूमिदानजन्यम्॥ब्रह्महत्यादिपापाद्यैर्मुक्तःशिवपुरं व्रजेत् ॥ स च तत्पापनिर्मुक्तः
प्रोक्तं विष्णुपुरं व्रजेत्॥तुलापुरुषभूमी च दीयमाने तु ये नराः ॥ पश्यंति तेऽपि वा यांति ये

वा स्युरनुमोदकाः॥ गुडं दा यदि गा खण्डं लवणं वापि तोलितम्॥ यो दद्यादात्मना तुल्यं नारी वा पुरुषोऽपि वा ॥ पुमान्प्रद्युम्नवत्स्यात्तु नारी स्यात्पार्वतीसमा॥ सुभगौ रूपसंपन्नौ भुंजीतांते त्रिविष्टम् ॥ हिरण्यदक्षिणायुक्तं सवस्त्रं भूषणान्वितम् ॥ अलंकृत्वा द्विजाग्र्यं तं परिधाप्य च वाससी ॥ खंडादि तोलितं पश्चाद्गुरवे प्रतिपादयेत्॥सर्वकामसमृद्धात्मानं तं कालं वसेद्दिवि॥ इति घृतादितुलादानफलम्॥ अथ नानारोगानिरासार्थं द्रव्यविशेषतुलादानान्युक्तानि गारुडे। तुलापुरुषदानं तु शृणु मृत्युंजयोद्भवम् ॥ अथ लोहं प्रदातव्यं सर्वरोगोपशांतये ॥ कांस्यं च यक्ष्मणे देयं त्रपु चार्शोविकारके॥अपस्मारे तु सीसं स्यात्ताम्रं कुष्ठे च दारुणे॥पित्तलं रक्तपित्ते च रूप्यं प्रदरमेहयोः॥सुवर्णं सर्वरोगेषु प्रदद्यान्मृत्युनाशनम्॥फलोद्भवं तथा देयं ग्रहण्यां दीर्घवाहिनि ॥ गौडं भस्मकरोगे च पौगं स्याद्गुडमालके॥ पौगं पूगीफलम् ॥ काष्ठजं चाग्निमांद्ये स्याद्रोगोत्पत्तौ तु पैष्टकम् ॥मधूद्भवं तथा देयं कासश्वासजलोदरे॥घृतोद्भवं तथा देयं छर्दिरोगो

पशांतये ॥ क्षीरं पित्तविनाशाय दधि स्याद्भगदारणे ॥ लवणं वेपनाशाय पैष्टं दद्रुविनाशने॥ धान्यं च सर्वरोगस्य नाशने मुनिभिःस्मृतम्॥ इति॥अत्रायं संक्षेपो दानोद्द्योतेऽपि ॥रूप्यतु लायां सुवर्णतुलाफलमेव पितृतृप्तिः प्रदरमेहनाशश्च रत्नतुलायां स्वर्णफलमेव ॥ ताम्रेण कुष्ठ नाशः ॥ लोहेन सर्वरोगविनाशः ॥ घृतेन तेजोवृद्धिश्छर्दिनाशश्च ॥ गुडेनारोगित्वं सौभाग्यवृ द्धिश्च ॥ लवणेन लावण्यं सौभाग्यं च ॥ मधुना सौभाग्यं कासश्वासजलोदरनाशश्च ॥ तैलेन प्रजावान् भवति ॥ क्षीरेण पित्तनाशः संतापनिवृत्तिश्च। दध्ना भगंदरनाशः ॥ शर्करया सपत्न बाधानिवृत्तिः ॥ अन्नेनारोगित्वम् ॥ पिष्टेन दद्रुनाशः॥ फलैः संग्रहणीनाशः ॥ क्रमुकै गंडमालानाशो मुखदुर्गंधिनाशनं दद्रुनाशश्च ॥ क्रमुकं पूगीफलम् ॥ चंदनेन सौंदर्यवान् ॥ गंधेन सौभाग्यम् । वस्त्रेण दिव्यवस्त्रावाप्तिः ॥ काष्ठैरग्निमांद्यनाशः विष्णुप्रीतिर्वा सर्वद्रव्यै रपि इति ॥ इति नानारोगनिरासद्रव्यविशेषतुलाः ॥ अथ पूजार्थं तत्तद्द्रव्याधिदेवतामाह ॥

गारुडे॥अधिदैवं तु लोहे वै महाभैरव उच्यते॥कांस्ये त्वपाश्विनौ च वायुश्च सीसके स्मृतः॥
ताम्रे सूर्यस्तथा प्रोक्तः पैत्तले च कुहूस्तथा ॥ रौप्ये च पितरो ज्ञेयाः सौवर्णे सर्वदेवताः॥ फले
सोमो गुडे चापस्तांबूले च विनायकः ॥ गंधर्वाः कुसुमे चैव जांगलेऽग्निस्तथा स्मृतः॥ जांगले
काष्ठे॥मधौ यक्षः प्रयत्नेन घृते मृत्युंजयस्तथा । क्षीरे तारागणाः सर्वे दधि सर्पाः प्रकीर्तिताः ॥
लवणे पार्वतीदेवी समुद्दिष्टाधिदेवता । पिष्टे प्रजापतिर्देवो अन्ने सर्वाश्च देवताः॥आर्तिर्यदा स्या
त्पात्राणां प्राप्नुयात्पुण्येंदशतः ॥ नित्यं मृत्युजयप्राप्तिर्विधिना यत्प्रदीयते। तदेव सर्वशांत्यर्थं
भवतीति न संशयः ॥ तुलापुरुषदानेन मृत्युं जयति मानवः॥ आगमोक्तमृत्युंजयमंत्रेण पूजयि
त्वेत्यर्थः ॥ नाममंत्रेण वा यथाधिकारं योज्यम् ॥ इति द्रव्याधिदेवताः अथ कालविशेषः ॥
दानोद्द्योते विश्वामित्रः॥आदित्ये राहुणा ग्रस्ते सुवर्णैस्तोलयेत्तनुम्॥सोमग्रहे तु रौप्येण यद्वा
दानं तथा शृणु॥प्रवर्ग्यस्य मुखे जात उत्पन्नःपितृदेहतः॥सर्वपापहरं वै तद्ददामि प्रीयतां विधुः॥

इत्युच्चार्य जलं त्वप्सु निक्षिपेद्द्विजसत्तमइति॥अथ तुलापुरुषदानविधिःहेमाद्रौ विष्णुधर्मोत्तरे॥
तुलादानं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशनम्॥यद्गौर्याचरितं पूर्वं लक्ष्मीनारायणे तु ॥ पुण्यं दिनम
थासाद्य तृतीयायां विशेषतः॥गोमयेनानुलिप्तायां भूमौ कृत्वा घटं शुभम् ॥ दारवं शुभवृक्षस्य
चतुर्हस्तप्रमाणतः॥सुवर्णं तत्र बध्नीयात्स्वशक्त्या घटितं घटे ॥ सौवर्णं स्थापयेत्तत्र वासुदेवं
चतुर्भुजम् ॥ शिक्यद्वये च बध्नीयात्स्थापयेत्पीठके ततः ॥ तत्रारोहेत्सवस्त्रास्त्रः सर्वालंकार
भूषितः॥अभीष्टदेवतां गृह्य स्नापयित्वा घृतादिभिः ॥ तुलापुरुषदानस्य विधिरेष प्रकीर्तितः॥
अत्र विधिरेष प्रकीर्तित इति एतावत्येव कर्तव्यतेत्युक्तं भवतीति दामोदरः नान्यदिति ॥
तुलादानमधिकृत्य लिंगपुराणे । दक्षिणां च शतं सार्धं तदर्धं वापि दापयेत्॥गुरोरिति शेषः ॥
ऋत्विजां चैव सर्वेषां दश निष्कान्प्रदापयेत् ॥ इति ॥ तथा यजमानोऽयनग्रहणसंक्रमादि
पुण्यकालमासाद्यपूर्वेद्युरेकभक्ताचरितप्रायश्चित्तःकृतनित्यक्रियोदर्भेष्वासीनोदर्भान्धारयमाणः

शुचिराचम्य देशकालौ संकीर्त्य ममामुककामनासिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं अमुकद्रव्य तुलापुरुषदानं करिष्ये॥ इति संकल्प्य ॥ तथा रोगनिरासार्थं तु ममामुकरोगनिरासेन ममास्य शिवोर्वामुकरोगनिरासेन क्षिप्रारोग्यसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमिति॥तथा यदा तु शिष्टा चारवशात्ताम्रादितुलासु अष्टमांशं चतुर्थांशं वा सुवर्णरजतादि प्रक्षिप्यते तदासुवर्णादितुलया चतुर्थांशाष्टमांशादितुलाविशेषफलप्राप्तिद्वारा इत्यल्लेखः कार्यः ॥ तदंगतया गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनमाचार्यवरणमंगदेवतापूजनमहं करिष्ये इति संकल्प्य गणपतिं संपूज्य पुण्याहं स्वस्त्यृद्धिः श्रीःकल्याणमिति शब्दपंचात्मकंबौधायनोक्तं ब्राह्मणांस्त्रिस्त्रिर्वाचयित्वाआचार्यं वृत्वा आचार्यं तुलायां गौरीं विष्ण्वादितुलांगदेवताश्चपूजयित्वा रोगनिरासार्थं तु महामृत्युंजय मंत्रेण प्रतिमायांमृत्युंजयंताम्रादितोलनीयद्रव्यादिदेवाश्चपूजयेदिति । इतितुलापुरुषदानविधि शेषः। अथतुलादानप्रयोगः।यजमानःशुचिराचम्यप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्यएकैकमन्वंतर

कालावच्छिन्नप्रतिलोकपालस्थानानिवासपूर्वकार्कवर्ण-किंकिणीजालमालि विमानाधिकरणका
प्सरःपूजासहितशिवपुरगमनपूर्वक-कल्पकोटिशतावच्छिन्न-विष्णुपुराधिकरणकनिवासकामः
सुवर्णरत्नरौप्यतुलापुरुषमहादानमहंकरिष्ये।यद्वा।ब्रह्महत्यादिसकलपापक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्री
त्यर्थंसुवर्णरत्नरौप्यतुलापुरुषमहादानंकरिष्ये।तत्रादौगणपतिपूजनंपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंनां
दीश्राद्धाचार्यवरणादिकुर्यात्।तत्रादितुलायांतुसंकल्पोत्तरंगणपतिपूजनपूर्वकंपुण्याहवाचनमात्रं
कृत्वाआचार्यंवृत्वायथाविभवंवस्त्रालंकारादिभिःपूजयेत्। ततआचार्योगोमयोपलिप्तवेद्यादौसर्ष
पविकिरणं पंचगव्यप्रोक्षणंकृत्वावेद्यांवारुणमंडलंविलिख्यतदुपरिकुंडमंडपे पंचवर्णं वितानंफलपु
ष्पोपशोभितंध्वजंबद्ध्वावेद्यादौ घटमाबध्य तत्रदक्षिणोदकशिक्यां तुलां बध्नीयात्॥गौरीप्रीत्यर्थं
तुलायां कर्पूरकृतपंचपिंडिकारूपां गौरीं कुंकुमेनानुपूजयेत् ॥ ततो धर्मराजसूर्यविष्णुप्रतिमाः
तिस्रोमाषमात्रसुवर्णनिर्मिताअग्न्युत्तारणादिपूर्वकंसंपूज्यइष्टदेवतांचपंचामृतेनाभिषिच्याभ्यर्च्य

चविष्णुप्रतिमां तुलामध्येबद्धाततः पूर्वोक्ततोलनीयद्रव्यादिदेवतांसंपूज्यतुलायैनम इति तुलां
तुलाप्रांतकूटयोर्विष्णुमनंतं मध्यकूटेवासुकिंफलकद्वयेभूमिंचसंपूज्यरक्तवस्त्रेण तुलांसंवेष्टचततः
शक्तौ सत्यांतुलादंडेसुवर्णनिर्मितासुचतुर्विंशतिप्रतिमासुउदक्संस्थां देवतामावाहयेत् पूजयेच्च
तदित्थम्॥ॐ ईशानाय नम ईशानमावाहयामि॥ १एवं सर्वत्र ॐ शशिने नमः शशिनं आवाह
यामि२ॐ मारुताय०३ॐरुद्राय०४ ॐ सूर्याय ०५ ॐ विश्वकर्मणे न० ६ ॐगुरुवे न०७ॐ
अंगिरोऽग्निभ्यां०८ॐ प्रजापतये०९ॐ विश्वेभ्योदेवेभ्यो न०१०ॐ धात्रेन० ११ ॐ पर्जन्य
शंभुभ्यां० १२ ॐपितृभ्यो न० १३ ॐ सौम्याय० १४ ॐ धर्माय०१५ ॐ अमरराजाय
१६ ॐ अश्विभ्यां न० १७ॐ जलेशयाय० १८ॐ मित्रावरुणाभ्यां न०१९ॐ मरुद्गणेभ्यो०
२० ॐ धनेशाय० २१ॐ गंधर्वाय०२२ॐ जलेशाय० २३ॐ विष्णवे० २४इत्यावाह्य संपूज्य
च ततो यजमानो वस्त्राभरणगंधमाल्याद्यलंकृतःकुसुमांजलिंगृहीत्वातुलांत्रिःप्रदक्षिणीकृत्यप्राङ्

कालावच्छिन्नप्रतिलोकपालस्थाननिवासपूर्वकार्कवर्ण–किंकिणीजालमालि विमानाधिकरणका
प्सरःपूजासहितशिवपुरगमनपूर्वक–कल्पकोटिशतावच्छिन्न–विष्णुपुराधिकरणकनिवासकामः
सुवर्णरत्नरौप्यतुलापुरुषमहादानमहंकरिष्ये।यद्वा।ब्रह्महत्यादिसकलपापक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्री
त्यर्थंसुवर्णरत्नरौप्यतुलापुरुषमहादानंकरिष्ये।तत्रादौगणपतिपूजनंपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंनां
दीश्राद्धाचार्यवरणादिकुर्यात्।तात्रादितुलायांतुसंकल्पोत्तरंगणपतिपूजनपूर्वकंपुण्याहवाचनमात्रं
कृत्वाआचार्यंवृत्वायथाविभवंवस्त्रालंकारादिभिःपूजयेत्। ततआचार्योगोमयोपलिप्तवेद्यादौसर्ष
पविकिरणं पंचगव्यप्रोक्षणंकृत्वावेद्यांवारुणमंडलंविलिख्यउपरिकुंडमंडपे पंचवर्णं वितानंफलपु
ष्पोपशोभितंध्वजंबद्ध्वावेद्यादौ घटमाबध्य तत्रदक्षिणोदक्शिक्यां तुलां बध्नीयात्॥गौरीप्रीत्यर्थं
तुलायां कर्पूरकृतपंचपिंडिकारूपां गौरीं कुंकुमेनानुपूजयेत् ॥ ततो धर्मराजसूर्यविष्णुप्रतिमाः
तिस्रोमाषमात्रसुवर्णनिर्मिताअग्न्युत्तारणादिपूर्वकंसंपूज्यइष्टदेवतां चपंचामृतेनाभिषिच्याभ्यर्च्य

चविष्णुप्रतिमां तुलामध्येबद्धाततः पूर्वोक्ततोलनीयद्रव्यादिदेवतांसंपूज्यतुलायैनम इति तुलां
तुलाप्रांतकूटयोर्विष्णुमनंतं मध्यकूटेवासुकिंफलकद्वयेभूमिंचसंपूज्यरक्तवस्त्रेण तुलांसंवेष्टचततः
शक्तौ सत्यांतुलादंडेसुवर्णनिर्मितासुचतुर्विंशतिप्रतिमासुउदक्संस्थां देवतामावाहयेत् पूजयेच्च
तदित्थम् ॥ॐ ईशानाय नम ईशानमावाहयामि॥ १एवं सर्वत्र ॐ शशिने नमः शशिनं आवाह
यामि२ॐ मारुताय०३ॐरुद्राय०४ ॐ सूर्याय ०५ ॐ विश्वकर्मणे न० ६ ॐगुरुवे न०७ॐ
अंगिरोऽग्निभ्यां०८ॐ प्रजापतये०९ॐ विश्वेभ्योदेवेभ्यो न०१०ॐ धात्रेन० ११ ॐ पर्जन्य
शंभुभ्यां० १२ ॐपितृभ्यो न० १३ ॐ सौम्याय० १४ ॐ धर्माय०१५ ॐ अमरराजाय
१६ ॐ अश्विभ्यां न० १७ॐ जलेशयाय० १८ॐ मित्रावरुणाभ्यां न०१९ॐ मरुद्गणेभ्यो०
२० ॐ धनेशाय० २१ॐ गंधर्वाय०२२ॐ जलेशाय० २३ॐ विष्णवे० २४इत्यावाह्य संपूज्य
च ततो यजमानो वस्त्राभरणगंधमाल्याद्यलंकृतःकुसुमांजलिंगृहीत्वातुलांत्रिःप्रदक्षिणीकृत्यप्राङ्

मुख उपविश्य प्रार्थयेत्॥ॐ नमस्ते सर्वदेवानां शक्तिस्त्वं सत्यमाश्रिता॥साक्षिभूता जगद्धात्री निर्मिता विश्वयोनिना ॥ एकतः सर्वसत्यानि तथानृतशतानि च॥धर्माधर्मकृतां मध्ये स्थापिताऽसि जगद्धिते॥त्वं तुले सर्व भूतानां प्रमाणमिह कीर्तिता॥मां तोलयंती संसाराडुद्धरस्व नमोऽस्तु ते॥ योऽसौ तत्त्वाधिपो देवः पुरुषः पंचविंशकः॥स एषोऽधिष्ठितो देवि त्वयि तस्मान्नमो नमः ॥ नमो नमस्ते गोविंद तुलापुरुषसंज्ञक॥त्वं हरे तारयस्वास्मानस्मात्संसारसागरात्॥ इति पठित्वा तुलोपरि पुष्पांजलिं क्षिपेत्॥पुनस्तुलांत्रिःप्रदक्षिणीकृत्य वामहस्ते धर्मराजं दक्षिणे सूर्यमंके स्वाभीष्टदेवतां पंचामृताभिषिक्तार्चितां चादाय प्राङ्मुखस्तुलायामुत्तरफलकमारोहेत् दक्षिणेन सुवर्णः स्यादुत्तरेण नराधिपः इति मात्स्यवचनात् । नराधिप इत्युपलक्षणम्॥ततः आचार्यो दक्षिणफलके तोलनीयद्रव्यमारोपयेत् ॥ सुवर्णाद्यावत्समधिकं स्यात ॥पुष्टिकामेन भूयिष्ठमधिकं कार्यम् ॥ ततो यजमानस्तुलामध्यदंडस्थितदृष्टिर्हरेर्मुखं पश्यन्मंत्री पठेत् ॥

ॐनमस्ते सर्वभूतानां साक्षिभूते सनातनि॥पितामहेन देवि त्वं निर्मिता परमेष्ठिना॥ त्वयाधृतं जगत्सर्वं सहस्थावरजंगमम् ॥ सर्वभूतात्मभूतस्थे नमस्ते विश्वधारिणि ॥ इतिगोदोहकालंतत्र स्थित्वा ततस्तुलामवतीर्य तोलितद्रव्ये तुलसीपत्रं निधाय देशकालौसंकीर्त्यअमुककामइदममु कद्रव्यमात्मसमतोलितमाचार्याद्यन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यः समस्ताश्रितबंधुवर्गेभ्यो दीनानाथेभ्यश्च दातुमहमुत्सृजे न ममेत्युत्सृज्यततःकृतस्यामुकतुलापुरुषदानकर्मणःसांगतासिद्ध्यर्थमाचार्याय इदं सुवर्णं अग्निदैवतं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहं संप्रददे नममेति दद्यात्॥पुनःकृतस्यामुकतुलापुरु षदानकर्मणः इत्यादिसांगतासिद्ध्यर्थंयथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे ॥कृतस्यामुकतुलापुरुषदानकर्मणःसांगतासिद्ध्यर्थं यथाशक्ति ब्राह्मणान् यथा कालं यथोत्पन्नेनान्नेनभोजयिष्ये इति संकल्प्य ॥ तत आचार्यांवाहितदेवताः सर्वाःअर्चनपूर्वकं विसृज्य आचार्यायतुलार्धपादं वा प्रतिमावस्त्राभरणादिसर्वं तुभ्यमहं संप्रददे नममइतिदत्त्वासद

स्यायादावेतदर्धं दत्त्वाशेषंच सद्यएव यथोद्देशं दत्त्वा प्रमादात्कुर्वतां कर्म० यस्य स्मृत्येतिजपि
त्वाकर्मैश्वरार्पणं कृत्वा सुहृद्युतो भुंजीतेति। केचित्तु अत्रतुलापूजोत्तरमग्निंसंस्थाप्य ईशानादितुला
वस्थदेवताभ्योऽष्टाष्टाज्याहुतयश्चेच्छंतीति॥ तुलाप्रतिग्रहप्रायश्चित्तंत्वाचार्यश्चांद्रायणमेकंकुर्यात्
प्रतिग्रहानुसारेण इत्युक्तं दानोद्द्योते रहस्येषु॥ हेमाद्रौ मात्स्ये॥ न चिरंधारयेद्गेहे सुवर्णं तोलितं
बुधः ॥ तिष्ठेद्भयावहं यस्माच्छोकव्याधिकरं नृणाम् ॥ शीघ्रं परस्वीकरणाच्छ्रेयः प्राप्नोतिपुष्क
लम्॥ इति ॥ सुवर्णादिसर्वद्रव्यतुलास्वेवं कैमुतिकन्यायात्॥ अत्रत्यः सुवर्णशब्दोरजतादिसर्व
द्रव्यतुलोपलक्षको बोध्यः॥ मीमांसैकधुरंधरः श्रुतिधरो न्यायेऽपि वागीश्वरः साहित्येऽमृतसागरः
सुजनतावल्लीरसालद्रुमः॥ यद्विद्वन्मणिशेखरो दिनकरः प्रासूत विश्वेश्वरं तेनाकारि घृतादितोलन
विधौसत्प्रीतये पद्धतिः॥ इति दानोद्द्योतदानरत्नमयूखाद्यनुसारेण च कालोपनामकभट्टदिवाकर
कृतदानसंक्षेपचंद्रिकायांताम्रघृतादितुलापुरुषदानप्रयोगः। अथ गोसहस्रमहादानप्रयोगः। हेमाद्रौ

मात्स्ये। गोसहस्रदानं चिकीर्षुरधिवासनदिनात्प्राक् त्रिरात्रमेकरात्रं वा शक्तितः पयोव्रतोऽधिवासदि
ने शुचिर्यजमानो देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयोत्तरसिद्ध-चारणसेविताऽर्कवर्णकिंकिणीजा
लमालिविमानारोहणोत्तरानेकमन्वन्तरावच्छिन्नेन्द्रादिसकललोकपाललोकाधिकरणकपुत्र पौ
त्रसमन्वितशिवालयगमनैकोत्तरसंख्यासंख्येयपितृमातामहकुलतारणाकल्पशतावच्छिन्नशिवपु
रनिवासानंतरराजराजीभवनाश्वमेधशतकर्तृत्वशिवध्यानपरत्वविष्णुसादृश्यापन्नयोगस्थानांक
संसारमोचनकामः श्वो गोसहस्रमहादानं प्रतिपादयिष्य इति संकल्पयेत्। तत उपवासगुर्वादिनियोगां
तंतुलापुरुषमहादानवत्कुर्यात्। अथाचार्यः एवंलक्षण्यं नन्दिकेश्वरं वृषं सवत्सदशोत्तरगोसहस्रात्सव
त्सं धेनुदशकं च स्वर्णघण्टास्वर्णपट्टकौशेयवस्त्रमाल्यहेमरत्नयुतशृंगरौप्यखुरचामरोपशोभितं सता
म्रदोहनं पादुकोपानच्छत्राद्यनेकोपस्करयुतं वेदीं परितः स्थापयेत् मंडपाद्बहिस्तु यथावकाशं गोसहस्रं
वस्त्रमाल्यस्वर्णशृंगरौप्यखुराद्यैरलंकृत्याधिवासयेत्॥ अथासादितसगोवृषदशकमध्ये चक्रोपस्था

पितलवणद्रोणोपरि पूर्वोक्तलक्षणंकौशेयसंवीतंनानाभरणभूषितंमाल्येक्षुफलसंयुक्तंनंदिकेश्वरंस्थापयेत्। वेद्युपरि फलपुष्पादिशोभितंपंचवर्णवितानं कूटेबध्नीयात्॥ ततः आचार्यादयःस्वस्वकुंडसन्निधौ सर्वौषध्यादियुतकलशचतुष्टयस्थापनादियजमानाभिषेकांतं तुलामहादानवत्कुर्युः ॥ ततःशुक्लमाल्यांबरधरः सकुसुमांजलिना सवृषगोदशकमामंत्रयेत ॥ तत्र मंत्रः ॥ नमो वो विश्वमूर्तिभ्यो विश्वमातृभ्य एव च ॥ लोकाधिवासिनीभ्यश्च रोहिणीभ्यो नमो नमः॥गवामंगेषु तिष्ठंति भुवनान्येकविंशतिः ॥ ब्रह्मादयस्तथा देवा रोहिण्यः पांतु मातरः॥ गावो मे अग्रतः संतु गावो मे संतु पृष्ठतः ॥ गावो मे हृदये संतु गवां मध्ये वसाम्यहम्॥यस्मात्त्वं वृषरूपेण धर्म एव सनातनः॥ अष्टमूर्तैरधिष्ठानमतः पाहि सदा मम ॥इति पुष्पांजलिना संपूज्य वेदीपश्चिमे प्राङ्मुख उपविश्यपूर्ववद्देशकालौ स्मृत्वा मम समस्तपापक्षयादिसंसारमोचनकामःइत्यंते इमं वृषं इमाश्च सवत्सधेनुदशकसहिताःसहस्रं गाः सांगोपांगाः अमुकामुकगोत्रामुकामुकवेदाध्यापकामुकामुक

शर्मभ्यो गुर्वृत्विगादिभ्यश्च संप्रददे न मम इति गुर्वादिहस्तेषु जलं दद्यात् ॥ ते च देव स्यत्वेति यजुषा रुद्रायगामित्युक्त्वा पुच्छेषु प्रतिगृह्य स्वस्तीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं क इदं कस्मा अदादिति पठेयुः ॥ततो यजमानः ॥कृतस्य गोसहस्रमहादनाकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थं ग्रामं भूमिं वा दत्त्वा सुवर्णं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहंसंप्रददेनममेति प्रत्येकं तेभ्यो दक्षिणां दद्यात्।ततः कृतस्य गोसहस्रमहादानइत्यादि॰ सांगतासिद्ध्यर्थं यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे न ममेति।तथा पुनःकृतस्यइ॰सांगतासिद्ध्यर्थंयथा शक्तिब्राह्मणान्यथाकालं यथोपपन्नेनान्नेन भोजयिष्ये इति संकल्पयेत्॥ततः आचार्यः पुण्याह वाचनाद्यावाहितदेवताःसंपूज्यउत्तिष्ठब्रह्मणस्पतइति देवान्विसृज्यतद्दिनेपयोव्रतमशक्तोयजमानोनक्ताशी ब्रह्मचारी भवेत्॥ततः प्रमादात्कुर्वतां कर्म॰यस्य स्मृत्या॰कर्मेश्वरार्पणं कुर्यादिति॥ इति दानसंक्षेपचंद्रिकायां गोसहस्रमहादानप्रयोगः।भविष्यपुराणे।शतं गावः सवृषभा धेनूपस्कर

संयुताः ॥ दत्त्वा तु ब्राह्मणेभ्यस्तु विशुद्धेनांतरात्मना ॥ शिवादिसर्वलोकेषु यथेष्टं मोदते तु सः ॥ पुण्यका
लेशुचिर्गाचन्यदेशकालौ संकीर्त्य ममसमस्तपापक्षयपूर्वकसिद्धचारणसेवितार्कवर्णकिंकिणीजा
लमालिविमानारोहणोत्तरानेकमन्वंतरावच्छिन्नेंद्रादिसकललोकपालाधिकरणपुत्रपौत्रसमन्वित
शिवपुरादिसर्वलोकनिवासानंतरमंते विष्णुसायुज्यावाप्तिकामोवृषाधिकसालंकृतगोशतदानंकरि
ष्ये इति संकल्प्य गणपतिपूजनं संक्षिप्तपुण्याहवाचनमात्रंकृत्वा गोभ्योनम इति सवृषभा गाः संपू
ज्यब्राह्मणेभ्यो नम इति ब्राह्मणांश्च यथाशक्ति वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ तत्र मंत्राः ॥
गावः सुरभयो नित्यं गावोगुग्गुलुगंधिकाः ॥ गावः प्रतिष्ठाभूतानां गावःस्वस्त्ययनं महत् ॥ अन्नमेव
परंगावो देवानां हविरुत्तमम् ॥ पावनं सर्वभूतानां रक्षंति च वहंति च ॥ हविषा मंत्रपूतेन तर्पयंत्यमरा
नपि ॥ महर्षीणां च होतॄणां गावो होमे प्रतिष्ठिताः ॥ सर्वेषामेव भूतानां गावःशरणमुत्तमम् ॥ गावः
पवित्रं परमं गावो मंगलमुत्तमम् ॥ गावः सर्वस्य लोकस्य गावो धन्याः सवाहनाः ॥ नमो गोभ्यः

श्रीमतीभ्यः सौरभेयीभ्य एव च॥नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमो नमः॥घृतक्षीरप्रदा गावो घृतयोन्यो घृतोद्भवाः। घृतनद्यो घृतावर्तास्ता मे संतु सदा गृहे॥इति गाः संप्रार्थ्य वृषभं प्रार्थयेत् धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानंदकारक॥ अष्टमूर्तेरधिष्ठानमतःपाहि सनातन ॥ इति वृषभं प्रार्थयेत्॥ ततःसलिलतिलकुशानादाय॥अद्येत्या० ममसमस्तपापक्षयेत्यादिविष्णुसायुज्यावाप्तिकामोवृषाधिकशतं गाःधेनूपस्कराःसहिरण्यदक्षिणायुताःरुद्रदेवतास्तास्तन्मूल्योपकल्पितनिष्कयरजतमुद्रा वा यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्योदातुमहमुत्सृजे न ममेति तेन भगवान् परमात्मा श्रीपरमेश्वरः प्रीयताम् तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ कृतस्य सवृषगोशतदानकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थं ब्राह्मणभोजनं भूयसीं दक्षिणां च दद्यात्॥अथवाअद्येत्यादि०सवृषरुद्रदैवतसहिरण्यदक्षिणायथाशक्त्यलंकृतगोशतमूल्योपकल्पितनिष्कयरजतमुद्राः यथानामगोत्रेभ्योब्राह्मणेभ्यो दातुमहमुत्सृजे न ममेति ॥ ततो ब्राह्मणभोजनं संकल्प्य भूयसीं दद्यात् ॥ इति सवृषगोशतदानप्रयोगः॥अथ सवृ

षगोदानप्रयोगः भविष्ये॥दश गावः सवृषभा वृषभैकादशाः स्मृताः॥ दत्त्वा तु ब्राह्मणेभ्यश्च स
याति परमां गतिम् ॥ शिवादिसर्वलोकेषु यथेष्टं रमते नरः ॥ इति ॥ पुण्यकाले शुचिराचम्य
प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकशिवादिसर्वलोकनिवासांते विष्णुसान्नि
ध्यकामो वृषाधिकदशगोदानं करिष्ये इति संकल्प्य गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनमात्रं कृत्वा गोभ्यो
नम इति सवृषा गाः संपूज्य ब्राह्मणेभ्यो नम इति ब्राह्मणांश्च यथाशक्ति वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य
गाः प्रार्थयेदेतैर्मंत्रैः । गावो मामुपतिष्ठंतु हेमशृंग्यः पयोमुचः ॥ सुरभ्यः सौरभेय्यश्च सरितः
सागरास्तथा ॥ गावः पश्यंत्वहं नित्यं गावः पश्यंतु मां सदा॥गावोऽस्माकं वयं तासां यतो
गावस्ततो वयम् ॥ गावो ममाग्रतो नित्यं गावः पृष्ठत एव च ॥ गावो मे सर्वतश्चैव गवां मध्ये
वसाम्यहम् ॥ इति गाः संप्रार्थ्य ॥ धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानंदकारक ॥ अष्टमूर्तेरधिष्ठानमतः
पाहि सनातन इति वृषभं च प्रार्थयेत् । ततः सकुशतिलजलमादाय॥अद्येत्यादि मम समस्तपा

पक्षयपूर्वकशिवविष्णुप्रीतिद्वाराभीष्टकामो वृषाधिकदशगाधेनूपस्कराःसहिरण्यदक्षिणायुतारुद्र देवतास्तन्मूल्योपकल्पितनिष्क्रयरजतमुद्रा वा यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दातुमहमुत्सृजे न ममेति संकल्पं कुर्यात् ॥ ततो ब्राह्मणभोजनसंकल्पः॥भूयसीं च दद्यात् ॥ अथवा वृषाधिकधे नूपस्करसहिरण्यदक्षिणायुतदशगा रुद्रदैवतास्तन्मूल्योपकल्पितरजतमुद्राःयथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दातुमहमुत्सृजे न ममेत्युक्त्वा दद्यात्॥ब्राह्मणभोजनसंल्पं कृत्वा भूयसीं च दद्या दिति संक्षेपः॥इति सवृषदशगोदानप्रयोगः॥ अथ दशमहादानानि ॥ कौर्मे ॥ कनकाश्वतिला नागा दासीरथमहीगृहाः॥ कन्या च कपिला धेनुर्महादानानि वै दश॥तत्र प्रथमं तावत्सुवर्ण दानम् ॥ मूले ॥ दत्त्वा सुवर्णस्य शतं विप्रेभ्यःश्रद्धयान्वितः॥ब्रह्मलोकमनुप्राप्य ब्रह्मणा सह मोदते ॥ गव्येन भूमिं शकृता जलेन आलिप्य मध्ये सिततंडुलैश्च॥ सरोरुहं केसरभूषणाढ्यं सकर्णिकं चाष्टदलं विलिख्य ॥ तस्मिन्हिरण्यंशतमानमात्रं निधाय तस्योपरि तं विचिन्त्य॥

इति॥तत्र ब्रह्माणंकमलासनस्थं संपूज्य विप्रं वृत्वा यथा विभवंवस्त्रालंकारादिभिःसंपूज्य दद्यात्॥
हेमाद्रौ दानकाण्डे ॥ देयं तद्योजयेत्पूर्वं ततो विप्रं च पूजयेत् ॥ तत्तन्मंत्रैः प्रदद्याद्वै सर्वदानेष्वयं
विधिः॥इति॥अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकमेरुदानसमफलावाप्तये देयद्रव्यतृतीयांश
दक्षिणासहितमिदं सुवर्णमग्निदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति
दद्यात्॥प्रार्थनामंत्रः ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥ अनंतपुण्यफलदमतः शांतिं
प्रयच्छमे॥इति कनकदानम्॥अथाश्वदानं महाभारते ॥ सर्वोपकरणोपेतं युवानं दोषवर्जितम् ॥
योऽश्वं ददाति विप्रायस्वर्गलोके महीयते॥ तथा ॥ यावंति रोमाणि हये भवंति हि नरेश्वरः ॥
तावंतो वाजिदाँल्लोकान्प्राप्नुवंतीह पुष्कलान्॥इति ॥ वाजिदान् सूर्यलोकान् ॥ कौर्मे ॥ शतैः
पंचपले रौप्यैःसुवर्णालंकृतिं क्रमात्॥सदक्षिणं सवस्त्रं च ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ब्राह्मणं वृत्वा
वस्त्रालंकरणगंधपुष्पादिभिरभ्यर्च्य दद्यात्॥अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकाश्वरोमसंख्या

काऽब्दसूर्यलोकनिवासावाप्तिकाम इममश्वं सर्वोपस्करहिरण्यदक्षिणायुतं यमदैवतं गोत्राय शर्मणे
तुभ्यमहं संप्रददे तमादद्या न ममेति अश्वकर्णं धरेत्॥दानमंत्रस्तु उच्चैःश्रवास्त्वमश्वानां राज्ञां
विजयकारक ॥ सूर्यग्राह नमस्तुभ्यमनः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ अथ श्वेताश्वदानम् ॥ गारुडे ॥
अश्वमेधसमखं यस्तु कलौ कर्तुं मुनीश्वर ॥ अश्वदानं तु तेनेह कर्तव्यं विधिपूर्वकम् ॥
विधिं तस्य प्रवक्ष्यामि ब्रह्मणा निर्मितंपुरा॥ श्वेतमश्वंशुभंतात हेमपल्याणभूषितम्॥रूप्यस्तु
कटकैःशुद्धैःकरिदंतोपशोभितम् ॥ वज्रनेत्रं खुरैस्ताम्रैःक्षौमपुच्छं सुवाससम् ॥शुभ्रेण पदकेनैव
संयुतं स्वयुगान्वितम् ॥धान्यरत्नोपरिस्थं तु बद्धं पक्षसुपट्टकम्॥एवं सुतेजसं चाश्वंब्राह्मणाय
निवेदयेत् ॥मन्वादियुगाद्ययनविषुवोपरागादिपुण्यकालेदानंकार्यम्॥ब्राह्मणं वृत्वावस्त्रालंकारा
दिभिः संपूज्याश्वं च संपूज्यवदेत्॥मार्तंडाय सुवेगाय काश्यपायत्रिमूर्तये ॥जगद्दीपायसूर्याय
त्रिवेदाय नमोऽस्तु ते॥एवं तमुच्चरन्मंत्रं दद्यात्तिलोदकम् ॥ दानवाक्यं तु अद्येत्यादि॰गोत्राय

शर्मणे ब्राह्मणायेमं श्वेताश्वं सुवर्णतिलकालंकारयुतं ललाटग्रैवेयकपूर्वोक्तालंकारैर्युक्तं गंधपुष्पाद्यर्चितं सूर्यश्वमदैवतं सकलब्रह्महत्यादिपापनाशकामोहयरोमसमसंख्याकाब्दसूर्यलोकनिवासकामश्वशालंकृताय तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति। ततोऽश्वप्रार्थनं॥ महार्णवसमुत्पन्न उच्चैःश्रवसपुत्रक। मया त्वं विप्रमुख्याय दत्तो हयसुखी भव॥ इति। ततो विप्रप्रार्थना॥ इमं विप्र नमस्तुभ्यमश्वं तेप्रतिपादितम्॥ प्रतिगृह्णीष्व विप्रेंद्र मया दत्तं सुशोभनम्॥ इति दानमन्त्रमुच्चार्य कर्णे समर्पणं कृत्वा विप्रहस्ते जलं क्षिपेत॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् विप्रो देवस्यत्वेति गृहीत्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठित्वा स्वस्तीत्युक्त्वाश्वमारुह्य गच्छेत॥ दाता चाश्वपुरो गच्छेत्पदानां सप्तसप्ततिम्॥ भास्करं मनसि ध्यात्वा आलोक्य स्वगृहं व्रजेत् ॥ श्वेतमश्वं तु यो दद्यात्फलं दशगुणं भवेत्॥ एवं कृते नरव्याघ्र सूर्यलोकं व्रजेन्नरः॥ इति श्वेताश्वदानम्॥ अथ शिवायाश्वदानम् गारुडे॥ शिवायाश्वमलंकृत्य यः पर्वणि निवेदयेत्॥ सोऽश्वमेधस्य यज्ञस्य फलमष्टगुणं लभेत्॥ इति शिवधर्मेऽपि

शिवायाश्वदानम्॥ अथ तिलदानम्॥ आदित्यपुराणे॥वैशाख्यां पौर्णमास्यां वा तिलान् क्षौद्रेण संयुतान् ॥ यः प्रयच्छेद्द्विजातिभ्यः सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ तथा ॥ ज्येष्ठे मसि तिलान्दद्यात्पौर्णमास्यां विशेषतः ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति मानवः॥तथा॥माघे मासि तिलान्यस्तु ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ॥ सर्वसत्त्वसमाकीर्णंनरकं स पश्यति ॥ विष्णुधर्मोत्तरे॥ तिला गावो हिरण्यं च अलंकन्या वसुंधरा॥दत्तान्येतानि विधिवत्तारयंति महाभयात्॥तथा॥ तिलस्नायी तिलोद्वर्ती तिलहोमी तिलोदकी ॥ तिलभुक् तिलदाता च षट् तिलाःपापनाशनाः ॥ इदं तु माघमासपरम् ॥ अन्यत्र तु दानमेव॥ कौर्मे ॥ कृष्णाजिने तिलान्कृत्वा सुवर्णं मधुसर्पिषी । द्रोणैकं वाससाच्छन्नं त्रिशा तद्वत्सदक्षिणम् ॥ ब्राह्मणाय च तं दत्त्वा सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ इति॥अद्येत्यादि॰ अमुकगोत्रायामुकशर्मणेब्राह्मणायसुपूजिताय कृष्णाजिनस्थं सुवर्णमधुसर्पिर्युतं वस्त्राच्छन्नं तिलद्रोणं सोमदैवतं सर्वपापक्षयकामस्तुभ्यमहंसंप्रददे न मम इतिदद्यात्॥कृतैत

त्तिलद्रोणदानस्य सांगतासिद्ध्यर्थमिदं सुवर्णमग्निदैवतं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति दद्यात् ॥ प्रतिग्रहीता तु देवस्यत्वेति तां प्रतिगृह्य यथाशाखं कामस्तुतिं पठित्वा समापयेत् इति तिलद्रोणदानविधिः॥अथ तिलपात्रदानम्॥ब्राह्मे॥ताम्रपात्रं तिलैः पूर्णं प्रस्थमात्रं द्विजाय च ॥सहिरण्यं च यो दद्यात्प्रत्यहं श्रद्धयान्वितः॥ सर्वपापविशुद्धात्मालभते परमां गतिम्॥ इति॥अद्येत्यादि०इदं तिलपूरितताम्रपात्रंसोमदैवतं ससुवर्णममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणायाशेषपापक्षयकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति॥ मंत्रस्तु॥तिलाः स्वर्णयुतास्तुभ्यं प्रदत्ताह्यघनाशनाः॥विष्णुप्रीतिकरा नित्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे॥ प्रतिग्रहः प्राग्वत्॥ इति माघे नित्यं तिलपात्रदानम् ॥कौर्मे॥ ताम्रपात्रे तिलान्कृत्वा पलषोडशकल्पिते॥ ससुवर्णेन शक्त्या वा विप्राय प्रतिपादयेत्॥नाशयेत्रिविधं पापं वाङ्मनःकायसंभवम्॥तिलपूर्णं ताम्रपात्रं सहिरण्यं द्विजाय वै॥ प्रातर्दत्त्वा तु विधिवद्दुःस्वप्नं विनिहंति सः॥ तिलपात्रं त्रिधा प्रोक्तं कनिष्ठो

त्तमसध्यमम् ॥ ताम्रपात्रं दशपलं जघन्यं परिकीर्तितम् ॥ द्विगुणं मध्यमं प्रोक्तं त्रिगुणं चोत्तमं स्मृतम् ॥ स्वर्णमेकं जघन्यं तु द्विगुणं मध्यमं मतम् ॥ त्रिगुणं चोत्तमं तद्व त्सुवर्णं परिकीर्तितम्॥पलसंख्या निष्कद्वयमिता सपादनिष्कद्वयमितेत्यन्ये॥अत्र देशाचारतो व्यवस्था॥दानवाक्यं तु नित्यतिलपात्रदानवत्॥मंत्रस्तु॥ यानि कानि च पापानि ब्रह्महत्या समानि च ॥ तिलपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदा ॥ इति महातिलपात्रदानम् ॥ कौर्मे ॥ अथ मातुरानृण्यकृत्तिलपूर्णं कांस्यपात्रदानम् ॥ आदित्यपुराणे ॥ यज्ञं सौत्रामणिं कर्तुं यदि शक्तिर्न विद्यते॥महासरस्तथा वापीं कूपं कर्तुं च दीर्घिकाम्॥ एवं कृते मातृऋणान्मुक्तो भवति मानवः ॥ सदक्षिणं कांस्यपात्रं दत्त्वा चैव प्रमुच्यते॥ शुद्धकांस्यपात्रस्य प्रमाणं पंचविंशतिः पलानि । तिलानामत्र निर्दिष्टं प्रथानां सप्तकं तथा॥सुवर्णमाषाश्चत्वारः पात्रस्योपरि धारयेत् वस्त्रेण वेष्टयेत्पात्रं विधाय च सुभक्तितः। स्थानं कृत्वा निम्नगायां पितृदेवांश्च तर्पयेत्॥ततोऽभि

पूजयेद्देवं शंकरं हरिमेव वा॥गोमयेनाथ संलिप्य गृहमध्यं तु सर्वतः॥लिखेत्पद्मं द्वादशारं कुंकुमे नाथ शोभनम्॥ततो वह्निं सुसंस्थाप्य होमं कुर्याद्यवैस्तिलैः॥पद्मे पात्रं प्रतिष्ठाप्य पूजयेद्भक्ति भावतः॥ततो ब्राह्मणमाहूय बहुपुत्रं सुसंभृतम्॥पादौ प्रक्षाल्य विधिवन्मातुः श्राद्धं समाचरेत अथ कृत्यं यथाशक्ति माघ्यांवामृतवासरे॥ग्रहणे रविसोमाभ्यां संक्रांतिषुयुगादिषु॥तथान्यदपि यद्दत्तं माघ्यामुद्दिश्य मातरम्॥तदक्षय्यफलं सर्वं पुरा प्राह महेश्वरः॥जीवंतींभूषयेद्वस्त्रैर्माल्यैरपि विभूषणैः।दत्त्वा विप्रस्य तत्पात्रं होमं कुर्यात्प्रयत्नतः॥सोपस्करं सतांबूलं क्षमाप्य चविसृज्यच अन्येषामपि विप्राणां भोजनानि प्रदापयेत्॥अथास्यप्रयोगः॥माघ्यां पूर्वोक्तपुण्यकाले वा यज मानःकृतनित्यक्रियः पूर्वोक्तद्वादशारपद्मेकांस्यपात्रंसप्तप्रस्थतिलैःपूरितं स्थापयित्वा हरं हरिंवा संपूज्य तत्पुरतोऽग्नौ विष्णुं विष्णुमंत्रेण शिवं शिवमंत्रेण वाष्टोत्तरशतंघृताक्ततिलैर्यवैश्च हुत्वाब्रा ह्मणमाहूयोदाङ्मुखमुपवेश्यादौपादप्रक्षालनादिमातृश्राद्धंसमाप्याचम्यप्राणनायम्यअद्येत्यादि

अमुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय उक्तोपस्करसंयुतं मम मातुर्गर्भधारणपोषणमलमूत्रादिनानादुः खोद्भवाद्यानृण्यत्वकामः इदं पंचत्रिंशत्पलात्मकं कांस्यपात्रं सप्तप्रस्थमिततिलैः परिपूरितं माषचतुष्टयसुवर्णयुतं वस्त्रसंवेष्टितं सर्वोपस्करयुतं तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दद्यात्॥ मंत्रास्तु॥ कांस्यपात्रं मया दत्तं मातुरानृण्यकाम्यया॥ भगवन्वचनात्तुभ्यं यथा शक्तिस्तथा वद॥ दशमासांश्च उदरे जनन्याः संस्थितस्य मे॥ क्लेशिता बालभावेन स्तनपानाद्द्विजोत्तम॥ मलमूत्रादिमल्लेपलिप्ता या च कृता मया॥ भवतो वचनादद्य मम मुक्तिर्भवेदृणात्॥ तिलसंख्याकृतं दुःखं जनन्या मम सेवितम् कांस्यपात्रप्रदानेन कृत्यकृत्यो भवाम्यहम्॥ ततः शक्त्या हिरण्यं दक्षिणां दद्यात्॥ त्वयैतत्कृत तिलपूर्णकांस्यपात्रदानेन जननीसंभवादृणात्त्वं मुक्तो भवेति प्रतिगृहीता वदेत्॥ पुनः व्याहृतिभि राज्यहोमं कृत्वा विसृज्य यथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयित्वा सुहृद्युतो भुंजीत॥ इति मातुरानृण्यकृत्तिलपूर्णकांस्यपात्रदानप्रयोगः॥ अथ तिलपूर्णकरकदानम्॥ वायवीये॥ करकं तिलसंपूर्णं मंडले

वह्निदैवते ॥ शिवं वह्निवदाराध्यं पूजयेत्करवीरकैः ॥पूजा तु रक्तचंदनेन॥ निर्यासस्सर्जरसधूपेन धूपयेत् ॥ वह्निमंडलंत्रिकोणमंडलम् ॥ शिवं वह्निवदिति वह्निस्वरूपं शिवम्॥ब्रह्मांडपुराणे आदर्शं च ततो दद्याद्दीपानां च चतुष्टयम्॥वह्निरूपी यतः शंभुर्वह्निरूपास्तिलाश्च ये॥तेजोरूप कृतंपापं चाक्षुषं च व्यपोहतु॥इतिदत्तेऽस्य नश्यंति पापान्यग्रे कृतानि च॥य एवं कुरुते दानं शिवभक्त्या यतव्रतः॥शिवलोके वसेद्भूयः कल्पत्रयमशंकितः॥इति तिलपूर्णकरकदानम्॥ अथ गजदानम् ॥ कौर्मे॥ दद्याद्गजं पुराणोक्तं मूल्यं पंचशतानि वा॥वित्तानुसारात्तत्रापि कनिष्ठोत्त ममध्यमम् ॥ तत्रापि स्वरूपतो गजदानमुक्तम्॥ तन्मूल्यं च हेममाषशतपंचकदानं मध्यमम् शतत्रयहेममाषदानं कनिष्ठम् ॥ इति ॥ रूप्यस्थूगालंकरणं स्वर्णताराविभूषणम् ॥ सदक्षिणं वित्तशक्त्या दत्त्वा शिवपुरं व्रजेत् ॥ स्थूगा रज्जुः॥ तारा मौक्तिकजाली गजालंकारः॥कौर्मे॥ यथालाभोपपन्नं वा यः प्रयच्छति दंतिनम् ॥ ब्राह्मणाय दरिद्राय स्वर्गलोके महीयते ॥ इति ॥

ततो गजदानांगं शिवं द्विजं संपूज्य दद्यात्। दानवाक्यं तु अद्येत्या० मम सर्वपापक्षयोत्तरसिद्धचार
णसेवितार्ककिंकिणीजालमालिविमानारोहणोत्तरानेकमन्वंतरावच्छिन्नाक्षय्य–देवराजत्वांते वि
ष्णुपुरावाप्तिकामस्तत्प्रतिकामश्वसालंकृताय अमुकगोत्रायामुकशर्मणेब्राह्मणायेमं गजं कक्षारज्जु
स्थिरासनसहितंकांचनमालादिकीर्णचामरगंधपुष्पाद्यलंकृतंप्रजापतिदैवतं तुभ्यमहं संप्रददे न
मम इति करं धृत्वा दद्यात्। करःशुंडादंडः। कृतैतद्गजदानकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थमिदं सुवर्णमग्नि
दैवतं दक्षिणात्वेनतुभ्यमहं संप्रददे न ममइतिदद्यात् ततोद्विजोगजमारुह्यदेवस्यत्वायथाशाखं
कामस्तुतिं पठित्वा॥ प्रतिगृह्णामीति स्वस्तीति च वदेत्॥ यजमानो गजं प्रार्थयेदेतैर्मंत्रैः॥ ऐरा
वतश्चतुर्दंतो गजानांनायकस्तु यः॥ दिग्दन्तिनां पूज्यतमः पापंक्षयतुनःप्रभुः॥ सुप्रतीकगजेंद्रत्वं
सरस्वत्याभिषेचक। इंद्रस्य वाहनश्रेष्ठ सर्वदेवैस्तु पूजित॥ गजेंद्र मत्तमातंग दैत्यसैन्यविनाशक॥
तव दानेन मेशांतिः सर्वदास्तु महत्सुखम् ॥इति॥ब्राह्मणैस्तथास्तु इत्युक्तो भूयसीं दद्यादि त॥

इति गजदानप्रयोगः॥अथ दासीदानम्॥वह्निपुराणे॥स्थिरनक्षत्रसंयुक्ते सौम्ये सौम्यग्रहान्विते।
दानकालं प्रशंसंति संतःपर्वणि वा पुनः॥अलंकृत्य यथाशक्तिवासोभिर्भूषणैस्तथा। ॥ ब्राह्मणाय
प्रदातव्या यजमानेन शक्तितः।पंचवर्षाधिका सा तु चत्वारिंशत्समावधि।दासीद्विजाय दातव्या
दासीदाने त्वयं विधिः॥इति॥ दानवाक्यं तु॥अद्येत्यादि० गोत्राय शर्मणे सालंकृताय सुवर्णा
लंकारवतींगंधपुष्पाद्यर्चितांप्रजापतिदैवत्यां अक्षय्यसुखावाप्तिकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति
शिरसि धृत्वा दद्यात् ॥ द्विजप्रार्थनामंत्रस्तु वह्निपुराणे ॥ इयं दासी मया तुभ्यं श्रीवत्सप्रति
पादिता ॥ सर्वकामकरी भोग्या यथेष्टं भद्रमस्तु मे ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा नमस्कुर्यात्॥
अनुगत्वा तु सीमायां द्विजं चैव विसर्जयेत् ॥इति॥ इति दासीदानम् ॥ अथरथदानम् ॥कौर्मे॥
रथं चतुर्बलीवर्दैरूढं धान्यावृतंतथा॥वित्तानुसारात्सर्वैश्चरथोपकरणैर्युतम् ॥ सदक्षिणं च विप्राय
दत्त्वा शिवपुरं व्रजेत् ॥ धान्यावृतमष्टादशधान्यावृतम् ॥ रथोपकरणानि युगयोक्ततोत्रवरत्रा

दीनि ॥ दक्षिणा च त्रिशतमाषमितसुवर्णमुत्तमा, द्वे शते मध्यमा, अधमा शतैकमिति त्रैविध्य
माह हेमाद्रिः ॥ दानवाक्यं तु अद्येत्यादि० गोत्राय शर्मणे सालंकृताय चतुर्बलीवर्दैर्युक्तं
सोपस्करं धान्यैरष्टादशभिर्युतं विश्वकर्मदैवतं अक्षय्यस्वर्गादिसुखावाप्तिकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न
ममेति॥ मंत्रस्तु ॥ रथाय रथनाथाय नमस्ते विश्वकर्मणे ॥ विश्वरूपाय देवाय अरुणाय नमो
स्तु ते ॥ सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् ॥ इति रथदानम् ॥ अथ गंत्रीरथदानम् ॥ गारुडे ॥ गंत्रीतुरंग
संयुक्तां यो ददाति द्विजातये॥ सर्वकामसमृद्धात्मा स राजा जायते भुवि॥इति॥गंत्रीरथविशेषः सा
चतुर्भिर्गजैरश्वैर्वृषैर्वोपेता द्वाभ्यां वोपेता ॥ दानवाक्यं तु पूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु॥गंत्रीमिमांप्रयच्छामि
विश्वकर्माधिदैवताम् ॥ दानेनानेन भगवान् प्रीयतां मे परः पुमानिति ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां
दद्यात् ॥ इति गंत्रीसहितरथदानम् ॥ अथप्रसंगाच्छिबिकादानम् ॥ हेमाद्रौ मात्स्ये ॥ मार्गशुक्ले
कादश्यां माघफाल्गुनयोर्वैशाखेवाहिरण्मयंहरिमभ्यर्च्यरात्रौजागरणंकृत्वाप्रातःकृतनित्यक्रियः

अद्येत्यादि० गोत्रायशर्मणेसुपूजितायइमांशिबिकांसुक्तोपस्करामंगिरोदैवतामिष्टलोकाप्तयेतुभ्य
महं संप्रददेनममेति ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् ॥ तत्रैव वह्निपुराणे देवलोकेविपुलभोगानंतर
मंते विष्णुसायुज्यावाप्तिकामो विप्रस्यवर्षाशनंशिबिकावाहकानांचवर्षपर्याप्तमन्नंदद्यात्इति ॥
द्विजप्रार्थनामंत्रस्तु॥ शिबिका ते मया दत्तायथाशक्तिविभूषिता ॥ द्विज त्वं प्रतिगृह्णीष्वबांछितं
तेन मे भवेत् ॥ इति शिबिकादानम् ॥ अथ महीदानम् कौर्मे ॥ गोचर्ममात्रभूखंडमधिकं
वा स्वशक्तितः॥ विधिं सदक्षिणं कृत्वा दत्त्वा शिवपुरं व्रजेत्॥इति॥त्रिद्व्येकसुवर्णदक्षिणेत्यर्थः॥
अपि गोचर्ममात्रेण सम्यग्दत्तेन मानवः ॥ धौतपापोविशुद्धात्मास्वर्गलोकेमहीयतेइति॥तथा॥
दशहस्तेन दंडेन त्रिंशद्दंडा निवर्तनम् ॥ त्रिभागहीनं गोचर्ममानमाह प्रजापतिः ॥ तथा ॥ गवां
शतं वृषश्चैको यत्र तिष्ठेदयंत्रितः ॥ तद्धि गोचर्ममात्रं तु प्राहुर्वेदविदो जनाः ॥ तथा ॥ षष्टिवर्ष
सहस्राणि स्वर्गे वसति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता च तावंति नरके वसेत् ॥ भूमिंयः प्रतिगृ

ह्लाति भूमिं यश्च प्रयच्छति॥ तावुभौ पुरुषौ लोके सूर्यमंडलभेदिनौ ॥ तथा ॥ भूमिप्रदानपुण्यस्य कलां नार्हंति षोडशीम्॥ दानान्यन्यानि मे शांतिर्भूमिदानाद्भवत्विह इति ॥ दानवाक्यं तु॥ अद्येत्यादि गोत्राय शर्मणे सालंकृताय षष्टिवर्षसहस्रमितस्वर्गे शिवपुरनिवासकामः सर्वपापक्षयकामो वा इमां भूमिं सस्योद्भवां सवृषफलपुष्पाद्युपेतां विष्णुदेवतां तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति साक्षतकुशतिलोदकं द्विजहस्ते दद्यात्॥ ब्राह्मणस्तु भूमिं प्रदक्षिणां कुर्वन्प्रतिगृह्णीयात् ॥ देवस्य त्वेति यथाशाखं कामस्तुतिं पठित्वा स्वस्तीति वदेच्च॥ मांडव्यवचनादत्र सुवर्णं दक्षिणा मता॥ मंत्रस्तु॥ सर्वेषामाश्रया भूमिर्वराहेण समुद्धृता॥ अनंतसस्यफलदा अतः शांतिं प्रयच्छ मे॥ यस्यां रोहंति बीजानि वर्षाकाले महीतले ॥ भूमेः प्रदानात्सकला मम संतु मनोरथा इति ॥ शिवधर्मे विश्वामित्रः॥ ग्रामं वा नगरं वापि विप्रेभ्यो यः प्रयच्छति॥ क्षेत्रं वा सस्यसंपन्नं सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ इति ॥ भूमिहरणे तु विश्वामित्रः ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच्च वसुंधराम् ॥ षष्टिवर्ष

सहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिरिति ॥ स विष्ठायां कृमिर्भूत्वा पितृभिः सह मज्जतीति वा ॥ इति शिवधर्मोक्तं भूदानम् ॥ अथ गृहदानम् ॥कौर्मे॥ शक्तितः सर्ववित्तेन पूर्णं गृहमपि त्रिधा ॥ सद क्षिणं द्विजे दत्त्वा ब्रह्मलोकं व्रजेन्नरः इति॥ गारुडे ॥ऐष्टिकं दारुकं वापि मृन्मयं वापि शक्तितः ॥ सर्वोपकरणोपेतं यो दद्याद्विपुलं गृहम्॥ब्राह्मणाय दरिद्राय विदुषे च कुटुंबिने ॥ सर्वकामसमा युक्तो ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात् ॥ इति ॥ ब्रह्मवैवर्ते ॥ न गार्हस्थ्यात्परो धर्मो नैव दानं परं गृहात्॥ नानृतादधिकं पापं न पूज्यो ब्राह्मणात्परः॥इति॥गृहनिर्माणप्रकारमाह नारदः ॥ स्नानागारं दिशि प्राच्यामाग्नेय्यां पचनालयम् ॥ याम्यां शयनगेहं च नैर्ऋत्यां शस्त्रमन्दिरम्॥प्रतीच्यां भोजना गारं वायव्यां पशुमन्दिरम्॥ भांडागारं तूत्तरस्यामैशान्यां देवमंदिरम्॥इति॥कुर्यादिति शेषः॥ तत्र कूपे दिग्विशेषफलं देवीपुराणे॥पूर्वामाश्रित्य कर्तव्यः कूपः स्यादनिलेऽपि वा॥ न पूर्वस्य त्ययं कुर्यान्मध्ये देवालयाद्गृहात्॥कृतं भयप्रदं लोके तथा चास्याग्निजं भयम्॥वायव्यां चापि

देवस्य भयदं जायते कृतमिति वराहमिहिरः ॥ पुष्टिं भूतिं पुत्रहानिं पुरंध्रीनाशं मृत्युं संपदं शस्त्रबाधाम् ॥ किंचित्सौख्यं दिक्षु पूर्वादि कुर्यात्कूपो मध्ये गेहमर्थक्षयं चेत्यादि ॥ मत्स्यपुराणे॥ देवतापंचकं तत्र चत्वारिंशत्समावृतम्॥पूजयित्वा यथान्यायं ततो दद्याद्गृहं गृही ॥ पूजयित्वा स्वयं वास्तुशांतिं कृत्वा दद्यादित्यर्थः ॥ अथ प्रसंगात्संक्षेपेण वास्तुशांति प्रयोगः कर्ता शुभदिने आचम्य प्राणानायम्य देशकालौसंकीर्त्य अस्य वास्तोःशुभतासिद्ध्यर्थं वास्तु शांतिं करिष्ये इति संकल्प्यतदंगतयागणेशपूजास्वस्तिवाचनमातृकापूजाभ्युदयिकश्राद्धाचार्य ब्रह्मर्त्विग्वरणानि कृत्वा यथाविभववस्त्रालंकारादिभिःपूजयेत्॥ततआचार्यःयदत्रसंस्थितभूं०॥ अपक्रामंतु० भूतप्रेतपिशाचाद्या अपक्रामंतु राक्षसाः॥स्थानादस्माद्व्रजंत्वन्यत्स्वीकरोमि भुवं त्विमामित्यनेन सर्षपान्विकीर्य पंचगव्येन शुचीवोहव्येतित्र्यृचेन पुनंतु मां देवजनाइति त्र्यृचेन गृहमाबिभीत एतोन्विंद्रामिति त्र्यृनचेनच गृहं संप्रोक्ष्य गृहमध्येप्राच्यामैशान्यां वो चतुरस्रंचतुरं

गुलोच्चंहस्तमितं स्थंडिलं कृत्वा तस्य ऐशानादिकोणचतुष्टये चतुरो लोहकीलानारोपयेत्॥तत्र मंत्रः॥विशंतु भूतले नागा लोकपालाश्च सर्वशः॥अस्मिन् गृहेऽवतिष्ठंतु आयुर्बलकराः सदेति मंत्रेण निखनेत्॥प्रतिकीलं मंत्रावृत्तिः॥ततः ईशानकोणादिक्रमेण चतुर्षु कोणेषु अग्निभ्योऽप्यथ सर्पेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः॥तेभ्यो बलिंप्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तममिति मंत्रेण।मंत्रावृत्त्य माषभक्तबलीन्दत्त्वास्थंडिलोपरि कुंकुमादिनाहेमरूप्यशलाकयावाप्राक्प्रत्यगायताः प्रागंता उदक्संस्था द्व्यंगुलांतराः प्रणवादिनमोंतैर्दशभिर्नामभिर्दशरेखाः कुर्यात॥ ॐ ईशानायैनमः ॐ यशोवत्यै० ॐ कांतायै० ॐ विशालायै० ॐ प्राणवाहिन्यै० ॐ सत्यै ॐ सुमत्यै० ॐ नंदायै० ॐ सुभद्रायै० ॐ सुरथायै० १० इति दश रेखाः कृत्वा॥ तथा ॐ हिरण्यायै० ॐ सुव्रतायै० ॐ लक्ष्म्यै० ॐ विभूत्यै० ॐ विमलायै० ॐ प्रियायै० ॐ विजयायै० ॐ बालायै० ॐ विशोकायै०

ॐइडायै० १० इति दक्षिणोत्तरायताः उदगंताः प्राक्संस्था दश रेखाः कुर्यात् ॥ एवमेकाशीति पदं मंडलं संपद्यते तत्र मध्यस्थनवकोष्ठानि रेखामार्जनेनैकीकुर्यात् ॥ एतन्नवपदंब्रह्मस्थानंतस्य चतुर्दिक्षु चत्वारिपदानिविदिक्षुशृंखलाकाराणिद्वादशकोणचतुष्टयोभयतश्चाष्टाविंशतिविंशत्येक पदानि ॥ अवशिष्टानिप्रतिदिशंपंचपंचेतिविंशतिद्विपदानि ॥ तेषुप्रणवाद्यैश्चतुर्थ्यंतैर्नमोंतैर्वक्ष्य माणनामभिर्देवता आवाह्य स्थापयेत् ॥ तत्रैशानकोणपदे वास्तोः शिरसि ॐशिखिनेनमः शिखि नमावाहयामि ॥ १ ॥ तद्दक्षिणैकपदेदक्षिणनेत्रे ॐ पर्जन्यायन० ॥२॥ आवाहयामीतिसर्वत्र ॥ तद्दक्षिणे ततोपि पश्चिमतइतिपदद्वयेदक्षिणेश्रोत्रे ॐजयंतायन० ॥३॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणांसे ॐकुलिशायुधाय० ॥४॥ तद्दक्षिणपदद्वयेदक्षिणबाहौ ॐ सूर्यायन० ॥५॥ तद्दक्षिणपदद्वयेदक्षिण बाहौ ॐ सत्याय० ॥ ६ ॥ तद्दक्षिणपदद्वयेदक्षिणकूर्परे ॐभृशाय० ॥ ७ ॥ तद्दक्षिणेअंसपंक्तिग

---

१ एतद्वास्तुमंडलमनुक्रमणिकांते विरचितं द्रष्टव्यम् ।

दा०

॥२७॥

तैकपदे दक्षिणप्रबाहौ ॐ आकाशायन० ॥८॥ आग्नेयकोणपदेदक्षिणबाहौ ॐ वायवेनमः॥९॥ तत्पश्चिमैकपदे दक्षिणमणिबंधे ॐ पूष्णे न०॥१०॥तत्पश्चिमे ततोऽप्युत्तर इति पदद्वये दक्षिण पार्श्वे० ॐ वितथाय० ॥ ११ ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे एव ॐ गृहक्षताय० ॥ १२ ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणोरौ ॐ यमाय० ॥१३॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणजानौ ॐ गंधर्वाय० ॥ १४ ॥तत्पश्चिमपदद्वयेदक्षिणजंघायांॐभृंगराजाय० ॥ १५ ॥ तत्पश्चिमेबाह्यपंक्तिगतैकपदे दक्षिणस्फिचि ॐ मृगाय० ॥ १६ ॥ नैर्ऋत्यकोणपदैकपदे पादयोः ॐ पितृभ्यो० ॥ १७ ॥ तदुत्तरैकपदे वामस्फिचि ॐ दौवारिकाय०॥१८॥तदुत्तरे ततोऽपि प्रागिति पदद्वये वामजंघायां ॐ सुग्रीवाय० ॥ १९ ॥ तदुत्तरे पदद्वये वामजानौ ॐ पुष्पदंताय० ॥ २० ॥ तदुत्तरे पदद्वये वामोरौ० ॐ जलाधिपाय० ॥२१॥तदुत्तरे पदद्वये वामपार्श्वे ॐ असुराय० ॥ २२ ॥ तदुत्तरे पदद्वये वामपार्श्वे एव ॐशेषाय० ॥२३॥ तदुत्तरे बाह्यपंक्तिगतैकपदे वाममणिबंधे ॐ पापाय०

चं०

॥२७

॥ २४ ॥ वायव्यकोणपदे वामबाहौ ॐ रोगाय० ॥ २५ ॥ तत्प्रागेकपदे वामप्रबाहौ ॐ अहि
र्बुध्न्याय० ॥२६॥ तत्प्राक्ततोऽपिदक्षिणे चेतिपदद्वयेवामकूर्परे ॐ मुख्याय० ॥ २७॥ तत्प्रा
क्पदद्वये वामबाहौ ॐ भल्लाटाय० ॥ २८ ॥ तत्प्राक्पदद्वये वामबाहौ ॐसोमाय० ॥२९॥
तत्प्राक्पदद्वये वामांसे ॐ सर्पेभ्यो न० ॥ ३० ॥ तत्प्राक्पदद्वये वामश्रोत्रे ॐ दितये न०॥३१॥
तत्प्रागबाह्यपंक्तिगतैकपदे वामनेत्रे ॐ अदितये न० ॥३२॥ तत आग्नेय्यकोणपदादधःकोण
पदे वामहस्ते ॐ अद्भ्यो न० ॥३३॥ नैर्ऋत्यपदादधःकोणपदैकपदे ॐ सावित्राय० ॥३४॥
वायव्यकोणपदादधःकोणपदे वामहस्ते ॐ जयाय०॥३५॥ईशानकोणपदादधःकोणपदेमेढ्रे ॐ
रुद्राय०॥३६॥ मध्यगतनवकोष्ठकब्रह्मपदसंलग्नप्रागादिपदेत्रये दक्षिणस्तने ॐअर्यम्णे०॥३७॥
तद्दक्षिणैकपदे दक्षिणहस्ते ॐ सवित्रे न० ॥३८॥ तत्पश्चिमे ब्रह्मसंलग्नपदत्रये जठरदक्षिणभागे
ॐ विवस्वते न० ॥३९॥ तत्पश्चिमैकपदे वृषणयोः ॐ विबुधाधिपाय० ॥ ४० ॥ तदुत्तरब्रह्म

संलग्नपदत्रये वामजठरभागे ॐ मित्राय॰॥४१॥ तदुत्तरैकपदे वामहस्ते ॐ राजयक्ष्मणे॰॥४२॥ तत्प्राक्पदत्रये वामस्तने ॐ पृथ्वीधराय न॰ ॥४३॥ तत्प्रागेकपदे उरसि ॐ आपवत्साय॰ ४४ ततो मध्यनवपदे हन्नाभ्योः ॐ ब्रह्मणे न॰॥४५॥ तदुत्तरे वास्तोष्पते वसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप् वृषवास्तुप्रतिष्ठापने विनियोगः॥ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानी॰॥इति सुवर्णादिप्रतिमामग्न्युत्तारण पूर्वकं संस्थाप्य मंडलाद्बहिरीशानादिकोणचतुष्टयेषु ॥ॐ चरक्यै॰ ॥४६॥ ॐ विदार्यै॰ ॥४७॥ ॐ पूतनायै न॰ ॥४८॥ ॐ पापराक्षस्यै न॰ ॥ ४९ ॥ ततः पूर्वादिचतुर्दिक्षु ॐ स्कंदाय न॰ ॥५०॥ ॐ अर्यम्णे न॰ ॥ ५१ ॥ ॐ जृंभकाय न॰ ॥५२ ॥ ॐ पिलिपिच्छाय न॰ ॥५३॥ ततः पूर्वाद्यष्टदिक्षु ॐ इंद्राय॰ ॥ १ ॥ ॐ अग्नये न॰ ॥ २ ॥ ॐ यमाय॰ ॥३॥ ॐ निर्ऋतये॰ ॥४॥ ॐ वरुणाय न॰ ॥५॥ ॐ वायवे न॰ ॥ ६ ॥ ॐ कुबेराय न॰ ॥ ७ ॥ ॐ ईशानाय॰ ॥६१॥ इत्यावाह्य वास्तुपीठदेवताभ्यो नम इतिसंपूज्य मंडलादीशान्यां कलशंसंस्थाप्य

तत्र वरुणाय० इति वरुणं संपूज्य प्रार्थयेत्॥ यथा मेरुगिरेः श्रृंगं देवानामालयः सदा ॥ तथा ब्रह्मादिदेवानां गृहे मम स्थिरोभव इति संप्रार्थ्य ॥ ततः स्वतंत्रस्थंडिलेऽग्निस्थापनादिचक्षुष्यंते उदुंबरादिसमित्तिलाज्यैर्वास्तुमंडलदेवताभ्यो नाममंत्रेणचहुत्वास्विष्टकृदादिपूर्णाहुत्यंतंकुर्यात् ततो मंडलदेवताभ्यः शिखिने एष पायसबलिर्नममइत्यादिबलीन्दत्त्वाकृणुष्वपाजइति सूक्तादि नामंडलं त्रिसूत्र्यावेष्टयित्वा कलशोदकेन यजमानमभिषिच्य पुनःसंपूज्ययथाशक्तिदक्षिणांद त्त्वाब्राह्मणान्भोजयेदिति केचित्॥शारदातिलके तु होमो नोक्तः॥तिलादिद्रव्याणां विकल्प इति मयूखकारः ॥ इदानीं तु नवग्रहसंकलितमेव प्रयोगं कुर्वंति सांप्रदायिकाः ॥ तद्यथा ॥ यथा मेरु गिरेः श्रृंगमिति प्रार्थनोत्तरं वास्तुमंडलान्नैर्ऋत्यां पश्चिमायां वा कुंडे स्थंडिले वा वरदनामानमग्निं प्रतिष्ठाप्याग्नेरीशान्यां ग्रहान् ग्रहकलशंच संस्थाप्य तत्र वरुणं संपूज्य देवदानवसंवाद इत्याद्यैः संप्रार्थ्यान्वादध्यात्॥अस्मिन्वास्तुशांतिकर्मण्यन्वाधानं करिष्ये॥अस्मिन्नन्वाहितेग्नावित्यादि

चक्षुष्यंतमुक्त्वात्र प्रधानम्॥आदित्यं सोमं भौमं बुधं बृहस्पतिं शुक्रं शनिं राहुं केतुमेता नव ग्रहदेवताः प्रत्येकमष्टोत्तरशतसंख्याकाभिरष्टाविंशतिसंख्याकाभिरष्टाष्टसंख्याकाभिर्वा अर्कादि समिच्चर्वाज्याहुतिभिः॥तथा ईश्वरं उमां स्कंदं विष्णुं ब्रह्माणं इंद्रं यमं कालं चित्रगुप्तं अग्निं अपः भूमिं विष्णुं इंद्रं इंद्राणीं प्रजापतिं सर्पान् ब्रह्माणं विनायकंदुर्गांवायुं आकाशंअश्विनौवास्तोष्पतिं क्षेत्रपालं इंद्रं अग्निं यमं निर्ऋतिं वरुणं वायुं कुबेरं ईशानं एताः प्रधानदशांशेन तत्तत्समिच्चर्वाज्याहुतिभिः ॥ तथा शिखिनं पर्जन्यं जयंतं कुलिशायुधं सूर्यं सत्यं भृशं आकाशं वायुं पूषणं वितथं ग्रहक्षतं यमं गंधर्वं भृंगराजं मृगं पितॄन् दौवारिकं सुग्रीवं पुष्पदंतं जलाधिपं असुरं शेषं पापं रोगं अहिर्बुध्न्यंमुख्यं भल्लाटं सोमं सर्पं दितिं अदितिं आपं सावित्रं जयं रुद्रं अर्यम्णं सवितारं विवस्वंतं विबुधाधिपं मित्रं राजयक्ष्माणं पृथ्वीधरं आपवत्सं ब्रह्माणं चरकीं विदारींपूतनां पापराक्षसीं स्कंदं अर्यम्णं जृंभकं पिलिपिच्छं एताःप्रधानदेवताः प्रतिद्रव्यं अष्टोत्तरशतसंख्यया समि

त्तिलपायसाज्याहुतिभिश्चतसृभिर्ऋग्भिः अष्टोत्त० समित्तिल० चतुर्वारं वास्तोष्पतिं पंचवारं पंचभिर्बिल्वफलैस्तद्बीजैर्वा यक्ष्ये॥ शेषेण स्विष्टकृतमित्याद्याज्यभागांते यजमानः इदमुपकल्पितं हवनीयद्रव्यं अन्वाधानोक्तदेवताभ्यो मया त्यक्तं न ममेत्युक्त्वोत्सृजेत्॥ तत आचार्यादयः ग्रहेभ्यो होमं कृत्वा तिलसमिदाज्यपायसैः शिख्यादिपिलिपिच्छांतेभ्यः त्रिपंचाशद्देवताभ्यो नाममंत्रैः प्रत्येकमष्टाविंशत्यष्टाष्टसंख्याकाभिराहुतिभिर्वा हुत्वा वास्तोष्पतिमेतैरेव द्रव्यैर्विवक्षित संख्यया हुत्वा आश्वलायनो वास्तोष्पत इति चतसृभिः प्रत्यृचमृगंते स्वाहाकारं पठन् जुहुयात्॥ नात्र स्वाहाकारांते होमः॥ यवादिहोमे तु वास्तोष्पते इति चत्वारो मंत्राः। एकैकेन च मंत्रेण सप्तविंशतिराहुतयः इत्यष्टोत्तरशतम्। तत एतैश्चतुर्भिर्वास्तोष्पते ध्रुवास्थूणामित्येकया च एवं पंचभिः पंचबिल्वफलानि तद्बीजानि वा जुहुयात्॥ तत आचार्यः स्विष्टकृदादिप्रायश्चित्तहोमांते यजमानो लोकपालेभ्यो ग्रहपीठदेवताभ्यश्च बलिं दत्त्वा पूर्णाहुतिं हुत्वा शिख्यादिपंचचत्वारिंशद्देवताभ्यः शिखिने एष

पायसबलिर्न ममेत्याद्युक्तिपूर्वकं सर्वेभ्योऽपि बलिंदत्त्वाशिख्यादिप्रीतये कांचनंद्विजेभ्योब्रह्मप्री
तये धेनुं च दद्यात॥ततो ग्रहकलशवास्तुकलशोदकेन ऋत्विग्भिरभिषिक्तो यजमानः ऋत्विग्भ्यो
दक्षिणां दत्त्वा वाद्यादितूर्यघोषपूर्वकमाचार्य ऋत्विग्भिःसहसकुटुंबो यजमानःरक्षोघ्नपावमानमंत्रै
र्गृहं त्रिसूत्र्या वेष्टयित्वा समंताद्व्रीहियवमतीभिरद्भिर्हिरण्यमवधाय शंतातीयेनशंन इंद्राग्नीति पंच
दशऋग्भिरिति नारायणवृत्तिः॥शंतातीयेन ईळे द्यावापृथिवी इति पंचविंशति ऋग्भिःसमुच्चये इति
वेत्यन्ये॥तेन न वा शंका न चोत्तरम्॥त्रिःप्रदक्षिणं परिव्रजन् प्रोक्षत्यविच्छिन्नया चोदकधारया
पोहिष्ठामयोभुव इति त्र्यृचेन॥ततोविच्छिन्नक्षीरधारांच परितोदत्त्वा वास्तुपीठमध्यनवपदेसुरूपां
पृथ्वीं ध्यात्वा पृथिव्यै नमः इति संपूज्य॥सर्वदेवमयं वास्तु सर्वदेवमयं परम्॥इति पठित्वा ततो
गृहस्याग्नेयकोणे आकाशपदे यजमानपदेन जानुमात्रं गर्तं खात्वा मध्येगोमयेनोपलिप्य शुभ्रचं
दनपुष्पाक्षतैरलंकृत्य सर्वधान्यबीजानि दध्योदनं च क्षिप्त्वा नवजलपूर्णकलशं शतैकपुष्पयुतं

गंधाद्यर्चितमादाय जानुभ्यामवनिं गत्वा तज्जलं गर्ते ॐ नमो वरुणायेति मंत्रेण क्षिपेत् ॥ जले प्रदक्षिणावर्तं पुष्पे चोर्ध्वमुखे शुभम् ॥ ततोऽपक्कमृत्पेटिकायां शाल्यादि सप्तधान्य बीजानि दध्योदनं शैवालं फलपुष्पाणि च क्षिप्त्वा तूर्यघोषेण पूर्वस्थापितवृषवास्तुप्रतिमामा नीय पेटिकायां संस्थाप्य पेटिकां पिधाय पठेत् ॥ पूजितोऽसि मयावास्तो होमाद्यैरर्चनैः शुभैः॥ प्रसीद पाहि विश्वेश देहि मे गृहजं सुखम्॥वास्तुमूर्ते नमस्तेऽस्तुभूशय्याभिरत प्रभो॥मद्गृहंधन धान्यादिसमृद्धं कुरु सर्वदा॥इति॥ततो मृत्पेटिकायां गर्तेस्थापयित्वा॥ सशैलसागरां पृथ्वीयथा वहसि मूर्धनि ॥ तथा मां वह कल्याण संपत्संततिभिः सह॥इति संप्रार्थ्य तथैव मृदा गर्तं पूर येत्॥मृद आधिक्येऽधिकंफलम् साम्ये समम् न्यूनत्वे न्यूनम्॥गर्तोपरि गोमयेनोपलिप्य गंधपु ष्पाक्षतादि निक्षिपेत् ॥ ततः ॥ आचार्यब्राह्मणमृत्विजश्च संपूज्य तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा ग्रहपीठ देवतावास्तुपीठदेवताश्च संपूज्य उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते० अभ्यारमिदद्रयो० यांतु देवगणाः० इति

विसृज्य ग्रहपीठवास्तुपीठाद्याचार्याय दद्यात्॥ततः आचार्यः प्रणीताविमोकादिशेषं कर्म समाप्याग्निं विसर्जयेत॥ततो यजमानो ब्रह्मा शिख्याद्युद्देशेन शतं शक्त्या वा ब्राह्मणान् भोजयिष्ये इति संकल्प्य विप्रान् संपूज्य भूयसीं दत्त्वा प्रमादात्कुर्वतां कर्म० यस्य स्मृत्येति चोक्त्वाकर्मेश्वरार्पणं कृत्वा ब्राह्मणान् भोजयित्वा तेभ्यः शिवं वास्त्विति त्रिरुक्त्वा शिवं वास्तु इति विप्रास्त्रिर्ब्रूयुः॥ततो यथासुखं सुहृद्युतो भुंजीतेति॥एवं विधिना प्रतिसंवत्सरं वास्तुपूजनं कार्यम् ॥ तेन गृहसंबंधि दुःखं नाप्नुयादित्युक्तं दानविवेके॥ महादेवतनूजेनश्रीदिवाकरसूरिणा ॥ रचितावास्तुशांतेस्तु पद्धतिर्बुधतोषदा ॥ इति पौराणवास्तुशांतिप्रयोगः॥इदानीं सूत्रोक्ता शांतिरभिधीयते॥ सा च द्विजातीनां पूर्वोक्तया समुच्चीयते॥पूर्वोक्ताघात्वशक्तौ स्वगृह्योक्तैव कर्तव्या तयापि सिद्धेः॥ बह्वल्पं वा स्वगृह्योक्तं यस्य कर्म प्रकीर्तितम्॥तस्य तावति शास्त्रार्थे कृते सर्वं कृतं भवेत्॥इति वचनात॥येषां गृह्यं नास्ति तेषां शूद्राणां च पूर्वोक्तैव ॥ तस्याः सर्वसाधारण्येन विधानात ॥

अतश्च न शूद्रमात्रविषयत्वम्॥ तस्माद्गृह्योक्तपूर्वया समुच्चीयते सांप्रदायिकैः॥ अथाश्वलायन गृह्योक्तवास्तुशांतिप्रयोगः॥तद्यथा॥काष्ठादिनिर्मितं संपन्नंधान्यादिसर्वोपस्करयुतं शोभनेमुहूर्ते ब्राह्मणैःसह तूर्यघोषेण गृहंप्रविश्य अगारमध्येप्राङ्मुखउपविश्यदर्भेषुदर्भान्धारयमाणः पत्न्या सह आचम्य प्राणानायम्यदेशकालौ संकीर्त्य ममास्य वास्तोः शुभतासिद्ध्यर्थं वास्तुशांतिं करिष्ये इति संकल्प्य तदंगत्वेन गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नांदीश्राद्धं च कृत्वा पूर्वोक्तवास्तुपीठदेवतास्थापनार्चनहोमबलिदानादित्रिसूत्र्यागृहवेष्टनाभिषेचनब्राह्मणभोजनसंक ल्पांतं कृत्वा आश्वलायनगृह्योक्तांवास्तुशांतिंकुर्यात् । शुचिदेशे चतस्रःशिलाः संस्थाप्यातासु दूर्वांनिधायतत्रमणिकसंज्ञं मृद्भांडंसंस्थाप्य एतैर्मंत्रैः पृथिव्या अधिसंभवेतिअरंगरोवावदीतित्रेधा बद्धो वरत्रया ।इरामुहप्रशंसति अनिरामपबाधनामिति वा॥ततोमणिके जलमासिंचेदनेनमंत्रेण। ऐतु राजा वरुणो रेवतीभिरस्मिन्स्थाने तिष्ठतु मोदमानः॥ इरां वहंतो घृतमुक्षमाणामित्रेणसाकं

सह संविशंतु इति।ततस्तज्जलंपात्रांतरेआदाय तस्मिन् दूर्वाशमीशाखाउदुंबरशाखाव्रीहियवान्
फलं हिरण्यं च क्षिप्त्वा दूर्वाभिः शाखाभ्यां च सर्वं गृहंप्रागादितःप्रदक्षिणं परिव्रजन्प्रोक्षेदनेन
सूक्तेन। शंन इंद्राग्नीति पंचदशर्चसूक्तस्य वसिष्ठो विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् गृहप्रोक्षणे वि०॥ ॐशंनइंद्रा
ग्नी० सकृत्सूक्तपाठः इति नारायणवृत्त्यनुरोधात् ॥ वस्तुतस्तु शंतातीयेनेति ईळेद्यावेतित्रर्ग
पंचकैरित्यन्ये ॥ एवं सति समुच्चये न कोऽपि विरोधः॥तद्यथाईळेद्यावेति पंचविंशर्चस्यसूक्त
स्यात्यघुतआश्वीनमा द्वौ पादौ लिंगोक्तदेवता जगत्यौत्ये त्रिष्टुभौगृहप्रोक्षणे विनि०॥ॐईळेद्या
वापृथिवी० वर्गाः ५॥ अत्रापि सकृदेव सूक्तपाठः ॥ ततः प्रागादितस्त्रिरविच्छिन्नामुदकधारां
दद्यादनेन आपोहिष्ठेत्यृचस्यांबरीषः सिंधुद्वीप आपो गायत्री गृहस्य समंताद्धारायांविनि०
आपोहिष्ठामयोभुवः॥३॥ अत्रापि सकृदेव मंत्रपाठः॥ ततो वास्तुपीठान्नैर्ऋत्यांपश्चिमायांवा
कुंडे स्थंडिलेवा गृह्याग्निं वरदनामकं संस्थाप्य चत्वारिशृंगेति ध्यात्वाऽस्मिन्वास्तोष्पतिस्थाली

पाके अन्वाधानं करिष्ये॥अस्मिन्नन्वाहितेऽग्नावित्यादिचक्षुषी आज्येनेत्यंतमुक्त्वा अत्र प्रधानं वास्तोष्पतिंचतुर्वारंचरुणाशेषेणस्विष्टकृतमित्यादिसद्योयक्ष्येइत्यंतमुक्त्वान्वाधायइध्माबर्हिषी सन्नह्यपरिसमूहनादिपूर्णपात्रनिधानांतंकृत्वावास्तोष्पतयेचतुःकृत्वातूष्णीं निरूप्य तत्संख्यया तथैव प्रोक्ष्य अवघाताद्याज्यभागांतं कृत्वा अवदानधर्मेण चरुमवदाय वास्तोष्पत इति चतसृणां वसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप् अंत्यागायत्री वास्तोष्पतिप्रधानचरुहोमे वि० ॥ ॐ वास्तोष्पते प्रतिजा० ष्पदेस्वा० ॥१॥ अत्र ऋगंते स्वाहाकारं पठन् जुहुयात न स्वाहाकारांतेहोमः॥गृह्ये तु प्रत्यृचंहुत्वेत्युक्तेः॥एवंसर्वत्रवास्तोष्पतयइदंनमम॥ पुनश्चरुमवदाय ॐ वास्तोष्पते प्रतरणोन० वास्तोष्पतयइदं॥ २ ॥ ॐवास्तोष्पतेशग्मया० वास्तोष्पतयइ० ॥३॥ अमीवहावास्तोष्पते० वास्तोष्पतयइ०॥४॥सर्वत्रत्यागःततःस्विष्टकृदादिहोमशेषंसमाप्यशिष्टेनचरुणान्येन स्वादुव्यं जनपायसादियुतेन शतंतदर्धंवाशक्त्यावाब्राह्मणान्भोजयेत्॥ होमात्पूर्वमन्यःपाको न कार्यः ॥

दा०
॥३३॥

ततः शिवं वास्तु शिवं वास्तु वास्त्विति त्रिः प्रयुक्तः सुहृद्युतो भुंजीतेति ॥ विशीर्णगृहसज्जीकरणेपीष्यतेवास्तोष्पतिस्थालीपाकः॥ साधारणशांतिवत्॥इत्याश्वलायनगृह्योक्तवास्तुशांतिः॥

अथ गृहदानप्रयोगः॥ यजमानः कृतनित्यक्रियःपुण्यकाले गृहमध्ये दक्षिणभागे चंदनेनाष्टदलं पद्मं विलिख्य तदुपरि प्रस्थमात्रं तिलान्निक्षिप्य तदुपरि शय्यांसोपस्करांस्थापयित्वा शय्योपरि सौवर्णमयींलक्ष्मीनारायणप्रतिमामभ्युत्तारणपूर्वकंपंचामृतादिनाअभिषिच्यसंपूज्यप्रतिग्रहीतारं च सपत्नीकंवृत्वातंकरेगृहीत्वा मंगलतूर्यघोषेणमंत्रैर्गृहंप्रवेशयेत्॥ ते च मंत्राः॥ एह्येहि नारायणदिव्यरूप सर्वामरैर्वंदितपादपद्म॥शुभाशुभानंदशुचामधीश लक्ष्मीयुतस्त्वं च गृहं गृहाण॥ नमः कौस्तुभनाथाय हिरण्यकवचाय च॥ क्षीरोदार्णवसुताय जगद्धात्रेनमोऽस्तुते॥नमोहिरण्यगर्भाय विश्वगर्भाय वै नमः॥चराचरस्य जगतो गृहभूताय वै नमः॥ भूर्लोकप्रमुखा लोकास्तव देहे व्यवस्थिताः॥नंदंति यावत्कल्पांतं तथास्मिन्भवने गृही॥ त्वत्प्रसादेन देवेश पुत्रपौत्रावृतो

चं०
॥३३

गृहे॥पंचयज्ञक्रियायुक्तो वसेदाचंद्रतारकम्॥इतित॥ततस्तंपूर्वस्थापितशय्यायामुदङ्मुखमुपवेश्य सपत्नीकं यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिःसंपूज्यस्वयमासने प्राङ्मुखोदर्भेष्वासीनोदर्भान्धारयमाणःपत्न्यासह प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्यमम समस्तपापक्षयपूर्वकंकल्पकोटिशतावधि ब्रह्मलोकमहीयमानकामः शिलाकाष्ठपक्वेष्टिकादिनिर्मितं यथोपपत्तिसंपादितताम्रादिभाजनसर्वधान्यलवणघृततैलगुडशर्करागोमहिषीबलीवर्ददासदासीमंचकतूलिकाद्युपवितानादर्श तांबूलायतनैलालवंगादिवर्षपर्याप्तसर्वोपकरणान्वितं सदीपिकाप्रद्योतितं विश्वकर्मदैवतंशक्रदैवतंवेद गृहं गोत्रायशर्मणे अमुकशाखाध्यायिने सपत्नीकाय सालंकृताय सुपूजिताय लक्ष्मीनारायणप्रतिमासहितंतुभ्यमहं संप्रददे नममेति दत्त्वापठेत्॥मंत्रौतु॥इदंगृहं गृहाणत्वं सर्वोपस्करसंयुतम्।तव विप्र प्रसादेनमम संतुमनोरथाः॥गृहं मम त्रिभूत्यर्थं गृहाणत्वं द्विजोत्तम॥प्रीयतांमेजगद्योनिर्वास्तुरूपीजनार्दनः॥ततःप्रतिग्रहीतागृहमध्यस्तंभंबहिर्द्वारदेहलींवासंस्पृश्यदेवस्यत्वेति यजुषा प्रतिगृह्य

स्वस्तीत्युक्त्वायथाशाखं कामस्तुतिं पठेत्॥ततःसुवर्णसहस्रमारभ्य एकसुवर्णपर्यंतं यथाशक्ति वित्तशाठ्यविवर्जितो दक्षिणांदद्यात्॥ततःपादुकोपानच्छत्रचामरादिकं दत्त्वा संपन्नं गृहोपस्करादीत्युक्त्वा सर्वं सुसंपन्नं संपूर्णमेवास्त्वितिप्रतिवचनंदद्यात्॥ततोब्राह्मणान्संपूज्यभूयसींदक्षिणां दत्त्वाशिषोगृह्णीयात्।प्रमादात्कुर्वतां०यस्यस्मृत्येतिकर्मेश्वरार्पणंकुर्यात्।गृहदानफलमुक्तंमात्स्ये यएवं सर्वसंपन्नंपक्वेष्ट विनिवेदयेत्॥कल्पकोटिशतं यावद्ब्रह्मलोकेमहीयते॥शैलजं दारुजंवापियो दद्याद्विधिपूर्वकम्।वसेत्क्षीरार्णवे रम्ये नारायणसमीपतः॥मृन्मयं वापियोदद्याद्गृहंसूपस्करान्वितम्॥पुरेषु लोकपालानां प्रतिमन्वंतरं वसेत्॥इति॥अत्र प्रविश्य संस्पृश्य वा प्रतिगृह्णीयादित्युक्ते प्रविश्य गृहद्वारदेहलीं देहल्यां प्रतिग्रहः कर्तव्यः।तथैवसंस्पृश्य स्थूणांद्वारदेहलींवा संस्पृश्यप्रति गृह्णीयादिति सांप्रदायिकाः॥इति गृहदानप्रयोगः॥अथ मठदानं स्कांदे॥कृत्वा मठं प्रयत्नेन शय नासनसंयुतम्॥तृणैराच्छादितं चैव वेदिकाभिः सुशोभितम्॥पुण्यकाले द्विजेभ्योऽथ यतिभ्यो

वा निवेदयेत ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति निष्कामो मोक्षमाप्नुयात्॥इति मठदानम् ॥ अथ धर्म शालादानम् ॥ मार्कंडेय पुराणे॥कुर्यात्प्रतिश्रयगृहं पथिकानां हितावहम् ॥ निजगेहैकदेशं वा साधूनां यो निवेदयेत्॥प्रतिश्रयो धर्मशाला॥ तथा अक्षय्यपुण्यमुद्दिष्टं तस्य स्वर्गापवर्गदम्॥ सर्वकामसमृद्धोऽसौ देववद्दिवि मोदते॥ भविष्ये ॥ प्रतिश्रये सुविस्तीर्णे कारिते सजले धने ॥ दीनानाथजलार्थाय वद किं न कृतं भवेत इति ॥ इति धर्मशालादानम् ॥ अथ कन्यादानम्॥ हेमाद्रौ ॥ सहस्रमेव धेनूनां शतं वानडुहां समम्॥दशानडुत्समं यानं दशयानसमो हयः॥दश वाजिसमा कन्या भूमिदानं च तत्समम्॥तस्मात्सर्वेषु दानेषुकन्यादानं विशिष्यते इति॥अग्नि पुराणे।श्रुत्वाकन्याप्रदानं च पितरश्चपितामहाः॥विमुक्ताः सर्वपापेभ्यो ब्रह्मलोकं व्रजंतितेइति॥ देवलः॥तिस्रः कन्या यथान्यायं पालयित्वा निवेद्य च ॥ न पिता नरकं याति नारीवास्त्रीप्र सूयिनी इति॥ वसिष्ठः॥ हाटकक्षितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम्। धर्मेण विधिनादातुमसगो

त्रेण युज्यते इति॥ ऋष्यश्रृंगः॥ वरगोत्रं समुच्चार्य प्रपितामहपूर्वकम्॥ नाम संकीर्तयेद्विद्वान् कन्यायाश्चैवमेव हि॥ तिष्ठेदुदङ्मुखो दाता तिष्ठेत्पूर्वमुखो वरः॥मधुपर्कार्चितायैनां तस्मै दद्यात्सदक्षिणाम्॥उदपात्रं तदादाय मंत्रेणानेनदापयेत्॥इति॥ तिष्ठेदिति अनुपविष्ट इत्यर्थः॥गौरीं कन्यामिमामित्यादि पुत्रपौत्रप्रवर्धिनीमित्यंतं प्रयोगेवक्ष्यामः।भूमिंधेनूश्चदासीं चग्रासांसिचस्वशक्तितः।महिषीर्वाजिनश्चैव दद्यात्स्वर्णमणीनपि॥इति॥ततःस्वगृह्यविधिना।होमाद्यंकर्मकारयेत्। यथाचारं विधेयानि मांगल्यकुतुकानि च॥इति॥अथकन्यादानप्रयोगः।तत्रादौ यथाशास्त्रं मधुपर्केणसंपूज्यवरंप्राङ्मुखंवधूंप्रत्यङ्मुखींसुपवेश्य पित्रादिकोवधूवरदक्षिणतःस्वदक्षिणस्थपत्नीसहितउदङ्मुखोदर्भेष्वासीनोदर्भान्धारयमाणोदेशकालौसंकीर्त्यममसमस्तपितॄणांनिरतिशय-सानंदब्रह्मलोकावाप्त्यादिकन्यादानकल्पोक्तफलावाप्तयेअनेनवरेणास्यांकन्यायामुत्पादयिष्य-माणसंतत्या द्वादशावरान्द्वादशपरान् पुरुषान् पवित्रीकर्तुमात्मनश्चलक्ष्मीनारायणप्रीतयेब्राह्मविवाह

विधिना कन्यादानमहं करिष्ये ॥इति॥सकुशाक्षतजलेन संकल्प्य सपत्नीक उत्थायोदङ्मुखएव कन्यां संप्रगृह्य पठेत्॥कन्यां कनकसंपन्नां कनकाभरणैर्युताम्॥दास्यामि विष्णवे तुभ्यं ब्रह्मलोक जिगीषया॥विश्वंभरः सर्वभूतःसाक्षिण्यःसर्वदेवताः ॥ इमां कन्यां प्रदास्यामि पितॄणां तारणाय च॥इति मंत्रौ पठित्वा स्वदक्षिणस्थभार्यादत्तपूर्वकल्पितजलधारामविच्छिन्नांनवकांस्यपात्रोपरि धृतकन्यांजल्युपरिस्थवरांजलिदक्षिणहस्ते क्षिपन्वदेत्॥कन्या तारयतु । पुण्यं वर्धताम् ।शिवा आपः संतु । सौमनस्यमस्तु । अक्षतं चारिष्टं चास्तु। दीर्घमायुःश्रेयः शांतिःपुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु। यच्छ्रेयस्तदस्तु । यत्पापं तत्प्रतिहतमस्तु ॥ पुण्याहं भवंतो ब्रुवंतु । स्वस्ति भवंतो ब्रुवंतु।ऋद्धिं भवंतो ब्रुवंतु।श्रीरस्त्विति भवंतो ब्रुवंतु॥अस्तु श्रीरिति प्रतिवचनं सर्वत्र ज्ञेयम्॥अमुकामुकप्रव रोपेतामुकगोत्रोत्पन्नोऽमुकशर्माहं मम समस्तपितॄणामित्यादि श्रीलक्ष्मीनारायणप्रीतयेइत्यंतं पूर्वोक्तमुक्त्वाअमुकप्रवरोपेतायामुकगोत्रायामुकप्रपौत्रायामुकपौत्रायामुकपुत्रायामुकशर्मणेवरा

यश्रीधररूपिणे कन्यार्थिने अमुकामुकप्रवरोपेताममुकगोत्राममुकप्रपौत्रीममुकपौत्रीममुकस्य मम पुत्रीममुकदेवीनाम्नीं कन्यां श्रीरूपिणीं वरार्थिनीं यथाशक्त्यलंकृतां प्रजापतिदैवत्यां धर्मप्रजासहत्वकर्मभ्यस्तुभ्यमहं संप्रददे कन्यां प्रतिगृह्णातु भवानिति वरहस्ते सकुशाक्षतजलं क्षिपेत् ॥ प्रजापतिः प्रीयताम् इति मनसा स्मरेत् ॥ न ममेति न वदेदिति केचित् ॥ ततो ॥ दाता ॥ गौरीं कन्यामिमां विप्र यथाशक्ति विभूषिताम् ॥ गोत्राय शर्मणे तुभ्यं दत्तां विप्र समाश्रय ॥ कन्ये ममाग्रतो भूयः कन्ये मे देवि पार्श्वयोः ॥ कन्ये मे पृष्ठतो भूयास्त्वद्दानान्मोक्षमाप्नुयाम् ॥ मम वंशकुले जाता पालिता वत्सराष्टकम् ॥ तुभ्यं विप्र मया दत्ता पुत्रपौत्रप्रवर्धिनी ॥ धर्मे च अर्थे च कामे च नातिचरितव्या त्वयेयम् ॥ नातिचरामीति वरः ॥ एवं समस्तेत्यादिनातिचरामीत्यंतं कन्यादानं त्रिवारं कार्यमिति शौनकः ॥ ततो वरः ॥ देवस्यत्वा० भ्यां प्रतिगृह्णामि ॥ ॐ स्वस्तीत्युक्त्वा कन्याया दक्षिणांसमभिमृश्य ॥ क इदं कस्मा अदादिति यथाशाखं कामस्तुतिं पठित्वा पृथ्वी

प्रतिगृह्णात्विति जपित्वा गृहस्थाश्रमांतर्गतश्रौतस्मार्तकर्मानुष्ठानसिद्धये धर्मप्रजासहत्वकर्मसि द्ध्यर्थं च कन्यांप्रतिगृह्णामीति वदेत्॥ततोदाता देशकालौसंकीर्त्यकृतस्य कन्यादानकर्मणः सांग तासिद्ध्यर्थमिदं सुवर्णमग्निदैवतं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहंसंप्रददेनममेतिवरहस्तेदद्यात्॥ॐस्वस्ती तिवरः॥ ततोदाताएवमेवजलपात्रभोजनभाजनानिगोमहिष्यश्वगजदासीदासभूवाहनालंकारादि यथाविभवं संकल्प्यदद्यात्।ततोब्राह्मणभोजनं संकल्प्य भूयसीं च दद्यात्॥कर्मेश्वरार्पणंकुर्यात्॥ अन्यदपि यथाचारं कार्यम्॥ विस्तरस्तु प्रयोगरत्नादौ ज्ञेयः॥ कन्यागृहे भोजननिषेधो मदन रत्ने वह्निपुराणे॥अप्रजायां तु कन्यायां न भुंजीतकदाचन॥ दौहित्रस्य मुखंदृष्ट्वा किमर्थमनु शोचति॥ इति कन्यादानप्रयोगः॥अथ कपिलादानम्॥सा च दशधोक्ता वाराहे॥ सुवर्णकपिला पूर्वा द्वितीया गौरपिंगला॥ तृतीया चैव रक्ताक्षी चतुर्थी गुडपिंगला॥ पंचमी बहुवर्णा स्यात्षष्ठी च श्वेतपिंगला॥सप्तमी श्वेतपिंगाक्षी अष्टमी कृष्णपिंगला॥नवमी पाटला प्रोक्ता

दशमी पुच्छपिंगला । एता दश विधाःख्याताःकपिलास्ते महामुने ॥ सर्वा ह्येता महाभागास्ता रयंति न संशय इति॥ आदित्यपुराणे॥ सहस्रं यो गवां दद्यात्कपिलां त्वेकदैवहि ॥ सममेव पुरा प्राह ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः इति॥तथा ॥ स्वर्णशृंग्यो रौप्यखुराः सवत्सा या भवंति हि ॥ सुरभी लोकमासाद्य रमते तावतीःसमाःइति॥ महाभारते॥समानवत्सां कपिलां धेनुं दद्यात्पयस्विनीम् सुश्वेतवस्त्रसंवीतां ब्रह्मलोके महीयते इति ॥ अथ कपिलादानप्रयोगः॥पुण्यकाले कृतनित्यक्रियः अद्येत्यादि ०ममगोसहस्रदानफलावाप्तयेसवत्सकपिलायाःरोमपरिमितवत्सरपर्यंतंकामधेनुलोक निवाससिद्धये च इमां सवत्सां कपिलां सुवर्णशृंगीं रौप्यखुरां ताम्रपृष्ठीं कांस्योपदोहां घंटाभरणां श्वेतवस्त्रयुगच्छन्नां चन्दनस्रग्विभूषितांसोपस्करांरुद्रदैवत्यां गोत्रायशर्मणे सुपूजितायब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दद्यात् ॥ मंत्रस्तु मात्स्ये॥कपिले सर्वदेवानां पूजनीयासि रोहिणी॥ तीर्थदेवमयी यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति मंत्रांते प्रदक्षिणां कुर्यात् ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां

दद्यात् ॥ उक्तोपस्करकपिलादानफलं मात्स्ये ॥ वस्त्रं चतुर्गुणं दत्त्वा दक्षिणां च चतुर्गुणाम्॥ एतैरलंकृतांधेनुं घंटाभरणभूषिताम् ॥ कपिलां विप्रमुख्याय दत्त्वा मोक्षमवाप्नुयात् ॥ इति॥ तथा ॥द्विगुणोपस्करोपेता महती कपिला स्मृता ॥ उपस्कराः सुवर्ण शृंगवस्त्रदोहनपात्राद्याः सामान्यगोदाने वक्ष्यमाणाः॥दत्ता सा विप्रमुख्याय स्वर्गमोक्षफलप्रदा॥सप्तजन्मकृतात्पापान्मु च्यते नात्र संशयः ॥ यान्यानर्थयते कामांस्तान् प्राप्नोति मानव इति ॥ महाकपिलादानप्रयो गस्तु॥अद्येत्यादिमम समस्तजन्मकृतपापनाशपूर्वकं महाकपिलादानकल्पोक्तफलावाप्त्यर्थंपुत्र पौत्रादिसहिताय शर्मणे सालंकृतां इमां महाकपिलां द्विगुणोपस्करोपेतां रुद्रदैवत्यां तुभ्यमहंसंप्र ददे नममेति दद्यात् ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा समापयेत मंत्रस्तु पूर्वमेवोक्तः इति महा कपिलादानप्रयोगः ॥ इति महादशदानानि ॥ अथ दशधेनुदानानि॥ यास्तु पापविनाशिन्यः कथिता दश धेनवः॥तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च नराधिप॥ प्रथमा गुडधेनुः स्याद्घृत

धेनुस्तथापरा ॥ तिलधेनुस्तृतीया तु चतुर्थी जलधेनुका॥ क्षीरधेनुस्तु विख्याता मधुधेनुस्तथापरा ॥ सप्तमी शर्कराधेनुर्दधिधेनुस्तथाष्टमी ॥ रसधेनुस्तु नवमी दशमी स्यात्स्वरूपतः ॥ कुंभान्न घृतादिधातूनामितरासां तु राशयः ॥ सुवर्णधेनुमप्यत्र केचिदिच्छंति मानवाः ॥ नवमीं तिलतैलेन तथान्येऽपि महर्षयः॥ रसधेनुस्थाने सुवर्णधेनुं जलधेनुवत्पूजयेत्॥ एतद्विधानमपि मात्स्ये ॥ अजिनं तु चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीवं विन्यसेद्भुवि ॥ गोमयेनोपलिप्तायां दर्भानास्तीर्य सर्वतः तत्रैणं वाजिनं तद्वद्वत्सस्य परिकल्पयेत्॥ लघुकृष्णाजिनम्॥ प्राङ्मुखीं कल्पयेद्धेनुमुदक्पादां सवत्सकाम् ॥ प्राङ्मुखीं प्राक्शिरसम् ॥ सवत्सां उत्तरभागस्थितवत्ससहिताम् ॥ उत्तमा गुड धेनुः स्यात्सदा भारचतुष्टया॥ वत्सं भारेण कुर्वीत भाराभ्यां मध्यमा स्मृता॥ अर्धभारेणवत्सः स्यात्कनिष्ठा भारकेण तु ॥ चतुर्थांशेन वत्सः स्याद्गृहवित्तानुसारतः॥ तुलापलशतं प्राहुर्भारः स्याद्विंशतिस्तुला इति ॥ भारः पलसहस्रात्मको भवतीत्युक्तं परिभाषायाम् ॥ धेनुवत्सौ घृत

स्यैतौ सितसूक्ष्मांबरावृतौ ॥ शुक्तिकर्णाविक्षुपादौ शुचिमुक्ताफलेक्षणौ ॥ सितसूत्रशिरालौ तौ सितकंबलकंबलौ ॥ ताम्रगुडकपृष्ठौ तौ सितचामररोमकौ ॥ ककुत्प्रदेशो गुडकः॥विद्रुम भ्रूयुगोपेतौ नवनीतस्तनान्वितौ ॥ क्षौमपुच्छौ कांस्यदोहाविंद्रनीलकतालुकौ ॥ सुवर्णशृंगाभरणौ राजतेक्षुरसंयुतौ॥ नानाफलमयैर्दंतैर्घ्राणगंधकरंडकौ ॥गंधकरंडकः कर्पूरादिपात्रविशेषः॥ एवं रचित्वा धूपादिभिरभ्यर्चयेत्।वस्त्रमुक्तादीनि भारतो मानाधिक्ये फलाधिक्यम्॥अथास्य प्रयोगः॥ यजमानः कृतनित्यक्रियः पुण्यकालेशुचिरद्येत्यादि म न समस्तपापक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंगुडधेनुदानंकरिष्ये इतिसंकल्प्य॥विप्रं वस्त्राभरणादिभिःसंपूज्य प्रदक्षिणीकृत्यसर्वपापक्षयकाम इमां गुडधेनुं गोत्राय शर्मणे ब्राह्मणाय सुपूजितायतुभ्यमहंसंप्रददेनममइतितद्धस्ते सकुशतिलजलंगोपुच्छंदद्यात्।विप्रस्तुदेवस्यत्वेतिप्रतिगृह्यस्वस्तीत्युक्त्वायथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात्॥प्रार्थनामंत्रास्तु॥या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवेष्ववं

दा०
॥३९॥

स्थिता॥ धेनुरूपेण सा देवी वांछितं मे प्रयच्छतु॥ देहस्था या च रुद्राणीशंकरस्यसदाप्रिया॥ धेनुरूपेण सा देवी मम पापंव्यपोहतु॥ विष्णोर्वक्षसि या लक्ष्मीःस्वाहा या च विभावसोः॥ चंद्रार्कशक्रशक्तिर्या धेनुरूपास्तु सा श्रियै॥ चतुर्मुखस्य या लक्ष्मीर्या लक्ष्मीर्धनदस्य च। यालक्ष्मीर्लोकपालानां सा धेनुर्वरदास्तु मे॥ स्वधा त्वं पितृमुख्यानां स्वाहायज्ञभुजां तथा॥ सर्वपापहरा धेनूस्तस्माच्छांतिं प्रयच्छमेइति॥ एवमामंत्र्य ब्राह्मणाय तां धेनुं निवेदयेत्। एतदेव विधानं सर्वधेनूनाम् !! प्रत्यक्षधेनुव्यतिरिक्तानामित्यर्थः॥ उक्तरचनायास्तत्रानुपयोगात्॥ ततोभूयसींदक्षिणां दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयेदिति॥ एतदेवविधानं स्यात्त एवोपस्कराः स्मृताः॥ अयनेविषुवेपुण्ये व्यतीपाते तथा पुनः॥ गुडधेन्वादयः सर्वा उपरागादिपर्वसु॥ यथाशक्ति प्रदातव्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदाः इति॥ अत्र द्रोणपरिमाणा तिलधेनुरुक्ता कल्पतरौ॥ तत्प्रकारस्तु विष्णुधर्मोत्तरे॥ अनुलिप्ते महीपृष्ठेवस्त्राजिनकुशावृते॥ धेनुं तिलमयीं कृत्वासर्वरत्नैरलंकृताम्॥ धेनुंद्रोणेनकुर्वीत

च०

॥३९॥

आढकेन तु वत्सकम्॥स्वर्णशृंगीं रौप्यखुरां गंधघ्राणवतीं तथा॥कुर्याच्च शर्कराजिह्वां गुडास्याम
विकंबलाम्॥इक्षुपादां ताम्रपृष्ठीं शुचि मुक्ताफलेक्षणाम्॥प्रशस्तपात्रश्रवणां फलदंतमयीं शुभाम् ॥
स्रग्दामपुच्छां कुर्वीत नवनीतस्तनान्विताम्॥सितवस्त्रयुगच्छन्नां घंटाभरणभूषिताम्॥ईदृक्संस्थान
संपन्नां कृत्वा श्रद्धासमन्वितः ॥ कांस्योपदोहनां दद्यात्केशवः प्रीयतामिति ॥ इति कर्तव्यता॥
मंत्रास्तु गुडधेनूक्ता एव॥प्रार्थनामंत्रास्तु वह्निपुराणे।तिलाश्च पितृदेवत्या निर्मिताश्चेह गोसवे॥
ब्रह्मणा तन्मयी धेनुर्दत्ता प्रीणातु केशवः॥इति मंत्रांतरमुक्तम्॥प्रतिमा तिलधेन्वादीनां विक्रया
द्युक्तं हेमाद्रौ ब्रह्मवैवर्ते ॥ दानकाले तु देवत्वं प्रतिमानां प्रकीर्तितम्।धेनूनामपि धेनुत्वं श्रुत्युक्तं
दानयोगतः ॥ दातुर्वै दानकाले तु धेनवः परिकीर्तिताः ॥ विप्रस्य व्यायकाले तु द्रव्यं
तदिति निश्चयः॥दानसंबंधि विप्रेण द्रव्यमागच्छता गृहम्।तत्सर्वं विदुषा तेन विक्रेयं स्वेच्छया
विभो॥कुटुंबभरणं कार्यं धर्मकार्यं च सर्वशः॥ अन्यथा नरकं यातीत्येवमाह पितामहः॥इति॥

इति तिलधेनुदानम्॥ अथघृतधेनुदानं विष्णुधर्मोत्तरे॥तिलाभावे तथादद्याद्घृतधेनुं प्रयत्नतः॥ वासुदेवंजगन्नाथंघृतक्षीराभिषार्चितम्॥संपूज्य पूर्ववत्पुष्पैर्धूपदीपादिभिर्नरैः ॥ तत्रैवविधानमाह गव्यस्य सर्पिषः कुंभं पुष्पमालादिभूषितम् ॥ कांस्यापिधानसंयुक्तंसितवस्त्रयुगेन च ॥हिरण्य सहितंतद्वन्मणिविद्रुममौक्तिकैः॥अत्र पलसहस्रपरिमाणं कुंभः॥द्वादशपलाधिकपंचशतपलाधि को वा॥इक्षुयष्टिमयान्पादान् खुरान् रौप्यमयांस्तथा॥सौवर्णे चाक्षिणी कुर्याच्छृंगे चागुरुका ष्ठजे ॥सप्तधान्यमये पार्श्वे पत्रोर्णे नवकंबले ॥ पत्रोर्णं धौतकौशेयम्॥कर्पूरघ्राणम् फलमयान् स्तनान् शर्करया जिह्वा गुडक्षीरमयं मुखं क्षौमं पुच्छम्॥रोमाणि सितसर्षपैःताम्रपृष्ठीम्एता दृशींकृत्वा विधिनासंपूज्यतथाब्राह्मणंयथाविभववस्त्रालंकारादिभिःसम्पूज्य दद्यात्॥विधिस्तु प्राग्वत् ॥ मंत्रस्तु स्कांदे॥घृतं गावःप्रसूयन्ते घृतं भूम्यां प्रतिष्ठितम्॥घृतमग्निश्चदेवाश्च घृतं मे सम्प्रदीयताम्॥इति दानफलमपितत्रैव॥घृतक्षीरवहा नद्यो यत्र पायसकर्दमाः॥तेषु लोकेषुसर्वेषु

सुपुण्येषु प्रजायते ॥ सकामानामियं व्युष्टिः कथिता नृपसत्तम॥व्युष्टिःफलम्॥ विष्णुलोकंनरा यांति निष्कामा धेनुदानतः॥इति ॥ दक्षिणातु हिरण्यमेव हेमाद्रिःसुवर्णप्रभृति शक्त्या वेत्युक्तं मदनरत्ने॥इति घृतधेनुदानम् ॥ अथ जलधेनुदानम्॥ स्कांदे ॥जल कुंभं नरव्याघ्र सुवर्णरजता न्वितम् ॥ सुवर्णशृङ्गरजतखुरान्वितमिति स्मृतम्॥रत्नगर्भमशेषैस्तु ग्राम्यैर्धान्यैः समन्वितम् । सितवस्त्रयुगच्छन्नं दूर्वापल्लवशोभितम्॥ कुष्ठमांसीमुरोशीरवालकामलकैर्युतम्॥प्रियंगुपत्रसहितं सितवस्त्रोपवीतिनम् ॥ सच्छत्रं सदुपानत्कं दर्भविष्टरसंस्थितम् ॥ चतुर्भिःसंभृतंभूयस्तिलपात्रै श्चतुर्दिशम्॥स्थगितं दधिपात्रेण घृतक्षीरवता मुखे॥तिलपात्राणि ताम्रमयानिदधिपात्रं कांस्यम यम् ॥ उपोषितो वासुदेवं जलेशयमभ्यर्च्य संकल्प्य जलधेनुं विप्रं च वस्त्रादिभिः संपूज्य सवत्सां जलधेनुं गुडधेनुमिव दद्यात् ॥ ततो या लक्ष्मीरित्यादिपूर्वोक्तैर्मंत्रैः प्रार्थयेत् इति ॥ जलधेनुदानम् ॥ अथ क्षीरधेनुदानम् ॥ स्कांदे ॥ क्षीरधेनुं प्रवक्ष्यामि तां निबोध नराधिप ॥

अनुलिप्ते महीपृष्ठे गोमयेन नराधिप ॥ गोचर्ममानमात्रेणकुशानास्तीर्य सर्वतः ॥ तस्योपरि महाराज न्यसेत्कृष्णाजिनं ततः॥तत्र गोमयेन कुंडलिकां कृत्वा तत्र क्षीरकुंभं चतुर्थांशेन वत्सकं चसंस्थाप्यचंदनागुरुशृंगीप्रशस्तपत्रश्रवणा तिलपात्रोपरिन्यस्ता हेमयुक्तगुडमुखी शर्करा जिह्वा फलदंती मुक्ताफलेक्षणाइक्षुपादादर्भरोमासितकंबला एतादृशीं सवत्सामभ्यर्च्य द्विजंचवस्त्राल्रं कारादिभिः संपूज्य अद्येत्यादि गोत्राय शर्मणे सालंकृताय इमां क्षीरधेनुं पूर्वोक्तसोपस्करयुतां समस्तपापक्षयकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दद्यात् । दक्षिणां दत्त्वा स्वस्तीत्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् ॥ ततो या लक्ष्मीरित्यादिमंत्रैः प्रार्थयेत् ॥ इति क्षीरधेनुदानम्॥ अथ मधुधेनुदानम्॥स्कांदे॥ मधुधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ अनुलिप्ते महीपृष्ठे कृष्णाजिनकुशोत्तरे ॥ मधुकुंभं संस्थाप्य सवत्सां मधुधेनुं प्रकल्पयेत् ॥ ततस्तच्चतुर्दिक्षुचत्वारि पात्राणि विन्यस्य तांचवस्त्रयुग्मेनाच्छाद्य मधुवाताऋतायतइतिमंत्रमुच्चरन्‌ तां धेनुं द्विजंच पूर्ववदभ्यर्च्य

अद्येत्यादिगोत्रायशर्मणेसालंकृताय सौवर्णमुखींअगुरुचंदनशृंगीं ताम्रपृष्ठीं सूत्रपुच्छां इक्षुपादां सितकंबलकंबलां गुडमुखीं शर्कराजिह्वां मौक्तिकनेत्रां फलदंतीं दर्भरोमांप्रशस्तपत्रश्रवणां नवनीतस्तनीं सप्तधान्योपेतां घंटाभरणभूषितां कांस्यदोहां सुपूजितां इमां मधुधेनुं सर्वपापक्षयकामः पुच्छदेशोपविष्टाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दत्त्वा ॥ या लक्ष्मीरित्यादि पूर्वोक्तमंत्रैः प्रार्थयेत् ॥ इति मधुधेनुदानम् ॥ अथ शर्कराधेनुदानम् ॥ स्कांदे ॥ तद्वच्च शर्कराधेनुं शृणु राजन्यथार्थतः ॥ अनुलिप्ते महीपृष्ठे कृष्णाजिनकुशोत्तरे ॥ भारचतुष्टयपरिमिता धेनुस्तच्चतुर्थांशो वत्सः । भारद्वये अष्टमांश इति स्वशक्त्या वा कार्या सर्वधान्यानि चतुर्दिक्षु संस्थाप्य अद्येत्यादि०गोत्रायशर्मणे सालंकृताय इमां शर्कराधेनुसुवर्णशृंगीं मौक्तिकनयनां गुडमुखीं पिष्टमयजिह्वां कंबलपट्टसूत्रेण वेष्टितां कंठाभरणभूषितामिक्षुपादां रौप्यखुरां नवनीतस्तनीं प्रशस्तपर्णश्रवणां सितचामरभूषितां पंचरत्नसमायुक्तां दर्भरोमां कांस्य

दोहनीं गंधपुष्पाद्यार्चितां समस्तपापक्षयकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ततो या लक्ष्मीरित्यादिमंत्रैः संप्रार्थ्य भूयसीं दद्यात् ॥ विप्रमुखं नेक्षेदिति॥ पंचरत्नानि तु अपरार्के। कनकं हीरकं नीलपद्मरागं च मौक्तिकम्॥ पंचरत्नमिदं प्रोक्तमृषिभिः पूर्वदर्शिभिरिति॥ इति शर्कराधेनुदानम् ॥ अथ दधिधेनुदानम्॥ स्कांदे ॥ तत्र उपलिप्तायां भूमौ आस्तीर्णे कुशकृष्णाजिने सप्तधान्योपरि दधिकुंभं संस्थाप्य चतुर्थांशेन वत्सं कृत्वा गोत्राय शर्मणे सालंकृताय सुवर्णमुखीं प्रशस्तपत्रश्रवणां मुक्ताफलेक्षणां चंदनागुरुशृंगीं मुखे त्रिशेषगंधद्रव्यैर्युक्तां शर्करया कृतजिह्वां श्रीखंडेन कृतघ्राणां फलमयदंतां सितकंबलच्छन्नां दर्भरोमां सूत्रमयपुच्छां रौप्यमुखीं वा नवनीतस्तनीमिक्षुपादां सर्वाभरणभूषितां वस्त्रयुग्मेनाच्छादितांगं गंधपुष्पाद्यर्चितामिमां दधिधेनुं सर्वपापक्षयकामो दधिक्राव्ण इति मंत्रं पठित्वा तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति गुडधेनूक्तमंत्रेण वा दद्यात् ततः सुवर्णदक्षिणां दत्त्वा या लक्ष्मीरित्यादिमंत्रैः प्रार्थयेत् ॥ इति दधिधेनुदानम्॥ अथ रसधेनु

दानम् ॥ स्कांदे ॥रसधेनुं महाराज कथयामि समासतः॥ अनुलिप्ते महीपृष्ठे कृष्णाजिनकुशो
त्तरे॥इक्षुरसस्य घटं पूरयित्वा तच्चतुर्थांशेन वत्सं संपाद्यअद्येत्यादि०गोत्रायशर्मणे सालंकृताय
इमां रसधेनुंसुवर्णशृंगाभरणयुतां रौप्यखुरां वस्त्रपुच्छामिक्षुपादां पुष्पकंबलां ताम्रपृष्ठीं पुष्परोमां
व्रीहियुतांचतुर्दिक्षुदीपसमायुक्तां सर्वगंधविभूषितांपूर्वादिदिक्षुतिलपात्रचतुष्टयावृतां सुपूजिताय
सर्वपापक्षयपूर्वकैकविंशतिकुलोद्धरणकामस्तुभ्यमहं संप्रददे नममेति सुवर्णदक्षिणां दद्यात्॥मंत्रा
स्तु गुडधेनूक्ता एव शेषोपस्कराश्च॥एवमुच्चारयित्वा तु दीयते वै द्विजन्मने॥दशपूर्वान्परांश्चैव
आत्मानं चैकविंशतिम् ॥ इति रसधेनुदानम्॥अथ स्वरूपतो गोदानम् ॥ अंगिराः।गौरेकस्यैव
दातव्या श्रोत्रियाय कुटुंबिने॥सा हि तारयते पूर्वान्सप्त सप्त च सप्त च ।इति देवलः॥सुशीलां
लक्षणवतीं युवतीं वत्ससंयुताम्॥बहुदुग्धवतींस्निग्धां धेनुं दद्याद्विचक्षणे॥अथगोदानप्रयोगः॥
कर्ता कृतनित्यक्रियः पुण्यकाले अद्येत्यादि० यथाशक्ति यथाज्ञानं गोदानमहं करिष्ये

इति संकल्प्य सवत्सां धेनुं द्विजं च यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य गोशृंगमूला दिस्तनांतस्थानादिषु देवताः पूजयेत् ॥ तद्यथा । शृंगमूले ब्रह्मविष्णुभ्यां नमः ब्रह्म विष्णू पूजया० शृङ्गाग्रेसर्वतीर्थेभ्यो नमःसर्वतीर्थानि पूजयामि॥एवंसर्वत्र॥शिरोमध्येशिवाय० ललाटे॥देव्यै नमः०॥नासिकायां षण्मुखाय०॥नासापुटयोः कंबलाश्वतरनागाभ्यां०॥कर्णयोः अश्विभ्यां० ॥ चक्षुषोः शशिभास्कराभ्यां०॥दंतेषु वायवे०॥जिह्वायां वरुणाय०॥हुंकारे सर स्वत्यै० ॥ गंडयोः पक्षमासाभ्यां० ओष्ठयोः संध्याद्वयाय० ॥ ग्रीवायां इंद्राय० ॥ कुक्षिदेशे रक्षोभ्यो० ॥उरसि साध्येभ्यो०॥पादेषु धर्माय०॥जंघासु अधर्माय०॥खुरमध्ये गंधर्वेभ्यो०॥ खुराग्रेपन्नगेभ्यो०॥खुरपश्चिमाग्रे अप्सरोभ्यो०॥पृष्ठे एकादशरुद्रेभ्यो०॥सर्वसंधिषुवसुभ्यो०॥ श्रोणितटे पितृभ्यो०॥लांगूले सोमाय० ॥ गुह्ये आदित्यरश्मिभ्यो० गोमूत्रे गंगायै०॥गोमये यमुनायै॥क्षीरे सरस्वत्यै०॥दध्नि नर्मदायै०॥घृते अग्नये०॥रोमसु अष्टाविंशतिदेवकोटिभ्यो०॥

उदरे पृथिव्यै० ॥ पयोधरेषु चतुःसमुद्रेभ्यो चतुरः समुद्रान्पूजयामि ॥ एता अंगेषु संपूज्य अद्येत्यादि० गोत्राय शर्मणे सुपूजितांपृथ्वीदानसमफलकामः सर्वपापक्षयकामोविष्णुप्रीतिकामो वा इमांप्रत्यक्षधेनुं सुवर्णशृंगीं रौप्यखुरांताम्रपृष्ठीं घंटाग्रैवेयकां मुक्तालांगूलां कांस्योपदोहनींसि तवस्त्रद्वयोपेतां सर्वाभरणभूषितां सोपस्करां रुद्रदैवत्यांतुभ्यमहं संप्रददे न ममोति तिलपात्रेघृ तात्क्त गोपुच्छं कृत्वा विप्रहस्ते सतिलकुशोदकं दद्यात्॥मंत्रस्तु॥यज्ञसाधनभूताया विश्वस्याघौघ नाशिनी॥विश्वरूपधरो देवःप्रीयतामनया गवा॥ततो दाता दानप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थंसुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा प्रार्थयेत्॥नमो गोभ्यःश्रीमतीभ्यःसौरभेयीभ्य एव च॥नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमोनमः॥ पूजितासी वसिष्ठेन विश्वामित्रेण धीमता॥सुरभे हर मे पापं यन्मया दुष्कृतंकृतम्॥ इति॥गावो ममाग्रतःसंतु गावो मे संतु पृष्ठतः॥ गावो मे हृदये संतु गवां मध्ये वसाम्यहम्॥ इति पठित्वा धेनुं द्विजं च प्रदक्षिणीकृत्य किंचिदनुव्रजेत्॥इतिगोदानप्रयोगः॥अथ श्वेतवर्णा-

दिगोदानफलमुक्तं पाद्मे॥श्वेता सुतप्रदा प्रोक्ता चंद्रलोकप्रदायिनी॥कृष्णास्वर्गप्रदा ज्ञेया गौरी स्यात्कुलवर्धिनी॥कपिला सर्वपापघ्नी नानावर्णा च मोक्षदा इति॥अथ समानवर्णगोवत्सदानफलम् ॥ महाभारते॥रोहिणीं तुल्यवर्णां तु सवत्सां च पयस्विनीम्॥प्रदत्त्वा वस्त्रसंवीतांसूर्यलोके महीयते॥समानवत्सां कृष्णां तु धेनुं सर्वाघनाशिनीम्॥ सुव्रतां वस्त्रसंवीतामस्मिल्लोके महीयते॥ वातरेणुसवर्णां तु सवत्सां कांस्य दोहनीम् ॥ प्रदाय वस्त्रसंवीतां वारुणंलोकमश्नुते॥हिरण्यवर्णां पिंगाक्षीं सवत्सां दक्षिणायुताम्॥प्रदद्याद्वस्त्रसंवीतां कौबेरं लोकमाप्नुयात् ॥ पलालधूम्रवर्णां तु पितृलोके महीयते ॥ सवत्सां पीवरां दत्त्वा शितिकंठामलंकृताम् ॥ वैश्वदेवमसंबाधं स्थानं श्रेष्ठं प्रपद्यते ॥ समानवत्सां गौरीं तु धेनुं सर्वाघनाशिनीम् ॥ सवत्सां कांस्यदोहां तु वसूनां लोकमाप्नुयात् ॥ वत्सोपपन्नां नीलांगीं सर्वरत्नसमन्वितांम् ॥ गंधर्वाप्सरसां लोकान्दत्त्वा प्राप्नोति मानवः इति ॥ संकल्पे तु तत्फलं संकीर्त्य दद्यात् ॥ इति समानवर्णगोवत्स

दानफलम्॥अथ कृष्णधेनुदानम् ॥ मात्स्ये ॥ अद्येत्यादिसंकल्पादि पूर्ववत्॥ मंत्रस्तु॥ कृष्णधेनो नमस्तुभ्यं ब्रह्मविष्णुशिवात्मके॥त्रिजन्मार्जितपापानिध्रुवं दानात्प्रणाशयइति॥अथ हेम शृङ्गीदानम् ॥मात्स्ये ॥ दशसौवर्णिके शृंगे खुराः पंचपलान्विताः॥पंचाशत्पलकांस्यंताम्रं चापि तथैव च॥वस्त्रं च त्रिगुणं धेन्वा दक्षिणा च चतुर्गुणेति ॥ एवं विधिवद्दातुःफलमुक्तं नंदी पुराणे॥ विधिना तु यदा दत्ता पात्रे धेनुः सदक्षिणा॥दाता तारयते जन्तून्कुलानामयुतंशतम् इति ॥ महाभारतेऽपि। प्रासादा यत्र सौवर्णाःशय्या रत्नोज्ज्वलास्तथा॥वराश्चाप्सरसोयत्रतत्र गच्छन्ति गोप्रदाः॥तथा॥यावंति रोमाणिभवन्ति धेन्वास्तावन्ति वर्षाणि महीयते सः॥ स्वर्गा च्च्युतश्चापि ततोऽत्र लोके कुले समुत्पत्स्यति गोमतां तथा॥सालंकृतां सवत्सां च धेनुं संपूज्य भक्तितः ॥ सरत्नपूर्णा पृथिवी तेन दत्ता न संशय इति ॥ इति स्वरूपतो गोदानम्॥अथ कार्पा सधेनुदानम् ॥मात्स्ये॥ अतः परं प्रवक्ष्यामिधेनुं कार्पासिकीं भुवि ॥सर्वविश्वस्यगुह्यर्थंब्रह्मणा

चांशुकं कृतम् ॥ सा च कार्पासभारेण श्रेष्ठा धेनुः प्रकीर्तिता॥मध्यमा च तदर्धेन तदर्धेन कनीयसी ॥ पूर्ववस्त्रं च धान्यं च हिरण्यं च तथैव च ॥ वत्सकं तु चतुर्थांशान्मानमत्राभिधीयते कुर्वीत पूर्ववद्धस्तवस्त्रधान्याद्युपस्कृतं इति ॥ ततोवाराहोक्तधेनुदानवत्क्रियाकल्पादिसंकल्पादारभ्य दानं कृत्वा प्रार्थयेत्॥मन्त्रास्तु॥हेमकुंदेंदुसदृशेक्षीरार्णवसमुद्भवे॥सोमप्रिये सुधन्वाख्ये सौरभेयि नमोऽस्तुते ॥दत्तेयमिंदुनाथाय शशांकायामृताय च॥अत्रिनेत्रप्रजाताय सोमराजाय वै नमः॥ यस्त्वेवं परया भक्त्या ब्राह्मणाय प्रयच्छति॥स याति चन्द्रलोकं तु सोमेनसह मोदते इति कार्पासधेनुदानम् ॥ अथ लवणधेनुदानम् ॥ भविष्ये ॥ तत्र युधिष्ठिरं प्रति कृष्णः॥ शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि लवणस्येहकल्पिताम्॥गोमयेनानुलिप्ते तु दर्भसस्तरसंस्थितम्॥ आविकं चर्म विन्यस्यपूर्वाशाभिमुखस्थितम्॥वस्त्रेणाच्छादितां कृत्वा धेनुंकुर्वीत बुद्धिमान्॥आढकेनैवकुर्वीत बहुवित्तोपकल्पिताम् ॥गां विप्रं च यथाविभवंवस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य॥अद्येत्यादि०गोत्राय

शर्मणे सुपूजिताय इमां लवणधेनुं फलस्तनीं सिंधुशुक्तिवर्णां सक्तुपिंडकपोलां यवास्यां कंबलपट्ट
सूत्रग्रैवेयकां ताम्रपृष्ठीं गुडपादां सर्वाभरणभूषितां सर्वपापक्षयकामो विष्णुप्रीतिकामो वा तुभ्यमहं सं
प्रददे नममेति पुत्रभार्यादियुतः प्रदक्षिणीकृत्य दद्यात्॥ शेषं मधुधेनुवत्॥ मंत्रस्तु॥ लवणे वै रसाः
सर्वे सर्वास्तिष्ठंति देवताः॥ सर्वदेवमये देवि लवणाख्ये नमोऽस्तु ते इति॥ पुराणांतरेषु षोडश
प्रस्थमिता चतुर्थांशेन वत्स इत्युक्तम्॥ इति लवणधेनुदानम्॥ अथ सुवर्णधेनुदानम् वह्नि
पुराणे॥ सुवर्णधेनुश्चाप्यत्र सुवर्णाश्च चतुर्दश॥ सुनिर्णिक्तसुवर्णैश्च सप्तभिर्मध्यमा मता॥ चतुर्भि
श्च कनिष्ठा स्याच्चतुर्थांशेन वत्सकः॥ गुडधेनुविधानेन दत्ता सर्वफलप्रदा॥ अत्र विशेषो रौप्येण
वत्स इति केचित्॥ तथा॥ अद्येत्यादि० प्रवालशृंगीं घृतपात्रस्तनवतीं पद्मरोमां कर्पूरागुरुनासि
कां मिष्टान्नरसवासितां शंखशृंगांतरां शुक्तिललाटस्थां नारीकेलश्रवणां गुडजानुकां पंचगव्यापा
नवतीं कांस्यपृष्ठां पट्टसूत्रलांगूलां सप्तधान्यसमायुक्तां फलपुष्पोपेतां छत्रोपानत्समन्वितां सुव

र्णधेनुं रुद्रदैवत्यां सहस्राश्वमेधफलावाप्तिकामः कुलसहस्रस्य स्वर्गे निवासकामश्चगोत्रायशर्मणे सुपूजितायतुभ्यमहं संप्रददे नममेति॥ मंत्रस्तु॥ सुवर्णधेनुं विप्राय प्रतिपाद्येदृशीं नरः॥ हिरण्यरेता पुरुषः पुराणः कृष्णपिंगलः॥ तप्तहेमच्छविः स्रष्टा विश्वात्मा प्रीयतां मम इति ॥ अननैव तु मंत्रेण धेनुदानं प्रकीर्तितम्॥ अश्वमेधसहस्रस्य फलमाप्नोत्यसंशयम्॥ कुलानां च सहस्रस्य स्वर्गं नयति गोप्रदः इति ॥ इति सुवर्ण धेनुदानम् ॥ अथ वंध्यात्वहरं सुवर्णधेनुदानम्॥ वायुपुराणे॥ चतुर्विधा च या वंध्या भवेद्रत्नवियोजनात् ॥ वक्ष्ये तस्याः प्रतीकारं तत्स्वरूपं निबोध मे॥ वंध्या चतुर्विधा प्रोक्ता वंध्या, काकवंध्या, स्त्रीप्रसूः मृतप्रजा इति ॥ काकवंध्या तु काकवदेका पत्या शेषाःस्पष्टा एव॥ धेनुस्वरूपविशेषमाह हेमाद्रौ कर्मविपाके॥ हिरण्येन यथाशक्त्या सवत्सां कारयेद्दाम॥ धेनुं पलेन वत्सं च पादेन गुरुरब्रवीत् ॥ यथाशक्त्येति पलेन वा तदर्धेनतदर्धार्धेन वा पुनः इति॥ कर्मविपाकोक्तपरिभाषाप्रकारेण धेनुं रौप्यखुरां रत्नं पुच्छे नियोज्य घंटामुभयोरपि

गले बद्ध्वा रत्नमयतिलकं ललाटे बन्धीयात्॥ एतादृशीं समभ्यर्च्य पायसनैवेद्यं दत्त्वा मोदकान
पूपान् गुडलवणजीरकं सुवर्णदक्षिणां कंचुकं चनवेणुमयशूर्पैनिधाय एकं वायनकं धेनवे अन्या
भ्यः पतिपुत्रवतीभ्यो ब्राह्मणीभ्यः षडष्टौ वा दद्यात्॥ ततो वेदपारगमलोलुपं ब्राह्मणं ऋणग्रस्तं
दरिद्रं कुटुंबिनमाहूय वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य ततो धेनुं सोमो धेनुमितिमंत्रेण
सवत्सां च संपूज्य अग्निमुपसमाधाय समिदाज्यचरुद्रव्यैः सोमो धेनुमितिमंत्रेण प्रत्येकमष्टोत्तरशत
संख्यया हुत्वा स्वयमुदङ्मुखः प्राङ्मुखायोपविष्टाय गोपुच्छं तद्धस्ते निधाय दद्यात॥ अद्येत्यादि
इमां सवत्सां रौप्यखुरां रत्नपुच्छां घंटायुतकंठां रत्नतिलकां वायनोपेतां वस्त्रयुगच्छन्नां मुक्ता
लांगूलां यथाशक्ति सोपस्करां रुद्रदैवत्यां वंध्यात्वहरां मम जीवत्पुत्रसंतानप्रतिबंधकीभूतसकलदुरि
तनिरसनपूर्वकं आयुष्मत्सुपुत्रावाप्तिसिद्ध्यर्थं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति
सकुशतिलोदकं दद्यात ॥ मंत्रस्तु वायवीये॥ धेनुरंगिरसः सत्रे वासिष्ठे सुरभिस्तथा॥ दुहिता

च सुता भानोरग्नेश्च वरुणस्य च ॥ याश्च गावः प्रवर्तंते वनेषूपवनेषु च॥प्रीणंतु ता मम सदा पुत्रपौत्रप्रवर्धनाः ॥प्रयच्छंतु दिवारात्रमविच्छेदं च संततेः॥ततो देवस्य त्वा० स्वस्तीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत । ततः सुवर्णदक्षिणां दत्त्वा प्रार्थयेत् ॥ मंत्रस्तु॥ वंध्यात्वं काकवंध्यात्वं कन्याप्रसव एव च॥तथैव मृतवंध्यात्वं दोषं मम चतुर्विधम्॥दानेनानेन हरतु या सा कामदुघा मम इति॥इति गां प्रार्थयित्वा प्रदक्षिणीकृत्य विसृज्य भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा जीवत्पुंसंतानावाप्तिरस्त्विति तान्संप्रार्थ्य जीवत्पुंसंतानावाप्तिरस्त्विति ते ब्रूयुः । ततः सुहृद्युतो भुंजीतेति॥इति वंध्यात्वहरं सुवर्णधेनुदानम् ॥ अथोभयतोमुखीदानम् ॥ मात्स्ये॥रुक्मशृंगीं रौप्यखुरां मुक्तालांगूलभूषिताम्॥कांस्योपदोहनां राजन्सवत्सां द्विजपुंगवे॥ प्रसूयमानां यो दद्याद्धेनुं द्रविणसंयुताम् ॥ यावद्वत्सो योनिगतो यावद्गर्भं न मुंचति ॥तावद्गौः पृथिवी ज्ञेया सशैलवनकानना ॥ देवलः ॥ अलंकृत्योक्तविधिना सुवर्णत्रिपलान्विता॥ देया च

द्विपला मध्यपलैका दक्षिणाधमा॥वाराहे तु सुवर्णसाहस्रं तदर्धार्धंमुख्यमुक्तम्॥सुवर्णस्य सहस्रेण तदर्धेनापि वा पुनः ॥ तस्याप्यर्धं शतं वापि पंचाशच्च ततोऽर्धकम्॥यथाशक्त्यापि दातव्या वित्तशाठ्यविवर्जिता इति॥ हेमाद्रौ॥उभयतोमुखीं स्वर्णनिष्केण दत्त्वा सद्यःशुध्येत्पातकेभ्यश्च मर्त्यः इति॥सुवर्णनिष्कदक्षिणायुतेनापि अत्र निष्कश्चत्वारिंशन्माषक एव ग्राह्यःअत्यशक्तौ दरिद्रेण विंशतिमाषकं वा दद्यादित्यर्थः॥अथ दानप्रयोगः॥शुचिरद्येत्यादि०उभयतोमुखीदानं कर्तुं गोब्राह्मणपूजां च करिष्ये।इति संकल्प्य ॥द्विजं कुटुंबिनं दरिद्रं वेदपारगं सुशीलंवृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः तथा गामपि संपूज्यॐत्वंमहीमवनिं विश्वधेनां तुर्वीतयेवैय्याय क्षरंती॥अरमयोनमसै वदर्णः सुतरणाँ अकृणारिंद्रसिंधून् इति गामनुमंत्र्य प्रदक्षिणीकृत्यअद्ये त्यादि धेनुवत्सरोमसंख्ययुगदैवलोकमहिमत्वपितृपितामहप्रहपितामहकुलशतनरकोत्तारणपूर्व कघृतक्षीरवहबहुकुल्याकदधिपायसकर्दमदेशाधिकरणकोत्तारकेप्सितकामो ब्रह्मलोकाप्तिकामः

समुद्रशैलवनोपेतपृथ्वीदानसमफलावाप्तायेसोपस्करामुभयतोमुखीं रुद्रदैवत्यांइमांधेनुंगोत्रायशर्मणेअमुकशाखाध्यायिनेतुभ्यमहंसंप्रददे न ममेतिसघृततिलपूर्णकांस्यपात्रयुतगोपुच्छंतद्धस्ते सकुशजलंदत्त्वाप्रार्थयेत् मंत्रस्तु ॥ इमांगृहाणोभयमुखींभवांस्त्राताममास्तुवै॥ममवंशविशुद्ध्यैश्चसदास्वस्तिकरोभवइति। विप्रोदेवस्यत्वेतिप्रतिगृह्यस्वस्तीत्युक्त्वायथाशाखंकामस्तुतिंपठेत्। ततःसुवर्णसहस्रमारभ्य पंचविंशति चतुर्द्विसुवर्णमितां दक्षिणां दद्यात् ततो न न्यूनामिति। ततो विप्रस्तु॥ ॐइरावती धेनुमतीहि भूतं सूयवसिनी मनुषे दशस्या॥व्यस्तभ्ना रोदसी विष्णवे ते दाधर्थपृथिवीमभितो मयूखैः ॥ १ ॥ ॐस्योना पृथिवि भवा नृक्षरा निवेशनी ॥ यच्छा नः शर्मसप्रथः ॥ २ ॥ इति मंत्रद्वयं पठित्वा वदेत् ॥ प्रत्यगृह्णामिमां धेनुं कुटुंबार्थं विशेषतः स्वस्तिभवतु मे नित्यं रुद्रमातर्नमोऽस्तु ते॥इति नत्वा गृहीतायाः दक्षिणेन पाणिना वत्समाकृष्य पठेत्॥ॐ गर्भेनुसन्नन्वेषामवेदमहं देवानांजनिमानिविश्वा॥शतं मा पुरआयसीररक्षन्नधश्येनोजवसानिरदी

यम् ॥ इति मंत्रेण वत्समाकृष्येत् ॥ निष्कासिते सति कृत्यांतरमाह ॥ ततो यजमानःप्राणाना यम्य अद्येत्यादि० कृतस्योभयतोमुखीदानकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थं देवादिमंत्रैस्तर्पणं होमं च करिष्ये इतिसंकल्प्य स्थंडिलेऽग्निं प्रतिष्ठाप्यान्वादध्यात्॥अस्मिन्नन्वाहितेऽग्नावित्यादिचक्षुषी आज्येनेत्यंतमुक्त्वाऽत्रप्रधानंपृथिवीं त्रिः गौरींसकृदाज्येनप्रजापतिंचतुरशीत्या आज्येनशेषेण स्विष्टकृतमित्यादि सद्योयक्ष्येइत्यंतमुक्त्वासमिद्द्वयमग्नावाधायइध्माबर्हिषी परिसमूह्य परिसमूहनादि चक्षुष्यंतं कृत्वा कुशास्तृतभूमौ अग्नेः पश्चादेव साक्षताभिरद्भिर्वक्ष्यमाणमंत्रैर्देवादींस्तर्पयेत् ॥ ते च मंत्राः ॥ ॐ ये देवासो दिव्येकादशस्थ पृथिव्या मध्येकादशस्थ ॥ अप्सु क्षितो महिनैकादशस्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम्॥ देवांस्तर्पयामि॥ॐउशंतस्त्वा निधिमह्युशंतः समिधीमहि ॥ उशन्नुशत आवह पितॄन्हविषे अत्तवे ॥ पितॄंस्तर्पयामि॥ ॐ इमं मे गंगे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्ण्या॥असिक्न्या मरुद्वृधे वितस्तयार्जीकीयेशृणुह्यासुषोम

दा०

॥४९॥

या॥सरितस्तर्पयामि ॥ ॐ अद्रिभिःसुतोमतिभिश्च नो हितः प्ररोचयन् रोदसी मातरा शुचिः॥
रोमाण्यव्यासमयाविधावतिमधोर्धारापिन्वानादिवेदिवे॥ पर्वतांस्तर्पयामि॥ॐवनस्पते शतवल्शो
विरोहसहस्रवल्शाविवयं रुहेम॥यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिनाय महते सौभगाय॥वन
स्पतींस्तर्पयामि ॥ ॐ समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात्पुनानायंत्यनिविशमानाःइंद्रो या वज्री
वृषभोररादता आपोदेवीरिह मामवन्तु॥समुद्रांस्तर्पयामि॥ॐअहिरिवभोगैः पर्यैति बाहुं ज्याया
हेतिंपरिबाधमानाः । हस्तघ्नोविश्वावयुनानि विद्वान्पुमांसंपरिपातु विश्वतः॥नागांस्तर्पयामि ॥
ॐमधुवाताऋतायातेमधुक्षरन्तिसिंधवः॥माध्वीर्नःसंत्वोषधीः॥ओषधीस्तर्पयामि॥इत्यष्टाभिस्त
र्पयित्वा चतस्र आज्याहुतीर्जुहुयात्॥ ॐ इळेद्यावापृथिवीपूर्वचित्तयेग्निंघर्मं सुरुचं यामन्निष्टये॥
याभिर्भरेकारमंशायजिन्वथस्ताभिरूषुऊतिभिरश्विनागतंस्वाहा॥पृथिव्या इदं न मम ॥१॥ॐ
महीद्यौः पृथिवीचनइमंयज्ञंमिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नोभरीमभिः स्वाहा पृथिव्या इदं न मम॥२॥

च०

॥४९॥

ॐ उर्वीपृथ्वीबहुलेदूरेअन्तेऽउपब्रुवेनमसायज्ञेअस्मिन्॥ दधातेयेसुभगेसुप्रततूतीद्यावारक्षतंपृथिवी नोअभ्वात्स्वाहा॥पृथिव्या इदं न मम॥३॥ ॐ गौरीर्मिमायसलिलानितक्षत्येकपदीद्विपदीसाच तुष्पदी ॥अष्टापदीनवपदीबभूवुषीसहस्राक्षरापरमेव्योमन्स्वाहा॥गौर्या इदं न० ॥४॥इति चतस्र आज्याहुतीर्हुत्वा।ततः समस्तव्याहृतिभिश्चतुरशीत्याज्याहुतीर्हुत्वाप्रजापतयइदंनममेतित्यजेत। ततः स्विष्टकृदादिहोमशेषंसमाप्यभूयसीं दक्षिणां दत्त्वा गामनुव्रजय गोमतींजपेत्॥महाभारते॥ गावो मामुपतिष्ठंतु हेमशृंग्यः पयोमुचः॥ सुरभ्यःसौरभेय्यश्च सरितःसागरं यथा॥ गाश्च पश्या म्यहं नित्यं गावःपश्यंतु मां सदा॥गावोऽस्माकं वयं तासां यतो गावस्ततो वयम्॥घृतक्षीरप्रदा गावो घृतयोन्यो घृतावहाः॥घृतावर्तास्ता मे संतु सदा गृहे ॥ घृतं मे हृदये नित्यं घृतं नाभ्यां प्रतिष्ठितम्॥घृतं मे सर्वतश्चैव घृतमध्ये वसाम्यहम्॥ गावो मे अग्रतः संतु गावो मे संतु पृष्ठतः॥गावो मे हृदये संतु गवां मध्ये वसाम्यहम्॥गावःसुरभयो नित्यं गावो गुग्गुलुसन्निभाः

गावः प्रतिष्ठा भूतानां गावःस्वस्त्ययनं महत् ॥ अन्नमेव परं गावो देवानां हविरुत्तमम्॥पावनं सर्वभूतानां रक्षंति च वहंति च॥हविषा मंत्रपूतेन तर्पयंत्यमरान्दिवि॥ऋषीणामपि होतॄणां गावो होमे प्रतिष्ठिताः॥सर्वेषामेव भूतानां गावः शरणमुत्तमम्॥गावःपवित्रं परमं गावो मंगलमुत्तमम् गावः सर्वस्य लोकस्य गावो धन्याः सनातनाः॥नमो गोभ्यःश्रीमतीभ्यःसौरभेयीभ्य एव च॥ नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमो नमः॥इति जपित्वा पुनस्तां धेनुं तं द्विजवरं च प्रदक्षिणां कृत्वा नमस्कृत्य विसृज्य पायसादिना सम्यग्द्वादशब्राह्मणान् भोजयित्वा तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा स्वस्त्ययनं वाचयित्वा सुहृद्युतो भुंजीतेति॥इत्युभयतोमुखीदानप्रयोगः॥ अथ प्रसंगादुभयतो मुखीप्रतिग्रहप्रायश्चित्तम्॥ममोभयतो मुखीप्रतिग्रहदोषपरिहारार्थंकृच्छ्रत्रयप्रायश्चित्तंयथाप्रत्या म्नायेन करिष्य इति संकल्प्य कृच्छ्रत्रयप्रायश्चित्तं कुर्यादित्युक्तं दानोद्योतेऽरुणस्मृतौ रहस्यप्रायश्चित्तेष्वशक्तस्य ॥ इत्युभयतोमुखीप्रतिग्रहप्रायश्चित्तम् ॥ इत्युभयतोमुखीगोदान

निरूपणम् ॥ अथ दशदानानि ॥ मदनरत्ने जातूकर्ण्यः ॥ उत्क्रांत्यादीनि दानानि दश दद्यान्मृतस्य तु ॥ गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यगुडानि च ॥ रौप्यं लवणमित्याहुर्दशदानान्यनुक्रमादिति ॥ एतानि दश दानानि नराणां मृत्युजन्मनोः ॥ कुर्यादभ्युदयार्थं च प्रेतेऽपि हि परत्र च ॥ इति हेमाद्रिः ॥ तत्रादौ गोदानम् ॥ दानविधिस्तु पूर्वोक्त एव ॥ मम सर्वपापक्षयार्थमिमां गां धेनूपस्करां रुद्रदैवत्यां सुवर्णादिदक्षिणायुतां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ यज्ञसाधनभूताया विश्वस्यान्नप्रदायिनी ॥ विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामनया गवा ॥ गवामंगेष्वित्यादिना प्रार्थयेत् ॥ इतिगोदानम् । अथ भूमिदानम् ॥ मात्स्ये ॥ निवर्तनमिता भूमिर्देया ॥ दशहस्तेन दंडेन त्रिंशद्दंडा निवर्तनम् इति स्मरणात् । दानान्यन्यानि सर्वाणि कनकादीनि यानि च ॥ तानि भूमिप्रदानस्य कलां नार्हंति षोडशीम् ॥ इति ॥ अद्येत्यादि० षष्टिवर्षसहस्रपरिमितस्वर्गेशिवपुरनिवासकामः सर्वपापक्षयकाम

इमां भूमिं बहुसस्यप्रदां विष्णुदैवत्यांगोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्रददेनममेतिदद्यात्॥ मंत्रस्तु ॥सर्वेषामाश्रया भूमिर्वराहेण समुद्धृता ॥ अनंतसस्यफलदा अतः शांतिं प्रयच्छ मे॥ यस्यां रोहंति बीजानिकालेचैव महीतले॥ त्वत्प्रसादाच्च सकल मम संतु मनोरथाःइति । इति भूमिदानम् ॥ अथ तिलदानम् ॥ तिलास्तु द्रोणत्रयमिता देयाः ॥ पंचमणपरिमिता भवंति। अद्येत्यादि०इमांस्तिलान्सोमदैवतान्विष्णुदैवतान्वा सर्वपापक्षयकामो गोत्रायशर्मणेतुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु ॥ महर्षेर्गोत्रसंभूताः कश्यपस्य तिलाः स्मृताः ॥ तस्मादेषां प्रदानेन मम पापं व्यपोहतु॥इति तिलदानम्॥अथ हिरण्यदानम्॥तच्च निष्कत्रयमितं कनिष्ठम्॥द्वादश माषको निष्कः॥ अद्येत्यादि०समस्तपापक्षयकाम इदं हिरण्यमग्निदैवतं गोत्राय शर्मणे तुभ्य महं संप्रददे न ममेति॥ मंत्रस्तु ॥हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः॥अनंतपुण्य फलदमतः शांतिं प्रयच्छ मे॥इति हिरण्यदानम् ॥ अथाज्यदानम्॥ घृतं तु प्रस्थमितं दद्यात विंशतिशेर

कमितं भवति॥ अद्येत्यादि० इदमाज्यं विष्णुदैवतं गोत्राय शर्मणे समस्तपापक्षयकामस्तुभ्य
महं संप्रददे न ममेति ॥मंत्रस्तु ॥कामधेनोः समुद्भूतं सर्वक्रतुषु संस्थितम्॥देवानामाज्यमाहार
मतः शांतिं प्रयच्छमे ॥ इत्याज्यदानम्॥ अथ वस्त्रदानम्॥सूक्ष्मवस्त्रद्वयं बहुमूल्यमष्टहस्त
मितं दद्यात्॥ अद्येत्या० समस्तपापक्षयकाम इमे बार्हस्पत्ये वाससी गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं
संप्रददे न ममेति॥ मंत्रस्तु ॥ शीतवातोष्णसंत्राणं लज्जाया रक्षणंपरम्॥ देहालंकरणं वस्त्रमतः
शांतिं प्रयच्छमे ॥ इति वस्त्रदानम् ॥ अथ धान्यदानम् ॥ सार्द्धखारीद्वयं व्रीहयो देयाः ॥ तच्च
सार्द्धशतद्वयमणपरिमितंमणषट्कंचेति।समस्तपापक्षयपूर्वकैहिकामुष्मिकशिवफलावाप्तिकामः
प्रजापतिदैवत्यमिदममुकसंख्यंधान्यं गोत्रायशर्मणेतुभ्यमहं संप्रददे न ममेति।मंत्रस्तु।सर्वदेवम
यंधान्यं सर्वोत्पत्तिकरं महत्॥ प्राणिनां जीवनोपायमतःशांतिं प्रयच्छ मे॥इति धान्यदानम् ॥
अथ गुडदानम्॥गुडंपलषष्टिमितंदद्यात् ॥ अद्येत्यादि०मम समस्तपापक्षयपूर्वकंगृहे लक्ष्म्याः

स्थैर्यसिद्ध्यै इमं गुडं रसवर्यं सोमदैवतं सदक्षिणं गोत्रायशर्मणेसुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ गुडमिक्षुरसोद्भूतं मंत्राणां प्रणवो यथा ॥ दानेनानेन मे तस्य परा लक्ष्मीः स्थिरा गृहे ॥ इति गुडदानम् ॥अथ रजतदानम् ॥ पलत्रयमितं रौप्यं दद्यात् ॥ अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकशिवविष्णुपितृप्रीतिसिद्ध्यै इदंरजतंविष्णुदैवतं सदक्षिणं गोत्रायशर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ प्रीतिर्यतः पितॄणां च विष्णुशंकरयोः सदा ॥ शिवनेत्रोद्भवं रूप्यमतः शांतिं प्रयच्छमे ॥ इति रजतदानम् ॥ अथ लवणदानम् ॥ लवणं सार्द्ध खारिकं दद्यात् ॥अद्येत्यादि ०मम समस्तपापक्षयपूर्वकशिवप्रीतिसिद्ध्यै इदं लवणं सर्वरसोत्कृष्टं सोमदैवत्यं सदक्षिणं गोत्राय शर्मणे० अहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ यस्मादन्नरसाः सर्वे नोत्कृष्टा लवणं विना ॥ शंभोः प्रीतिकरं यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति लवणदानम् ॥ इति दशदानानि॥अथ पंचधेनुदानानि ॥ तत्रादौ पापापनोदधेनुदानम् ॥ ब्राह्मे ॥ दानोपस्करास्तु

गोदानोक्ता एव। अद्येत्यादि० ममात्मनो मनोवाक्कायकर्मभिराजन्मोपार्जितपापापनोदार्थमिमां कृष्णां पापापनोदधेनुं यथाशक्ति सोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्र ददे नममेति॥मंत्रस्तु॥आजन्मोपार्जितं पापं मनोवाक्कायकर्मभिः॥तत्सर्वं नाशमायातु पापधेनु प्रदानतः ॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात्। इति पापापनोदधेनुदानम्॥अथ ऋणापनोदधेनुदानम् ब्राह्मे।अद्येत्या०ममआजन्मोपार्जितैहिकामुष्मिकसमस्तऋणपातकच्छेदसिद्ध्यर्थमिमांसमस्त ऋणापनोदरक्तधेनुं यथाशक्ति सोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्रायशर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्रददे न ममेति॥ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात्॥इति ऋणापनोदधेनुदानम्॥ अथ प्रायश्चित्तधेनुदानम्॥ ब्राह्मे॥अद्येत्या०मयाजन्मप्रभृति अद्ययावदाचरितसमस्तपातकस्याकृतप्रायश्चित्तस्यामरणांतं पापापनोदसिद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तत्वेन इमां कपिलां धेनुं यथाशक्तिसोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥प्रायश्चित्ते समुत्पन्ने निष्कृतिर्नकृता

क्वचित् ॥ तस्य पापस्य शुद्ध्यर्थं धेनुमेतां ददामि ते ॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् इति प्रायश्चित्तेधेनुदानम् ॥ अथ वैतरणीधेनुदानम् ॥ ब्रह्मवैवर्ते ॥ या सा वैतरणी नाम यमद्वारे महानदी ॥ शतयोजनविस्तीर्णा पृथुत्वे सा महासरित् ॥ अगाधानंतरूपा च दृष्टमात्रा भयप्रदा ॥ पतंति तत्र वै मर्त्याः क्रंदमानाः सुदारुणम् ॥ उष्णे वर्षासु शीते च मारुते चातितीक्ष्णके ॥ दातारं तारयेद्यस्मात्तस्माद्वैतरणी स्मृता ॥ दानकालोऽपि तत्रैव मदनरत्ने॥अयने विषुवे पुण्ये व्यतीपाते दिनक्षये॥ अन्येषु पुण्यकालेषु दीयते दानमाद रात्॥ पाटलामथवा कृष्णां दद्याद्वैतरणीं तु गाम्॥स्वर्णशृंगीं रौप्यखुरां कांस्यपात्रोपदोहनाम्॥ कृष्णवस्त्रयुगच्छन्नां सप्तधान्यसमन्विताम्॥कार्पासद्रोणशिखरे आसीनांहैमींयमप्रतिमांलोहदंड युतां महिषारूढां पाशहस्तां कृत्वा इक्षुदंडमयमुडुपं पट्टसूत्रेण बद्धा उडुपे धेनुंकृत्वाछत्रोपानत्स मायुक्तां वैतरणीं गां मृत्युकाले वा दद्यात्॥तद्यथा॥मम यमद्वारस्थितवैतरण्याख्यनद्युत्तारणार्थं

मिमां कृष्णां गां सवत्सां यमप्रतिमायुक्तां कृष्णवस्त्रयुगच्छन्नां सप्तधान्ययुतां रक्तमालयाद्यलंकृतां
स्वर्णशृंगाद्युपस्करोपेतां कार्पासद्रोणशिखरां सच्छत्रोपानत्कां रुद्रदैवत्यां गोत्रायशर्मणेसुपूजिताय
तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति तिलजलघृतयुतं गोपुच्छं द्विजहस्ते दद्यात्॥मंत्रस्तु॥यमद्वारपथे
घोरे घोरा वैतरणी नदी ॥ तां ततुंकामो यच्छामि कृष्णां वैतरणीं तु गाम्॥इति॥ततःसुवर्णं
दक्षिणां दत्त्वा प्रार्थयेत्॥विष्णुरूप द्विजश्रेष्ठ भूदेव गतिपावन॥ततुं वैतरणीमेनां कृष्णांगांप्रददा
म्यहम्॥ततः पुच्छं स्वकरे धृत्वाऽनुव्रजेत्सप्तपदानि ॥ धेनुप्रार्थनामंत्रस्तु ॥धेनुके त्वं प्रतीक्षस्व
यमद्वारे महापथे ॥उत्तितीर्षुरहं देवि वैतरण्यै नमोस्तुते॥इति प्रणम्य भूयसीं दक्षिणांदद्यात् ॥
कृष्णगायाअभावे अन्यवर्णापिदेयागोरभावेद्रव्यंदेयम्॥पित्रादेरशक्तौपुत्रादिर्दद्यात्॥तत्रांत्यमंत्रे
उत्तितीर्षुरयमिति पठेत्॥मध्यमेततुंवैतरणीमस्येति॥प्रथमे:तां ततुमस्येति॥इतिवैतरणीदानम्॥
अथ उत्क्रांतिधेनुदानम् ॥ ब्राह्मे उत्क्रांतिवैतरण्यौ च दशदानानि चैव हि ॥प्रेतेऽपि कृत्वा तं

प्रेतं शवधर्मेण दाहयेत् इति॥यथा॥यो मुमूर्षुः पुरुषः स्वयं चेतनवेलायां श्रोत्रियं वेदपारगं ब्राह्मण माहूय अद्येत्यादि० मम सुखेन प्राणोत्क्रमणप्रतिबंधकोक्तनिष्कृत्यनुक्तनिष्कृतिजनित सकलपापक्षयद्वारा सुखेन प्राणोत्क्रमणसिद्ध्यर्थमिमामुत्क्रांतिसंज्ञिकां धेनुं यथाशक्तिसोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु॥असूत्क्रांतौ प्रवृत्तस्य सुखोत्क्रमणसिद्धये। तुभ्यमेनां संप्रददे धेनुमुत्क्रांतिसंज्ञिकाम् ॥इति ॥ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ॥ गोरभावे तु तत्स्वरूपभूतं गोमूल्यं वा दद्यात्। पित्रादेरशक्तौ तु पुत्रादिर्दद्यात् ॥ तत्र ममेति पदस्थाने पित्रादेरिति वदेत् ॥ इत्युत्क्रांतिधेनुदानम् ॥ इयमेव मोक्षधेनुरिति केचित् ॥ तद्यथा ॥ मोक्षदो वासुदेवस्तु वेदशास्त्रेषु गीयते। तत्प्रीतये द्विजाग्र्याय मोक्षधेनुं ददाम्यहम् इत्युक्त्वा ॥ अद्येत्यादि पठित्वा मम समस्तपापक्षयपूर्वकसंसारमोक्षावाप्तिकामः श्रीपापापहमहाविष्णुप्रीतये च इमां मोक्षधेनुं यथाशक्ति सोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्राय शर्मणे

सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ मोक्षं देहि हृषीकेश मोक्षं देहि जनार्दन ॥ मोक्षधेनुप्रदानेन मम मोक्षस्तु वेगतः इति ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात्। गोरभावे पूर्वोक्तमनुसंधेयम् ॥ इति मोक्षधेनुदानम् ॥ अथ महिषीदानम् ॥ हेमाद्रौ भविष्ये॥ महिषीदानमाहात्म्यं कथयामि युधिष्ठिर ॥ पुण्यंपवित्रामायुष्यं सर्वकामप्रदं तथा॥ दानकालोपि तत्रैव। चंद्रसूर्यग्रहे कार्तिक्यामयने सितचतुर्दश्यां संक्रान्तौ सर्वारिष्टनाशाय चित्तप्राशस्त्याय देया॥ प्रथमप्रसूतां दोषवर्जितां दद्यात्। तत्रादौ यमस्वरूपायै महिष्यै नम इति नत्वा प्रार्थयेत ॥ महिषी ब्रह्मपुत्री च लक्ष्मीरूपेण संस्थिता॥ प्रार्थितासि मया देवि यममार्गं निवारयेति॥तथा॥ महिषीयमरूपा त्वं विश्वामित्रविनिर्मिते॥ पूजिता हर मे पापं सर्वदानफलप्रदे॥ यथाशक्रस्याप्सरसो रूपेणमहिषी तथा॥ सर्वभाग्यप्रदे देवि दीर्घशृंगिनमोऽस्तुते इति॥ अद्येत्यादि० ममदीर्घायुष्यैहिकामुष्मिकयज्ञयाजित्वापितृतारणात्यंतशुभविंशतिधेनुदानसमफलावाप्तिसर्वदोत्तमफल

पुत्रपौत्रबहुत्वसूर्यलोकनिवासमहाराज्यावाप्तिकामश्च मम सर्वारिष्टनिवारणार्थंशनैश्चरजनितपी डाशांत्यर्थमिमां महिषींसालंकृतां रक्तमाल्यवस्त्रावृतांस्वर्णशृंगीं रौप्यखुरां ताम्रदोहांहैमतिलकां सप्तधान्ययुतां घंटाभरणां धेनूपस्करां यमदैवत्यां गोत्राय शर्मणेसुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्रददे न ममेति सकुशतिलजलं तद्धस्ते दद्यात्॥ विप्रो देवस्यत्वेतिपठन् पृष्ठदेशं स्पृष्ट्वा स्वस्तीतिप्रति गृह्य यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत्॥दाता तु–इंद्रादिलोकपालानां या राज्यमहिषीशुभा॥म[?] षी दानमाहात्म्यात्सास्तु मे सर्वकामदा ॥ धर्मराजस्य साहाय्ये यस्याः पुत्रः प्रतिष्ठितः ॥ महि षासुरस्य जननी यासास्तुवरदामम॥इति दत्त्वा प्रदक्षिणीकृत्य ब्रह्मणे तां पयस्विनीम् इति।दक्षि णातुदशपंचत्रयःसुवर्णाःएको वा सुवर्णःअतिनिकृष्टो ज्ञेयः॥ततोभूयसींदक्षिणांदत्त्वाकर्मेश्वरार्प णं कुर्यात्॥ हेमाद्रौ भविष्यपुराणे॥अनेन विधिनादत्त्वा महिषींद्विजपुंगवे॥सर्वान्कामानवाप्नो ति इहलोकेपरत्र च इति॥ब्राह्मणःसर्वकामस्तुक्षत्रियो जयकाम्यया॥धनकामस्तुवैश्यो वै शूद्रोऽ

भिलाषितानि यातु ॥ महिषदानमप्येवमेव ज्ञेयम् ॥ इति महिषीदानम् ॥ अथ मेषीदानम् ॥
भविष्ये ॥ शृणु पार्थ परं दानं सर्वकल्मषनाशनम् ॥ यद्दत्त्वा विविधं पापं सद्यो विलयमृच्छति ॥
अयने विषुवे ग्रहणद्वये दुःस्वप्नदर्शने ॥ चित्तवित्तानुसारे काले तीर्थे गृहे वा कार्यम् ॥ शंकरं
ब्रह्माणं विष्णुं गौरीं गायत्रीं श्रीसहितां यथाशक्तिसुवर्णप्रतिमां कृत्वा शच्या सहेंद्रं ग्रहांल्लोकपालांश्च
कृत्वा संपूज्य तत्पश्चिमतः स्वगृह्योक्तेनाग्निं प्रतिष्ठाप्य स्थापितदेवतामंत्रैस्तिलाज्यैरष्टोत्तरशतमष्टा
विंशतिरष्टाष्टसंख्याका हुतीर्वा हुत्वा ततो मेषीं द्विजं च वस्त्रालंकारादिभिर्यथाविभवं संपूज्य
अद्येत्यादि० सर्वपापक्षयदुःस्वप्नसूचितारिष्टविनाशपुत्रपौत्रधनकीर्तियशःकाम इमांमेषीं सुवर्णति
लकाद्यंकितां कौशेयपरिधानां सप्तधान्यसमायुक्तां पुष्पोपहारां संमुखस्थापितलवणां ब्रह्मविष्णुशि
वादिप्रतिमायुक्तां मुक्तोपस्करां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दत्त्वा सुवर्णं
दक्षिणां दद्यात् ॥ मंत्रस्तु ॥ वाङ्मनःकायजनितं यत्किंचिन्मम दुष्कृतम् ॥ तत्सर्वं विलयं यातु

तस्य नेनोप संचितम् इति॥प्रतिमास्थापनं तिलकुंभे॥मेषीं प्रत्यक्षां सुवर्णनिर्मितां वा विप्रो देव स्यत्वेति शृंगे प्रतिगृह्य यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत्॥प्रतिग्रहीतृविप्रसंभाषणं मुखावलोकनं च वर्जयेत् ॥भविष्ये ॥शतेन कारयेत्तां तु सुवर्णस्य प्रयत्नतः॥यथाशक्त्याथवा कुर्याद्वित्तशाठ्यं न कारयेत् ॥ इति मेषीदानम् ॥ अथ अजादानम्॥सुमंतुः॥ अजापालो महीपालो ह्यजादाने दिवं गतः॥अयने विषुवे चैव युगादौ ग्रहणेषु च॥अमावास्यामजादानं पौर्णमास्यां चशस्यते विधिं तस्यं प्रवक्ष्यामि विश्वामित्रेण निर्मितम्॥ अजां विप्रं च यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य॥अद्येत्यादि०इमांअजां सतघ.न्यो ारि स्थितां वस्त्रमाल्योपशोभितांवस्त्रनेत्रांहेमशृंगीं ताम्रपृष्ठां रौप्यपादां सपुत्रां त्वाष्ट्रदैवतां गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहंसंप्रददे न ममेति॥कुशतिलोदकं दत्त्वा दद्यात्॥मंत्रस्तु॥मंत्रव.से अजे श्लक्ष्णे यज्ञसंपत्करे शुभे॥सदा त्वं हर मे पापं जन्मांतर शतैः कृतम् ॥ इति ॥ तथा । त्वं पूर्वं ब्रह्मणा सृष्टा पवित्रा कामदा परा ॥ त्वत्प्रसूतौ स्थिता

यज्ञास्तस्माच्छांतिं प्रयच्छमे । देवस्यत्वेति शृंगे प्रतिग्रहः ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् ॥
इत्यजादानम् ॥अथ वृषदानम्॥ अयने विषुवे चैव युगादौ ग्रहणेषु च । अमायां च प्रदातव्यं
वृषदानं जगुर्बुधाः ॥ अद्येत्यादिपूर्ववत् ॥ दानमंत्रस्तु ॥ धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानंदकारक॥
अष्टमूर्तेरधिष्ठानमतः शांतिं प्रयच्छ मे। इति वृषदानम्॥अथ मंदाग्निहरं मेषदानम्॥बौधायनः॥
अग्नेर्मांद्यं भवेद्यस्य यस्त्रेताग्नेर्विनाशकः॥वक्ष्यामि तत्प्रतीकारं यथोक्तं ब्रह्मणा पुरा॥पलार्धेनतद
र्धेन तदर्धार्धेन वा पुनः॥राजतं कारयेत्सौम्यमग्नेर्वा हलमुत्तमम्॥सौवर्णाश्च खुराःकार्याः श्वेत
वस्त्रे णवेष्टयेत्॥तत्र श्वेतपुष्पं श्वेतगंधं मधूत्कटंधूपं दद्यात्द्रोणद्वयतण्डुलराशौ स्थितं पूजयेत्
मेषादाग्नेय्यां दिशि समिदाज्यतिलैर्होमःकार्यः॥अथास्य प्रयोगः॥पुण्यकाले अद्येत्यादि० ॥
मम पूर्वकर्मविपाकोत्थत्रेताग्निनाशजनिताग्निमांद्यनिरासक्षिप्रजाठराग्निप्रबलत्व—सिद्ध्यायुरारो
ग्यतासिद्ध्यर्थं मेषदानं करिष्ये इति संकल्प्य मेषप्रतिमां मेषं वा प्रत्यक्षं संस्थाप्य आग्नेय्यां

स्वगृह्योक्तविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्यान्वाधाय त्रिरग्निं प्रक्रमेण समिदाज्यतिलैरष्टोत्तरशताष्टाविंशत्यष्टाष्टसंख्यया वा जुहुयात् ॥ एतैर्मंत्रैः समिदाज्यघृताक्ततिलाहुतिभिः ॐ अग्निर्मूर्धादि० इति स्वाहा अग्नय इ० ॥ १ ॥ ॐ अग्ने नय सुपथा० स्वाहा अग्नय इ० ॥२॥ ॐ अग्निनाग्निः० स्वःस्वाहा अग्नय इ० ॥३॥ इति त्रिभिर्मंत्रैर्विवक्षितसंख्यया समिदाज्यतिलैर्हुत्वा स्विष्टकृदादि प्रणीताविमोकांतं कृत्वा कुंभोदकैर्यजमानोऽभिषिंचेदेतैर्मंत्रैः॥ बौधायनः ॥ आपोहिष्ठेत्यपि त्र्यृचा हिरण्येति त्र्यृचेन च॥पवमानानुवाकेन मार्जयेद्रोगिणं ततः॥ शन्नोवातानुवाकेन शांतिं चापि प्रकल्पयेत् ॥ तस्मै हुतवते रोगी प्राङ्मुखाय ह्युदङ्मुखः ॥ सदक्षिणं पूजिताय दत्त्वा वाहनमुत्तमम् इति॥इमं सोपस्करं मेषं प्रत्यक्षं राजतं वा वरुणदेवतं संकल्पोक्तफलसिद्ध्यर्थं तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दत्त्वा प्रार्थयेत॥बौधायनः॥देवानां यो मुखं हव्यवाहनः सर्वपूजितः॥तस्य त्वं वाहनं पूज्यं देवेशेंद्रैर्महर्षिभिः॥अग्निमांद्य पूर्वकर्मविपाकोत्थं तु यन्मम॥तत्सर्वं नाशय क्षिप्रं

जाठराग्निं प्रवर्द्धय इति ॥ विप्रस्तु शृंगे देवस्यत्वेति प्रतिगृह्य यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत्॥ततः सुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा ब्राह्मणांश्च भोजयित्वा सुहृद्युतो भुंजीतेति ॥ इति मंदाग्निहरं मेषदानम्॥अथ दशाचलदानानि ॥ मात्स्ये ॥ प्रथमो धान्यशैलः स्याद्द्वितीयो लवणाचलः ॥ गुडाचलस्तृतीयः स्याच्चतुर्थो हेमपर्वतः ॥ तिलशैलः पंचमः स्यात्षष्ठः कार्पास पर्वतः ॥ सप्तमो घृतशैलः स्यादष्टमो रत्नपर्वतः ॥ नवमो राजतः शैलो दशमः शर्कराचल इति कालमाह मात्स्ये ॥ अयने विषुवे चैव व्यतीपाते दिनक्षये ॥ शुक्लपक्षे तृतीयायामुपरागे शशि क्षये ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु द्वादश्यामथवा पुनः॥शुक्लायां पंचदश्यां वा पुण्यर्क्षे वा विधानतः ॥ धान्यशैलादयो देया यथाश्रद्धं विधानतः॥तीर्थे वायतने वापि गोष्ठे वाथ गवांगणे॥तत्र चतुरस्रं द्वादशहस्तं मंडपमुदङ्मुखं प्राङ्मुखं वा प्राच्यामुदीच्यां वा एकमेव द्वारं न चत्वारि तोरणमप्येक मेव॥मंडलं गोमयेनोपलिप्य कुशानास्तीर्य तन्मध्ये पर्वतं कुर्याद्विष्कंभैःपर्वतयुतम् ॥धान्यद्रोण

सहस्रेण भवेद्गिरिरिहोत्तमः॥मध्यमःपंचशतिकःकनिष्ठःस्यात्रिभिःशतैः॥मेरुर्व्रीहिमयो महान्
मध्येतदुपरिमंदारपारिजातककल्पवृक्षादयो हेममयास्त्रयःमध्येकल्पतरुर्मंदारपारिजातौदक्षिणो
त्तरयोःपूर्वपश्चिमयोर्हरिचंदनसंतानौ मुक्ताफलवज्रगोमेदकपुष्परागगारुत्मतनीलरत्नवैडूर्यसरो
जरागरत्नानि इंद्रदशःपूर्वादिदिगष्टस्थितरजतशृंगेषु चतुर्षु निवेश्यानि॥ मंदारःश्रीखंडखंडैरभितः
प्रवाललतान्वितःशुक्तिशिलातलःस्यात्॥शर्कराचले तु हरिचंदनसंतानौआवश्यकौ॥तत्रपूर्वादि
दिक्षुब्रह्मविष्णुरुद्रसूर्यप्रतिमाः॥पक्षिसंघान्मुनिसंघांश्च हैमान्प्रागादिदिक्चतुष्टयेक्रमेणपूर्वोक्तमु
क्ताफलहीरकैर्गोमेदपुष्परागैर्मरकतनीलैर्वैडूर्यपद्मरागैः समसंख्याकैर्भूषितंरौप्यशृंगचतुष्कंतद्वहि
र्दिगष्टके रौप्यमिंद्रादिलोकपालप्रतिमाष्टकं समंताच्छ्रीखंडैर्लतानां स्थाने प्रवालशिलानां शक्तीः
प्रागादिषु मेघानां श्वेतपीतकर्बुररक्तवस्त्राणि वंशानामिक्षून्जलस्य घृतंगंधपुष्पनानाफलानि च प
रितःसंस्थाप्यपंचवर्णवितानकंचोपरिबध्नीयात्॥ततो यवैर्मेरोः षोडशांशेनप्राच्यांमंदारंतदुपरिनर

रूपंगणत्रयं कदंबं च सौवर्णं कदंबमूले हैमः कामदेवः अरुणोदसरः स्थाने दुग्धपूर्णरौप्यपात्रंरौप्य
चैत्ररथाख्यं वनं गंधपुष्पफलवस्त्राणि च स्थापयेत्॥ याम्येमेरुषोडशांशेनगोधूममयंगंधमादनंतदु
परिसौवर्णजंबूवृक्षं तन्मूलेसौवर्णमुदङ्मुखं धनदंमानससरःस्थानेसघृतंरौप्यपात्रंरौप्यगंधर्वाख्य
वनं नानाफलवस्त्रमाल्यानिचस्थापयेत । पश्चिमेमेरुषोडशांशतिलमयं विपुलाख्यंपर्वतंतदुपरि
सौवर्णं पिप्पलं तन्मूलेप्राङ्मुखीं सौवर्णहंसप्रतिमांसितोदसरःस्थानेदधिपूर्णंरौप्यंपात्रंरौप्यंवैभ्रा
जंवनंवस्त्रफलमाल्यानि च स्थापयेत्। उत्तरेमेरुषोडशांशमितमाषैःसुपार्श्वंपर्वतंतदुपरिसौवर्णवटं
तन्मूले दक्षिणाभिमुखीं सवत्सां सुवर्णधेनुं भद्रसरःस्थाने मधुपूर्णं रौप्यपात्रं रौप्यं सावित्रं वनं
वस्त्रफलमाल्यानि च स्थापयेत्॥एवं वक्ष्यमाणपर्वतेष्वपि मेरुद्रव्यचतुर्थांशेन लवणादिद्रव्येण
प्रागादिषुविष्कंभपर्वता ज्ञेयाः॥तत्राचार्यस्त्वेकऋत्विँजश्चत्वारः॥प्राच्यामेकमेव कुंडमितितत्रैव
जुहुयुः ॥ अथ यजमानः कृतनित्यक्रियः पुण्यकाले अद्येत्यादि० अप्सरोगंधर्वयुतविमानकरण

कस्वर्गलोकगमनसामग्रमन्वंतरकालदेवलोकनिवासोत्तरभूलोकराजराजत्वकामईश्वरप्रीतिकामो
वा श्वो धान्यपर्वतदानं करिष्येइ ति संकल्प्यतदंगत्वेन गणेशपूजननांदीश्राद्धानि च कृत्वा आचा
र्यमृत्विजश्च वृत्वा मधुपर्कादिना संपूज्य मंडपपूजनाद्याचार्यनियोगांतं कुर्यात्।ततआ।चार्योनव
ग्रहस्थापनादिकुंडसमीपस्थितकलशस्थापनांतंकुर्यात्॥ अथऋत्विजःप्राक्कुंडेग्रहादिद्वात्रिंशद्देव
ताभ्यस्तत्तन्मंत्रैर्घृताक्ततिलैःपृथग्यवघृताभ्यां कुशैश्चेति त्रिभिःसाधनैःप्रत्येकमष्टवारं हुत्वादश
लोकपालेभ्योऽष्टवसुभ्यःएकादशरुद्रेभ्यो द्वादशादित्येभ्यश्चप्रत्येकमष्टाष्टसंख्ययासमिच्चर्वाज्या
हुतिभिर्जुहुयुः॥ततःपुरुषसूक्तेन ब्रह्मविष्णुरुद्रेभ्यःसमित्तिलैर्वा सूर्यकामदेवधनदहंसकामधेनुभ्य
स्तिलैर्घृतेन वा अष्टोत्तरशतं जुहुयुःततश्चतुःपंचाशद्देवताभ्यस्तिलैर्घृतेनच॥ततो यजमानोमेरुमव
रुह्य पूजयेत्॥तत्र मंत्रः॥त्वं सर्वदेवगणधामनिधिर्विरुद्धमस्मद्गृहेष्वमरपर्वत नाशयाशु॥क्षेमंविध
त्स्वकुरु शांतिमनुत्तमां नःसंपूजितःपरम पाहि सनातनस्त्वम्॥त्वमेव भगवानीशोब्रह्माविष्णु

दिवाकरः॥मूर्तामूर्तं परं बीजमतः शांतिं कुरु प्रभो॥यस्मात्त्वं लोकपालानां विश्वमूर्तेश्च मंदिरम्
रुद्रादित्यवसूनां च ततःशांतिं प्रयच्छ मे॥यस्मादशून्यममरैर्नारीभिश्च शिरस्तव॥तस्मान्मामुद्ध
राशेषदुःखसंसारसागरात्॥मंदरस्यतु॥यस्माच्चैत्ररथेन त्वं भद्राश्वप्रमुखेन च॥शोभसेमंदरंक्षिप्र
मलं पुष्टिकरो भव॥ गंधमादनस्तु॥ यस्माच्चूडामणिर्जंबुद्वीपत्वं गंधमादन॥गंधर्ववनशोभावा
नतः कीर्तिर्दृढास्तु मे॥विपुलस्यतु॥यस्मात्त्वंकेतुमालेनवैभ्राजेनवनेन च ॥हिरण्मयाश्वत्थशि
रास्तथापुष्टिर्दृढास्तु मे॥वसुपार्श्वस्य तु॥उत्तरैःकुरुभिर्यस्मात्सावित्रेण वनेन च॥सुपार्श्वशोभसे
नित्यमतः श्रीरक्षयास्तु मे ॥ ततःसर्वैर्जागरणे कृते प्रातः स्नात्वा कृतनित्यक्रियः कुंभसमीप
स्थकलशजलेनसपरिवारंयजमानमभिषिंचेयुः॥ततोयजमानोगृहीनकुसुमो मेरुंप्रदक्षिणीकृत्योप
तिष्ठेत्॥ अन्नं ब्रह्मरसः प्रोक्तमन्ने प्राणाःप्रतिष्ठिताः॥ अन्नाद्भवंति भूतानि जगदन्नेन वर्द्धते॥अन्न
मेवयतोलक्ष्मीरन्नमेवजनार्दनः॥धान्यपर्वतरूपेण पाहि तस्मान्नमोनमः॥इत्युपस्थायपुष्पांजलिं

प्रक्षिप्य नमस्कृत्य प्राङ्मुख उपविश्योदङ्मुखेभ्यो गुर्वादिभ्यः क्रमेण गिरीन्दद्यात्। अद्येत्यादि० अ
पसरोगं सर्वयुतविमानकरणकस्वर्गलोकगमनानंतरं साग्रमन्वंतरशतावधिसमयदेवलोकनिवासो
त्तरभूलोकराजराजत्वप्राप्तिकामइमं धान्यमयमेरुं सौवर्णमंदरादिवृक्षपंचकसौवर्णब्रह्मविष्णुरुद्रा
र्कादिप्रतिमायुक्तं मुक्ताहीरकादिभूषितरौप्यमयशृंगचतुष्कोपशोभितं रूप्यमयेंद्रादिदशलोकपाल
प्रतिमायुतं रौप्यमयनितंबान्वितमिक्षुवंशमितकंदरदिक्चतुष्टयस्थापितरौप्यपात्रस्थितं घृतोदक
प्रस्रवणं दिक्चतुष्टयस्थापितकर्पूररक्तवस्त्राम्बुदधरं नानाफलमाल्यवितानाद्युपकरणसहितं गोत्राय
शर्मणे सालंकृताय गुरवे तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दद्यात्॥ चतुर्विंशति धेनुपक्षे गावोऽष्टौ गुरवे॥ चतस्र
श्चतुर्ऋत्विग्भ्यः दशपक्षे तु गुरवे षट् ऋत्विग्भ्यः एकैका॥ एक धेनुपक्षे गुरवे एकामेवकपिलां ऋत्विग्भ्यः
सुवर्णं दक्षिणां दद्यादिति मदनरत्नादयः॥ एवं पूर्वस्थितमंदराख्यं विष्कंभ सप्रतिमं सोपस्करं
गोत्राय शर्मणे ऋत्विजे तुभ्यमहं सम्प्रददे न ममेति दद्यात्। एवमेव दक्षिणस्थं गोधूममयं गंध

मादनपर्वतं तथा पश्चिमस्थं तिलमयं विपुलाख्यं पर्वतम्॥तत उत्तरदिक्स्थं माषमयं सुपार्श्वाख्य
पर्वतमृत्विग्भ्यो दद्यात्॥ लवणाचलादिदानप्रयोगेषु धान्यपदस्थाने लवणादिपदं प्रक्षेप्यम् ।
तत्तत्फलानि तु तत्रवक्ष्यामः। ततो ग्रहवेद्यां यजमानो देवताः संपूज्यावाहितदेवताश्च संपूज्य
नमस्कुर्यात्॥ गुरुस्तासां देवतानां विसर्जनं कुर्यात् ॥ ततो यजमानो मंडपग्रहपीठं प्रतिमो
पस्करादिसर्वं गुरवे सदक्षिणं प्रतिपाद्य भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा प्रमादा॰यस्यस्मृत्येति च विष्णुं
स्मृत्वा कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा ब्राह्मणान् भोजयित्वाशिषो गृहीत्वा स्वयं सुहृद्युक्तो भुंजीतेति ॥
इतिधान्यमेरुपर्वतसाधारणदानप्रयोगः ॥ अथ लवणाचलदानम् ॥ पाद्मे ॥ उत्तमः षोडश
द्रोणः कर्तव्यो लवणाचलः ॥ मध्यमः स्यात्तदर्धेन चतुर्भिरधमः स्मृतः ॥ वित्तहीनो
यथाशक्त्या द्रोणादूर्ध्वं तु कारयेत् ॥ चतुर्थांशेन विष्कंभपर्वतान्कारयेत्पृथक् ॥अयं न्यायः
सर्वविष्कंभपर्वतेषु ज्ञेय इति मदनः ॥ विधानं तु पूर्ववत् ॥ हेमतरून्लोकपालान्काम

देवादीन् पूर्ववत् तथैव संपूज्य प्रार्थयेत्॥ मंत्रास्तु ॥ सौभाग्यरससंभूतोयतोऽयं लवणो रसः॥ तदात्मकत्वेन च मां पाहि पापान्नमो नमः॥ यस्मादन्नरसाः सर्वे नोत्कृष्टा लवणं विना ॥ प्रियं च शिवयोर्नित्यं तस्माच्छांतिं प्रयच्छ मे॥ विष्णुदेहसमुद्भूतं यस्मादारोग्यवर्धनम् ।तस्मात्पर्वतरूपेण पाहि संसारसागरात्॥ अद्येत्यादि०कल्पपर्यंतमुमालोकप्राप्त्यनंतरं परमगतिप्राप्तिकाम ईश्वरप्राप्तिकामो वा लवणाचलदानं करिष्ये इति संकल्पः ॥ अयमेव विशेषोऽन्यत्सर्वं पूर्ववत् इतिलवणाचलदानम् ॥ अथ गुडाचलदानं पाद्मे ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि गुडपर्वतमुत्तमम् ॥ यत्प्रदानात्ततःस्वर्गंप्राप्नोति सुरपूजितम् ॥उत्तमो दशभिर्भारैर्मध्यमः पंचभिर्मतः ॥ त्रिभिर्भारैः कनिष्ठःस्यात्तदर्धेनाल्पवित्तवान्॥तुलास्त्रियां पलशतं भारः स्याद्विंशतिस्तुला इत्यमरः ॥ विधिस्तु पूर्ववत्॥प्रार्थनामंत्रास्तु॥ यथा देवेषुविश्वात्मा प्रवरश्च जनार्दनः॥ सामवेदस्तु वेदानां महादेवस्तु योगिनाम् ॥ प्रणवः सर्वमंत्राणां नारीणां पार्वती यथा ॥ तथा रसानां प्रवरः सदैवेक्षुरसो

मतः॥मम तस्मात्परां लक्ष्मीं ददस्व गुड सर्वदा।यस्मात्सौभाग्यदायिन्या भ्राता त्वं गुडपर्वत ॥
निवासश्चापि पार्वत्या तस्मान्मां पाहि सर्वदा।दानवाक्यं तु ।अद्येत्यादि० सकलपापक्षयोत्तरगंध
र्वपूज्यमानत्वपूर्वंकल्पशतावधिगौरीलोकप्राप्त्यनंतरं सपत्नीपराजितायुरारोग्यपूर्वंकसप्तद्वीपा
धिपतित्वकाम ईश्वरप्रीतिकामो वेति संकल्पे दाने च विशेषोऽन्यत्सर्वं पूर्ववदिति॥इति गुडाच
लदानम्॥अथ सुवर्णाचलदानम्॥पाद्मे॥ उत्तमः पलसाहस्रो मध्यमः पंचभिःशतैः॥तदर्धेनाधम
स्तद्वदल्पवित्तोपि शक्तितः॥ अल्पवित्तःपलादूर्ध्वं कुर्यादिति ॥ धान्यपर्वतवद्विधानम् ॥ पर्वतं
संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ मंत्रो तु ॥नमस्ते ब्रह्मगर्भाय ब्रह्मबीजाय वै नमः ॥ यस्मादनंतफलदस्तस्मा
त्पाहि शिलोच्चय॥ यस्मादग्नेरपत्यं त्वं यस्मात्तेजो जगत्पतेः॥हेमपर्वतरूपेण तस्मात्पाहि सदा
मम इति ॥दानवाक्यम् ॥ अद्येत्यादि० सकलपापक्षयोत्तरशतकल्पावधिआनंदकारकब्रह्मलोक
भोगानंतरपरमपदप्राप्तिकाम इति संकल्पे दानवाक्ये च विशेषः॥अत्र सर्वंगुर्वादिभ्य एव देयम्॥

तदल्पद्रव्यविषयम् ॥ बहुद्रव्येषु तुलापुरुषदानवदर्द्धं चतुर्थांशो वा गुरवे दत्त्वाऽन्यद्विप्रेभ्यो देय मिति हेमाद्रिः ॥ इति सुवर्णाचलदानम् ॥ अथ तिलाचलदानम् ॥पाद्मे॥ उत्तमो दशभिर्द्रोणैः पंचभिर्मध्यमो मतः ॥ त्रिभिः कनिष्ठो राजेंद्र तिलशैलः प्रकीर्तितः ॥इति॥ वृक्षविष्कंभादि तु सर्वं पूर्ववत् ॥ मंत्रास्तु यस्मान्मधुवने विष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ॥ तिलाः कुशाश्च माषाश्च तस्माच्छं नो भवत्विह ॥ हव्यकव्येषु यस्माच्च तिलैरेवाभिरक्षणम्॥भवादुद्धरशैलेंद्र तिलाचल नमोऽस्तु ते॥दानवाक्यंतु॥अद्येत्यादि० सकलपापक्षयदीर्घायुष्यपुत्रपौत्रसमन्वितभोगानंतरपितृ देवगंधर्वलोकपूज्यमानत्वपूर्वकरुद्रलोकगमनानंतरमक्षय्यवैष्णवपदप्राप्तिकाम इति संकल्पे दान वाक्येच विशेषोऽन्यत्सर्वं पूर्ववत्। इति तिलाचलदानम्। अथार्द्धोदयव्रते तिलपर्वतदानं स्कांदे॥ पूर्वाह्णे संगमे स्नात्वा शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ सर्वपापविशुद्ध्यर्थं नियमस्थो भवेन्नरः ॥ निय ममंत्रस्तु॥ त्रिदैवत्यव्रतं देवः करिष्ये भुक्तिमुक्तिदम्॥भवंतु सन्निधौमेऽद्य त्रयो देवास्त्रयोऽग्नयः॥

इति ॥ तथा ब्रह्मविष्णुमहेशानां सौवर्णीः पलसंख्यया ॥ प्रतिमास्तु प्रकर्तव्यास्तदर्धेन द्विजोत्तम ॥
साग्रं शतत्रयं शंभोर्द्रोणानां तिलपर्वतः ॥ कर्तव्यः पर्वतो विष्णोर्ब्रह्मणः पूर्वसंख्यया ॥ शय्या
त्रयं ततः कुर्यादुपस्कुर्यात्समन्वितम् ॥ संपूज्य विप्रवर्येभ्यो दत्त्वेप्सितमवाप्नुयात् ॥ इति ॥
अथास्य दानप्रयोगः ॥ यजमानः कृतनित्यक्रियः पुण्यकाले तीर्थादौ स्नात्वाचम्य अद्येत्यादि०
ममेप्सितफलावाप्तये मेरुदानसमफलावाप्तये वाद्धौदये तिलपर्वतदानं करिष्ये इति संकल्पः ॥ वेद
पारगान्ब्राह्मणान्वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य ततस्तिलपर्वते ब्रह्मादीनां प्रतिमाः स्व
र्णमयीः संस्थाप्य षोडशोपचारैः संपूज्य ब्रह्मादीनामंगपूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ नमो विश्वसृजे
तुभ्यं सत्याय परमात्मने ॥ देवाय देवपतये यज्ञानां पतये नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः पादौ पूजयामि
इत्यक्षतगंधपुष्पाणि च प्रक्षिपेत् ॥ ॐ हिरण्यगर्भाय नमः ऊरू पूज० ॐ परमात्मने० जानुनी
पू० ॐ वेधसे नमः जंघे पू० ॐ पद्मोद्भवाय० गुह्यं पूज ० ॐ हंसवाहना० कटी पू० ॐ शतानं

दाय० वक्षः पू०ॐ सावित्रीपतये न० बाहू पू० ॐ ऋग्वेदाय० पूर्ववक्त्रं पू० ॐ यजुर्वेदाय० दक्षिणवक्त्रं पू० ॐ सामवेदाय० पश्चिमवक्त्रं पू०ॐ अथर्ववेदाय० उत्तरवक्त्रं पू०ॐ चतुर्वक्त्राय० वक्त्राणि पू०ॐ हंसाय० नेत्राणि पू०ॐ कमलासनाय० शिरांसि पू०ॐ लोकेशाय० सर्वांगं पू० ततो लोकपालान्परितस्तत्तन्मंत्रैः पूजयेत्॥ ततो विष्णवंगपूजा ॥ हिरण्यरूपपुरुषप्रधानाव्यक्तरूपधृक्॥ प्रसीद सुमुखानंत पूजां स्वीकुरु मत्कृताम् इति प्रार्थ्य पूजयेत्॥ ॐ अनंताय० पादौ पू० ॐ विश्वरूपवते० ऊरू पू० ॐ मुकुंदाय० जानुनी पू० ॐ गोविंदाय० जंघे पू० ॐ प्रद्युम्नाय० गुह्यं पू० ॐ पद्मनाभाय० नाभिं पू० ॐ लंबोदराय० उदरं पू० ॐ कौस्तुभवक्षसे न० वक्षः पू०ॐ चतुर्भुजाय० बाहू पू०ॐ विश्वमुखाय० मुखं पू० ॐ सहस्रशिरसे न० शिरांसि पू० ॐ सर्वेश्वराय सर्वांगं पू० ॥ ततः शिवांगपूजा॥ आदित्यचंद्रनयन दिग्वासो दैत्यसूदन॥ पूजां दत्तां मया भक्त्या गृहाण करुणाकर इति। तथा॥ महेश्वर महेशान नमस्ते त्रिपुरांतक। जीमूतकेशाय

नमो नमस्ते वृषभध्वजेति आद्यमंत्रेण संप्रार्थ्य द्वितीयेन नत्वा पूजयेत्॥ॐ ईशाना० पादौ पू०
ॐ शंकराय० ऊरू पू० ॐ उमाकांताय० गुह्यं पू० ॐ नीललोहिताय० नाभिं पू० ॐ कृत्ति
वाससे० उदरं पू० ॐ नागयज्ञोपवीतिने० बाहू पू० ॐ पंचवक्त्राय० वक्त्राणि पू० ॐ त्रिलोचनाय०
नेत्राणि पू० ॐ रुद्राय० शिरः पू० ॐ विश्वेश्वराय० सर्वांगं पू० ॥ इत्यंगपूजा ॥ ततः॥ पंचा
मृताद्युपचाराः॥ पीठत्रयं कमंडलुं श्वेतवस्त्रयुगं ब्रह्मणे पीतांबरद्वयं विष्णवे लोहितवस्त्रयुगं शंक
राय कमलैस्तुलसीपत्रैर्बिल्वपत्रैश्च क्रमेण संपूज्य।ततोब्रह्मविष्णुशिवानां नाममंत्रेण क्रमेणाष्टो
त्तरशतं तिलैर्घृताक्तैर्हुत्वा गामेकां दद्यात् ॥ तत्तस्तिलपर्वतं प्रतिमात्रयंशय्यात्रयंचदद्यात् ॥ संक
ल्पोक्तफलं संकीर्त्य गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रोतु॥यस्मान्म
धुवने विष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ॥ तिलाः कुशाश्च माषाश्च तस्माच्छं नो भवत्विह॥हव्यकव्येषु
यस्माच्च तिलैरेवाभिरक्षणम्॥भवादुद्धर शैलेंद्रतिलाचल नमोऽस्तु ते ॥ अन्यत्सर्वंतिलाचलदा

नवत्कुर्यात्॥यत्किंचिद्दीयते दानं मेरुतुल्यं तु तद्भवेत्।इति।तथा चात्रदानविशेषो निर्णयामृते स्कांदे॥चतुःषष्टिपलंमुख्यममंत्र तत्र कारयेत्॥तत्रअर्धोदये ॥चत्वारिंशत्पलं वापि पंचविंशति मेव वा॥ तत्तु कांस्यमयमुक्तं तत्रैव ॥ एवं सुघटितं कार्यं कांस्यभाजनमुत्तमम् ॥ इति ॥स्कांदे ॥ निधाय पायसं तत्र पद्ममष्टदलं लिखेत्॥ पद्मस्यकर्णिकायां तु कर्षमात्रं सुवर्णकं॥तदभावे तदर्धं वा तदर्धं वापि कारयेत् ॥ कृत्वा तु तंडुलैः शुक्लैः पद्ममष्टदलं भुवि ॥ अमंत्रं स्थापयेत्तत्र ब्रह्म विष्णुशिवात्मकम् ॥ तेषां पूजा ततः कार्या श्वेतमाल्यैस्तुशोभनैः॥वस्त्रादिभिरलंकृत्य ब्राह्मणाय निवेदयेत् इति ॥ अद्येत्यादि० ससमुद्रसमग्रसम्यक्पृथ्वीदानसमफलावाप्तिकामो गोत्रायशर्मणे सालंकृताय इदंपायसपूरितकांस्यपात्रमष्टदलपद्मस्थितंससुवर्णं वस्त्रादिभिरलंकृतंब्रह्मविष्णुशिवात्मकंविष्णुदैवत्यंतुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु॥ सुवर्णपायसामत्रं यस्मादेतत्त्रयीमयम्॥ आवयोस्तारकं यस्मात्तद्गृहाण द्विजोत्तमेति॥कांस्यापात्रदानफलमुक्तंस्कांदे॥समुद्रमेखलांपृथ्वीं

सम्यग्दातुश्चयत्फलम्॥तत्फलंलभते मर्त्यःकृत्वा दानममन्त्रकम् ॥ इति॥ अमत्रंपात्रं ॥ इत्यर्घो
दयेतिलाचलदानं कांस्यपात्रदानंच॥अथकार्पासाचलदानम् ॥ कार्पासपर्वतस्तद्वद्विंशद्भारैरिहो
दितः॥दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः कनिष्ठः पंचभिःस्मृतः॥अल्पधनो भारैरेकेन वा कुर्यात्॥विधिस्तु
धान्यपर्वतवत् दानं तु प्रभातायांशर्वर्यामरुणोदयेसूर्योदयात्प्राक्नाडिकाचतुष्टयमध्येइत्यर्थः॥
अद्येत्यादि०सकलपापक्षयोत्तराकल्पलोकनिवासानंतरं भूलोकराज्यकाम इतिसंकल्पे दानवा
क्ये चवदेत्॥मंत्रस्तु॥त्वमेवाशरणं यस्माल्लोकानामिहसर्वदा॥ कार्पासाचलतस्मात्त्वमघौघध्वंस
नोभवेति॥इति कार्पासाचलदानम्॥अथ घृताचलदानम्॥पाद्मे॥विंशत्याघृतकुंभानामुत्तमःस्या
द्घृताचलः॥मध्यमस्तुतदर्धेन तदर्धेनाधमः स्मृतइति॥ अल्पवित्तस्तु द्वाभ्यां वापि कुर्वीतेति॥
विष्कंभादिपर्वताश्चतुर्थांशेन कार्याः ॥कुंभः पलसहस्रात्मक इत्युक्तं दानविवेके॥घृतकुंभः पात्र
एव॥शालितंडुलपूर्णपात्राणिकुंभानामुपरिनिवेशयेत्। अहतशुक्लवस्त्रैरावेष्टयेत्॥इक्षुदंडफलान्वितः

दा०

॥६॥

अन्यत्सर्वंधान्यपर्वतवद्बोध्यम्।उदयात्प्राक्घटिकाचतुष्टयमध्येदद्यात्॥अद्येत्या०सकलपापक्ष
यपूर्वकहंससारसयुक्तकिंकिणीजालमाल्यर्कवर्णविमानकरणकशंकरलोकगमनपूर्वकसिद्धचारण
विद्याधरार्चितत्त्रविशिष्टपितृसहिताप्लुतसंप्लववत्रिचरणकामइतिसंकल्पेदानवाक्येचवक्तव्यम्॥मं
त्रौतु॥संयोगाद्घृतमुत्पन्नंयस्मादमृततेजसः।तस्माद्घृताच्चविश्वात्माप्रीयतांममशंकरः॥यच्चतेजो
मयंब्रह्म घृते नित्यंप्रतिष्ठितम्॥घृतपर्वतरूपेणतस्मान्नः पाहिभूधरेतिघृताचलदानम्॥अथरत्नाच
लदानम्॥पाद्मे॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामि रत्नाचलमनुत्तमम्॥मुक्ताफलसहस्रेण पर्वतःस्यादिहोत्त
मः॥ मध्यमः पंचशतिकस्त्रिशता चाधमः स्मृतः। चतुर्थांशेन विष्कंभादयः॥वज्रगोमेदैःपूर्वे मं
दरः। इंद्रनीलैःपद्मरागयुतैर्दक्षिणे गंधमादनः। वैदूर्यविद्रुमैःपश्चाद्विपुलाचलः। ससौवर्णैः पद्मरा
गैःसुपार्श्व उत्तरेइति॥दानवाक्यंतु अद्येत्यादि०अनेकजन्मकृतब्रह्महत्यादिपापक्षयोत्तरामरेश्वरपू
जितत्त्वपूर्वकसाग्रकल्पशतविधिविष्णुलोकनिवासानन्तरमायुरारोग्यरूपगुणोपेतेसप्तद्वीपाधिप

चं०

॥६५॥

न्यकाम इति संकल्पे दानवाक्ये च वक्तव्यम्॥मंत्रौ तु।तथा देवगणाःसर्वेरत्नेष्वेवव्यवस्थिताः।
त्वं च रत्नमयो नित्यमतः पाहि सदाचल॥यस्माद्रत्नप्रसादेन वृष्टिंप्रकुरुतेहरिः।रत्नाचलप्रसादेन
तस्मान्नः पाहि पर्वत इति॥अन्यत्सर्वं धान्यपर्वतवत्॥इति रत्नाचलदानम्॥अथ रौप्याचलदानं
पाद्मे दशभिःपलसाहस्रैरुत्तमोरजताचलः। पंचभिर्मध्यमःप्रोक्तस्तदर्धेनाधमःस्मृतः॥अत्यशक्तौ
विंशतिपलादूर्ध्वं कुर्यात्॥विष्कंभादयस्तु तुरीयांशेनेति॥अन्यत्सर्वं धान्यपर्वतवत्॥दानवाक्यं
तु अद्येत्यादि० सकलपापक्षयपूर्वकदशसाहस्रगोदानसफलावाप्तिपूर्वकगंधर्वाप्सरोगणपूज्यमा
नत्वविशिष्टवैभवेन यावदाभूतसंप्लवसोमलोकनिवासकामइतिसंकल्पेदानवाक्येवक्तव्यम् ॥ मंत्र
स्तु॥पितॄणां वल्लभं यस्माद्धमैंन्द्वोः शंकरस्यतु॥ रजतं पातु तस्मान्नःशोकसंसारसागरात् इति॥
इतिरौप्याचलदानम्॥ अथशर्कराचलदानम्॥पाद्मे॥अष्टभिःशर्कराभारैरुत्तमःस्यान्महाचलः॥
चतुर्भिर्मध्यमःप्रोक्तस्तदर्धेनाधमःस्मृतः।भारेण ह्यल्पवित्तोऽपिभारार्धेनापि वा पुनः॥चतुर्थांशेन

विष्कंभादयः॥मंदारपारिजातकल्पवृक्षादयो हैमा एवं पूर्ववत् । पूर्वे पश्चिमे हरिचंदनसंतानौ । प्रत्यङ्मुखः कामदेवोमंदरे। घनकष्ठउदङ्मुखोगंधमादने॥ प्राङ्मुखावेदमूर्तिर्विपुलाचले॥हैमीसुपार्श्वे दक्षिणामुखी सुरभिः॥ अन्यत्सर्वंधान्यपर्वतवत् ।अद्येत्यादि॰सकलपापक्षयानंतरकल्पशतावधि विष्णुलोकनिवासानंतरं सप्तद्वीपाधिपत्योत्तरं जन्मायुतंयावद विच्छिन्नायुरारोग्यकामइति संकल्पेदानवाक्ये चवक्तव्यम्॥मंत्रस्तु॥ आरोग्यामृतसारोऽयंपरमःशर्कराचलः ॥तन्ममानंदकारी त्वं भव शैलेंद्रसर्वदा॥अमृतं पिबतां ये तु निपेतुर्भुवि सीकराः॥ देवानां तत्समुत्थोऽयंपाहिनः शर्कराचल॥मनोभवधनुर्मध्यादुद्भूता शर्करा यतः॥तन्मयोऽसि महाशैल पाहि संसारसागरात् इति॥सर्वत्र ब्राह्मण भोजनं शक्त्या कार्यमेव॥ तदा पूर्वेद्युः कृतोपवासः परेद्युर्दानानंतरमक्षारलवणं भुंजीत ॥ एवं प्रसन्नचित्तो दानं दद्यादिति॥इतिदशाचलदानानि ॥ अथ शिखरदानानि॥ विष्णुधर्मे॥गुडेक्षुवस्त्रलवणधान्यकाजाजिशर्कराः॥खर्जूरतंडुलद्राक्षक्षौद्रं मलयजेन च ॥ फलैर्म

नोहरेश्चैव शिखराणिप्रदापयेत्॥ माघेमार्गशीर्षे वैशाखेरोहणीयुताथांतृतीयायां प्रोष्ठपदशुक्लतृती
यायां च दद्यात्॥ शिखरप्रमाणंतुआत्मसमप्रमाणं प्रादेशाभ्यधिकं शरीरार्धप्रमाणंसप्रादेशंशरीर
प्रमाणं वा॥ अथास्य दानप्रयोगः॥ उक्तकालेयजमानः कृतनित्यक्रियः पूर्वाह्णे अद्येत्यादि० दुखदौ
र्भाग्याभावपूर्वककल्पकोटिशतत्रयावच्छिन्नगौरीभवननिवासानंतरंपृथ्वीपतित्वकामः श्वो गुडशि
खरदानमहंकरिष्येइतिसंकल्प्यगणेशपूजनादिनांदीश्राद्धांतं कृत्वाआचार्यवरणादियथाविभवं
वस्त्रालंकारादिभिर्मधुपर्कपूजांतंकृत्वागोमयेनोपलिप्तायांभुवि इक्षुपत्राण्यास्तीर्य मूले द्विहस्तवि
स्तारं उपरिहस्तमात्रविस्तारं इक्षुदलमयं कुसूलं कृत्वा तदभ्यंतरेरक्तवस्त्रेण वेष्टेयगुडादिदेयद्र
व्येणापूर्यउपरि इक्षुपत्रकटमास्तीर्य तत्रक्षौमादिवस्त्रोपरिशरदिंदुवर्णाभां चंद्रमौलिं पद्मासनाक्षसू
त्रकमंडलुवरदाऽभयकरां हैमीं गौरीं सशिखरां सूत्रेणावेष्ट्यकुंकुमादिनापूजयेत्॥ अथांगपूजा॥ ॐ
भवान्यै न० पादौ पूज० ॐ कामिन्यै न० जानुनीपू० ॐ कामदेव्यै० ऊरू० पू० ॐ जगच्छ्रियै न०

नाभिं पू०ॐ आनंदायै न० हृदयं पू०ॐ नंदायै०न०स्तनौ पू०ॐ शस्त्रास्त्रधारिण्यै न०बाहू पू०
ॐ शितिकंठायै०कंठं पू०ॐ सुमुखायै० मुखं पू०ॐ त्रिलोचनायै०नेत्राणि पू०ॐ चंद्रशेखरायै
न० भालं पू०ॐ ललितायै० शिरः पू०ॐ सर्वात्मिकायै० सर्वांगं पू० इत्यंगपूजा॥ततोऽजलिना
पुष्पाण्यादाय प्रदक्षिणीकृत्य पठेत्॥यस्मान्निवासः पार्वत्याः शिखरे त्वं सुरैर्वृतम्॥तस्मान्मां
पाहि भगवद्गौरी तिष्ठति सर्वदा॥इति पुष्पांजलिं समर्प्य नमस्कृत्य गीतवाद्यनिर्घोषैर्जागरंकुर्यात्
ततः प्रभाते स्नानादिकृतनित्यक्रियः शिखरपश्चिमभागे प्राङ्मुख उपविश्य अद्येत्यादि०संकल्पो
क्तफलं संकीर्त्य इदं गुडशिखरं गौरीप्रतिमासहितं सोपस्करं गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न
ममेति दद्यात्॥ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात्॥भूयसीं च दत्त्वा ब्राह्मणान्संभोज्य तद्दिने क्षीरं घृतं
वा वाग्यतो मुक्तकेशस्तूष्णीं प्राश्नीयात्॥ इक्षुमद्यादिशिखरदानस्थाने संकल्पादौ तत्तत्पदं तत्र
वक्तव्यमिति विशेषः ॥ अन्यत्सर्वं पूर्ववदिति ॥ इति गुडशिखरदानम् ॥ इति नानाशिखरदा

नानि ॥ अथ समस्तपापक्षयकरं त्रिशूलदानं कर्मविपाकसारे ॥ श्रुताध्ययनसंपन्नं पात्रिनारमकिंचनम् ॥ ब्राह्मणं दांतमाहूय दानार्थं न ददाति यः ॥ मनुष्याणां हिंसकश्च जठरे शूलवान्भवेत् ॥ वायुपुराणे—कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यांवासितेतरे ॥ कुर्याद्द्वादशनिष्केण त्रिशूलं लक्षणान्वितम् सुवर्णमानं तु । निष्कचतुष्कः सौवर्णिकः षट्पंचाशदधिकशतद्वयपलमूल्यो वा ॥ नाभौ निधाय संपूर्णं तिलानां ताम्रनिर्मितम् ॥ पात्रमाढकमानं स्यात्तत्र शूलं न्यसेत्पुनः ॥ ततः पंचाक्षरेण रुद्रप्रकाशकवैदिकमंत्रेण त्रिशूलाय नम इति नाममंत्रेण वा त्रिशूलं संपूज्य हैमं विरूपाक्षं कमलोपरि संपूज्य अघोरेभ्योऽथ० इतिमंत्रेणपूजांते प्रणिपत्य ततो विप्रं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य अद्येत्यादि० ममबुद्ध्यबुद्धिपूर्वककायवाङ्मनःकृतकर्माद्याजन्मार्जितान्यजन्मोपार्जितमनुष्यहिंसदानार्थाहूतब्राह्मणनिराकरणजन्योदरशूलजनितपीडापनोदकामः इदंसुवर्णमय त्रिशूलंविरूपाक्षप्रतिमायुतंसोपस्करंगोत्रायशर्मणेसुपूजितायतुभ्यमहंसंप्रददेनममेति ॥ मंत्रस्तु ॥

भगवन्भगनेत्रघ्न दक्षयज्ञप्रमर्दन ॥ तवायुधप्रदानेन पापं नश्यतु शंकर ॥ युगांते येन लोकानां त्वमंतकविनाशनः॥ विदग्धयस्त्वपापेन पापौघं च व्यपोथय ॥ येन दग्धं क्षणार्द्धेन त्रिपुरं सुरदुर्जयम् तेन पाशुपतेनाशु मम शूलं विनाशय॥ यदा बुद्धिकृतं पापं मनोवाक्काय चाक्षुषम्॥ तत्सर्वं क्षयमेवाशु शूलदानप्रभावतः॥ इति॥ ततः सुवर्णपरिमितां दक्षिणां दत्त्वा द्विजभोजनसंकल्पं विधाय भूयसीं दत्त्वा कर्मेश्वरार्पणं कुर्यात्॥ इति त्रिशूलदानम् ॥ अथ दारिद्र्यहरं कुबेरमूर्तिदानम्॥ वायवीये ॥ दरिद्रो जायते मर्त्यो दानविघ्नं करोति यः ॥ ऐश्वर्यं जायते येन कर्मणा तच्च्छृणुष्व मे । पलार्द्धेन तदर्धेन चतुर्थांशेन वा पुनः॥ अत्र सार्धमाषद्वयादारभ्य पंचाशन्माषावधि वा वित्तशाठ्यरहितेन पुष्पकविमानस्थां कुबेरमूर्तिं पार्श्वयोः पद्मशंखाकारयुतां कृत्वा शुभेऽह्नि अद्येत्यादि० ममेह जन्मनि पूर्वजन्मनि वा दानविघ्नजनितदारिद्र्यविनाश

पूर्वकयथेप्सितधनप्राप्त्यर्थं कुबेरमूर्तिदानं करिष्ये इति संकल्प्य गोमयोपलिप्ते द्विचतुरेक
द्रोणतंदुलराशौ कुबेरप्रतिमां राजाधिराजेति संपूज्य ततआग्नेय्यां स्वगृह्यविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्य
समिदाज्यचरुभिः प्रत्येकमष्टोत्तरशतं राजाधिराजायेति मंत्रेण हुत्वा तत्संख्यया घृताक्ततिलैर्व्या
हृतिभिश्च हुत्वा कुबेरमूर्तिं दद्यात्॥अद्येत्यादि॰ममेह जन्मनि जन्मांतरे वा कृतदानविघ्नजनि
ततीव्रदारिद्र्यविनाशपूर्वकं यथेप्सितधनप्राप्त्यर्थं च इमां कुबेरमूर्तिं पुष्पकविमानस्थपार्श्वयोः पद्म
शंखाकारयुतां सोपस्करां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥ मंत्रस्तु ॥उत्त
राशापते देव कुबेर नरवाहन ॥ पद्मशंखनिधीनां त्वं पतिः श्रीकंठवल्लभः॥दानविघ्नान्मयाप्राप्तं
दारिद्र्यं मम दुःखदम् ॥ तत्सर्वं तव दानेन पापमाशु विनाशय ॥ इति॥देयद्रव्यतृतीयांशं चतु
र्थांशं वा सुवर्णं दक्षिणां दद्यादिति विशेषः॥ततो ब्राह्मणभोजनं संकल्प्य भूयसीं दक्षिणां दद्यात्॥
इति दारिद्र्यहरं कुबेरमूर्तिदानम् ॥ अथ उमामहेश्वरमूर्तिदानम् ॥ भविष्ये॥अद्येत्यादि॰सशैल

वनकाननसप्तसागरपृथ्वीदानसमफलावाप्तये इमामुमामहेश्वरमूर्तिंसालंकृतां सोपस्करां सोपकर
णांगोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु॥शिवशक्त्यात्मकं यस्माज्जगदेतच्चराचरम्।
तव दानेन मे वश्या पृथिवी स्यात्सुनिश्चला ॥ सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ॥ इति उमामहेश्वरमूर्ति
दानम् ॥ अथ लक्ष्मीनारायणमूर्तिदानम् ॥ स्कांदे ॥ संकल्पादिपूर्ववत्॥ मंत्रस्तु ॥ लक्ष्मीनि
वास देवेश शंखचक्रगदाधर ॥ तव दानात्स्थिरा लक्ष्मीर्मद्गेहे स्यात्सदा ध्रुवम्॥सुवर्णदक्षिणां
दद्यात् ॥ इति लक्ष्मीनारायणमूर्तिदानम्॥अथ हरिहरमूर्तिदानंसंकल्पादि पूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु॥
शिवो नाम शिवः साक्षात्तथा नारायणोऽपि च ॥ अस्य दानाद्धरिहरौ प्रसन्नौ स्तां सदा मम॥
इति हरिहरमूर्तिदानम् ॥ अथ सूर्यमूर्तिदानं सूर्यारुणसंवादे ॥ संकल्पादि पूर्ववत ॥ मंत्रास्तु॥
ग्रहाणामधिपः सूर्यःपद्महस्तः प्रभाकरः ॥ अस्य दानेन सविता आयुःश्रीशांतिदोऽस्तु मे ॥

सुवर्णादिदक्षिणां दद्यात् ॥ इति सूर्यमूर्तिदानम् ॥ अथ गणपतिमूर्तिदानम् ॥ स्कांदे ॥ यमा नमंति ईशाद्या विश्वनाथमुमासुतम् ॥ विघ्नेशं रक्ष प्रचुरं तुभ्यं दास्याम्यभीष्टदम् ॥ इतिसंप्रार्थ्य संकल्पादि कृत्वा दद्यात । मंत्रस्तु ॥ गणनाथो विघ्नहरो गौरीसूनुरभीष्टदः ॥ अस्य दानेन मे शांतिःप्रसन्नोऽस्तु विनायकः ॥ इति गणेशमूर्तिदानम् ॥ अथ जगदंबिकामूर्तिदानं देवीपुराणे। संकल्पादि पूर्ववत ॥ मंत्रस्तु ॥ आदिमाया महाशक्तिर्विश्वमाता जगन्मयी ॥ दानेनास्याः प्रसन्नास्तु सर्वदा मम शांभवी ॥ इति जगदंबिकादानम् ॥ अथ सरस्वतीमूर्तिदानम् ॥ वायवीये संकल्पादि पूर्ववत । मंत्रस्तु ॥ वीणापुस्तकसंयुक्ता वाङ्मूर्तिः समलंकृता ॥ गृहाण त्वं द्विजश्रेष्ठ वाक्सिद्धिरस्तु कुले मम ॥ इति सरस्वतीमूर्तिदानम् ॥ अथ शालग्रामदानम् ॥ हेमाद्रौ पाद्मे ॥ शालिग्रामशिलाचक्रं यो दद्याद्दानमुत्तमम् ॥ भूचक्रं तेन दत्तं स्यात्सशैलवनकाननम् इति। अद्ये त्यादि० सशैलवनकाननभूचक्रदानसमफलकामइमं शालग्रामंघटाशंखादिसोपकरणंतुलसीपत्रा

द्यर्चितं सवस्त्रफलं ताम्रादिपात्रस्थितं यथाशक्ति सोपस्करं सालं कृतिं गोत्रायशर्मणे अलंकृताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु॥महाकोशनिवासेन चक्राद्यैरुपशोभितः॥शालग्रामप्रदानेन मम संतु मनोरथा इति ॥ सुवर्णदक्षिणा सर्वत्र न राजतम्॥एवंसंकल्पादिसर्वदेवमूर्तिशिलादानेष्वपि योजनीयम् ॥ मणिः शालग्राम इति हेमाद्रिणा व्याख्यातम् ॥ घोरप्रतिग्रहेषु चगणितमिति ॥ शालग्रामदानम् ॥ अथ शिवनाभिदानं लैंगे ॥ संकल्पादि पूर्ववत ॥ मंत्रस्तु ॥ शालग्रामशिला पुण्या भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ शिवनाभेः प्रदानेन पूर्णाः संतु मनोरथाः ॥ इति ॥ तथा ॥"महाकोशनिवास त्वं शालग्राममहेश्वर॥प्रीयंतां तव दानेन ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः"इतिशिवनाभिदानम् । अथ लिंगदानम् ॥लैंगेसंकल्पादिपूर्ववत ॥ मंत्रस्तु ॥ सालंकारमहालिंगनिवास त्वं वृषध्वज॥प्रीयतां तव दानेन शिवो गौर्या युतस्तु मे ॥ इति ॥ तथा- कैलासवासो गौरीशो भगवान्भगनेत्रभित॥चराचरात्मको लिंगरूपी दिशतु वांछितम् ॥ रुद्राक्षमालासहितं लिंगं

दद्यात्॥कोटिगुणं पुण्यं भवति॥अथ मारकतलिंगदानम्॥मन्त्रस्तु॥इदं मारकतं लिंगं रौप्यपीठ
समन्वितम्॥धान्यैर्द्वादशभिर्युक्तमेकादशफलान्वितम्॥संप्रदद्याद्विधानेन पृथ्वीदानफलं लभेत्
रुद्राक्षमालायुक्तम् ॥ संकल्पाद्युक्तमेव ॥ काश्मीरलिंगदाने तु मारकतपदस्थाने काश्मीरपदं
वदेत् मन्त्रस्तु॥मृत्युंजयेश गौरीश मनुभ्यां वृषवाहन॥संप्रदानेन मे शंभो मम संतु मनोरथाः॥
इति लिंगदानम्॥अथ घंटादानम् पाद्मे॥अद्येत्यादि० ममाकल्पघंटानादश्रवणलोकनिवासावा
प्तिसिद्धये इमां घंटां विष्णुदैवत्यां गोत्राय शर्मणे स्वलंकृताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥
मंत्रस्तु॥ घंटा देवप्रिया नित्यं दैत्यत्रासकरी सदा॥संप्रदानेन चैतस्या विजयोऽस्तु सदा मम
इति ॥ सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् इति घंटादानम् ॥ अथ शंखदानम् पाद्मे ॥ अद्येत्या०इमं शंखं
विष्णुदैवतं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ शंखः शुभकरो
नित्यं सर्वमंगलदायकः ॥ तस्मादस्य प्रदानेन शांतिरस्तु सदा मम इति ॥ सुवर्णं दक्षिणां० ॥

इति शंखदानम् ॥ अथ कालचक्रदानम् ॥ मृत्युंजयकल्पे॥ महामृत्युनिवारणार्थं कालचक्रदान
मुक्तम्। संकल्पस्तु अद्येत्यादि० शक्तितो रौप्यकृतं चंद्राकारमनेकमुक्तामालात्मकरश्मियुक्तं काल
चक्रं महामृत्युनिवारणकामो विप्राय गंधालंकारादिभिःसम्पूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति
मन्त्रस्तु ॥ इदं मे राजतं चक्रमिंदुरश्मिसमाकुलम्॥ अपमृत्युविनाशाय दत्तमायुर्विवृद्धये इति॥
ततः सुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा अग्निं प्रतिष्ठाप्य ॐ कालचक्राय नमः स्वाहेत्यनेन मंत्रेणाष्टोत्तरशत
वारं घृताक्ततिलैर्हुत्वा पायसादिना द्वादश ब्राह्मणान्भोजयित्वा स्वयमक्षारलवणं सकृद्भुंजीतेति
इति कालचक्रदानम्। अथापरमपमृत्युहरं यममूर्तिदानं। मृत्युंजयकल्पे। लोहपात्रे स्थितं कांस्यं तत्र
पद्मं तु राजतम् ॥ तस्मिन्कालेश्वरः स्वर्णैः पुरुषाकारतां गतः ॥ तद्रूपं तु ॥ ईषत्पीतो दंडहस्तो
रक्तहक्पाशहस्तकः॥ क्रुद्धो वस्त्रालंकृतः स्याद्रोगिणामभयप्रदः ॥ अलंकृतः स्वर्गालंकारैः त्रिलो
हाकारैर्दूतैर्वृतः॥ त्रिलोहं कांस्यताम्रपित्तलारूपम्॥ पुरुषाकारैर्दूतैर्दंडहस्तैः कृत्वा यमं महिषपृष्ठे

अष्टम्यां चतुर्दश्यांवा दद्यात्॥दक्षिणा तु घृतपूर्णो घटः सुवर्णं वा॥एवं कृत्वा दानेन नाशान्मु च्यते ॥ नाशोऽपमृत्युः ॥ इत्यपमृत्युहरं यममूर्तिदानम्॥ अथ कालपुरुषदानम् ॥ भविष्ये ॥ ज्ञेयो निष्कशतं पार्थ दानेऽयं विधिरुत्तमः ॥मध्यमस्तु तदर्धेन तदर्धेनाधमः स्मृत इति॥अत्य शक्तौ पंचसौवर्णिको वा॥ततोऽल्पेन तु प्रतिग्रहीता दुःखशोकावहः स्यात्॥चतुर्थ्यां चतुर्दश्यां भद्रायां करणे वा कुर्यात्॥कालपुरुषस्वरूपमाह॥रौप्यदशनं सुवर्णनेत्रं खड्गोद्यतकरं मांसपिंड युतवामकरं जपाकुसुमकुण्डलं रक्तवस्त्रं स्रग्विणं शंखमालाधरं छुरिकायुतकटिदेशमतिदीर्घं कृष्णा जिनयुतं निर्माय अद्येत्यादि॰ अपमृत्युव्याधिसर्वबाधानिवारणाग्र्याहतैश्वर्यप्राप्तिधर्मश्रीपुत्रपौ त्रादिकर्तृकराज्यपरमपदावाप्तिकामः कालपुरुषदानमहं करिष्ये इति॥ कालपुरुषं संपूज्य विभूष्य द्विजं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य पुष्पांजलिं गृहीत्वा पठेत्॥सर्वं कलयसे यस्मात्का

लस्त्वंतेनचोच्यसे॥ब्रह्मविष्णुशिवादीनांत्वमसाध्योऽसि सुव्रत॥पूजितस्त्वं यथाभक्त्याप्रार्थित
श्च यथासुखम्॥यद्बुध्यतेतवविभोतत्कुरुष्वनमोऽस्तुते॥इति संप्रार्थ्य॥अद्येत्यादि० अपमृत्युव्या
धि स०इत्यादि राज्यपरमपदावाप्तिकामांतसंकल्पोक्तवत्फलसंकीर्त्यइमं कालपुरुषंसालंकृतंउ
क्तोपस्करंविष्णुदैवतंगोत्रायशर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददेनममेति दत्त्वापंचसुवर्णादूर्ध्वंमा
निष्कशतंदक्षिणां दत्त्वातंविसृज्य तन्मुखंनेक्षेन्नस्पृशेच्च॥ततःशांतापृथिवीशिवमंतरिक्षमितिजपि
त्वाहस्तौ पादौप्रक्षाल्यआचम्यभूयसीं दक्षिणांदत्त्वाविप्रान् संभोज्य सुहृद्युतो भुंजीतेति॥अने
नविधिनायस्तु दानमेतत्प्रयच्छति॥नापमृत्युभयं तस्य नच व्याधिकृतं भयम्॥भवत्यव्याहतै
श्वर्यःसर्वबाधाविवर्जितः॥इतिहेमाद्रौ कालपुरुषदानम्॥अथसर्वसंपत्करदानम्॥ब्रह्मांडपुराणे॥
सूर्योपरागादिपुण्यकाले देवालयादिपुण्यदेशेगृहेवा कार्यम्॥प्रातस्तिलकुशमिश्रोदकेन स्नात्वा

वह्निं ९	वृत्रहणं ८	दिवाकरं ७
उमापतिं ६	विष्णुं चतुर्भुजं ५	ब्रह्माणं ४
सोमं ३	वरुणं २	मित्रं १

कृत नित्यक्रियः आचम्यप्राणानायम्याद्येत्यादि० सर्वसंपदायुरारोग्य समस्तपापनाशपुत्रपौत्रादिकुलवृद्धिस्वर्गनिवासमोक्षेष्ट सिद्धिकामो मित्रादिप्रतिमादानमहं करिष्ये।गुरुं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः पूजयेत्॥ततो विंशद्धस्तां चतुरस्रां भुवं गोमयेनोपलिप्यतत्रप्रागायताश्चतस्र उदगायताश्चतस्रो लेखालिखित्वा तेषु नवकोष्ठेषुद्रोणमिततंडुलान्निक्षिप्य तेषुनवकुंभान्संस्थाप्य वस्त्रैरावेष्ट्य तेषु सुवर्णत्रयादूर्ध्वं पलावधि सुवर्णनिर्मिता नवप्रतिमाः संस्थाप्यपूजयेत्।तत्र पश्चिमपंक्तौउदक्संस्थं मित्रंवरुणं सोमं मध्यपंक्तौब्रह्माणंचतुर्भुजंविष्णुंउमापतिंचांत्यपंक्तौदिवाकरंवृत्रहणंवह्निंच।ततोऽष्टौविप्रान्संपूज्यैकैकस्मै अद्येत्यादि० संपदादिकामांतसंकल्पोक्तफलसुद्धिश्यइमांमित्रप्रतिमांसुपूजितांगोत्राय शर्मणेसुपूजितायतुभ्यमहंसंप्रददेनममेतिदत्त्वाततोवरुणप्रतिमांगुरवे दत्त्वा देयद्रव्यसमंसुवर्णं

दक्षिणांवस्त्रयुगं च दद्यात् ॥ ततःसोमब्रह्मविष्णुशिवदिवाकरवृत्रहवह्निप्रतिमाश्चब्राह्मणेभ्योदत्त्वा सुवर्णदक्षिणां चतेभ्योदत्त्वाब्राह्मणांश्चभोजयित्वाभूयसींचदत्त्वासुहृद्युतोभुंजीतेति ।सर्वसंपत्करदानम् ॥ अथकृष्णाजिनदानम्॥सौरपुराणे॥कृष्णाजिनंचमहिषीमेषी च दशधेनवः॥ ब्रह्मलोकप्रदायी स्यात्तुलापुरुष एव च ॥ इतिमात्स्ये ॥ वैशाखी पौर्णमासी च ग्रहणे शशिसूर्ययोः ॥ पौर्णमासी तु या माघे आषाढी कार्तिकी तथा ॥ उत्तरायणंद्वादशी वा तस्यां दत्तं महाफलम् ॥ इति ॥ अथास्य दानप्रयोगः ॥ पूर्वोक्तकाले गोमयेनोपलिप्तदेशे आविकं कंबलं तदुपरि सशृंगं सखुरं प्राग्ग्रीवंकृष्णाजिनमास्तीर्य सुवर्णखुरंरौप्यदंतं मौक्तिकपुच्छं सुवर्णनाभंकृत्वातदुपर्यरत्निप्रमाणांस्तिलान्संस्थाप्य वाससाच्छाद्यसगंधरत्नानि चत्वारि पात्राणिकांस्यघृतदुग्धदधिमधुयुतानिचतस्रोमृदश्चप्रागादिदिक्षुदानदेशाद्बहिश्चपक्वशाखामव्रणंकुंभंचसंस्थाप्य देशकालौसंकीर्त्य मम सप्तजन्मोपात्तपापनाशाय आत्मपितृपुत्रापमृत्युपरिहारभार्याधनदेशाद्यवियोगफलावाप्तये

सकलेष्टफलावाप्तिब्रह्मलोकावाप्तिकामश्च कृष्णाजिनदानमहं करिष्ये॥ इति संकल्प्य। जीर्णपीतवा
ससा स्वांगानि संमृज्य यानि कानि च पापानि मया लोभात्कृतानि च ॥ लोहपात्रप्रदानेन प्रणश्यं
तु ममाशु वै ॥ इति मंत्रेण सतिलं लोहपात्रं कृष्णाजिनस्य वामपादे निवेशयेत् ॥ यानि कानि च
पापानि कर्णोत्थानि कृतानि च॥ कांस्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदा ॥ इति मंत्रेण मधुमयं
कांस्यपात्रं कृष्णाजिनस्य दक्षिणपादे निवेश्य॥ परापवादपैशुन्यादभक्ष्यस्य च भक्षणात्॥ यदु
त्थितं तु मे पापं ताम्रपात्रात्प्रणश्यतु ॥ इति मंत्रेण सतिलं ताम्रपात्रं वामहस्ते निवेश्य ॥ कन्या
नृतं गवां चैव परदारप्रदर्शनम् ॥ रौप्यपात्रप्रदानेन क्षिप्रं नाशं प्रयातु मे ॥ इति मंत्रेण मधुमयं
रौप्यपात्रं दक्षिणहस्ते निवेश्य ॥ मया जन्मसहस्रेषु कृतं पापं प्रबुद्धिना॥ सुवर्णपात्रदानात्तन्नाश
याशु जनार्दन॥ इति मंत्रेण साक्षतं हैमपात्रं मध्ये तथा हेममुक्ता विद्रुमदाडिममातुलिंगानि निधाय
प्रशस्तपात्रे कर्णयोः संस्थाप्य द्विजं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य पुनर्देशकालौ

संकीर्त्यामुकगोत्रोऽमुकशर्माऽहं मम समस्तजन्मोपात्तादिब्रह्मलोकावाप्तये इत्यन्तमुक्त्वा वृषभध्वजप्रीतये इदं कृष्णाजिनं यथाशक्ति सोपस्करं गोत्राय शर्मणेसुपूजिताय तृप्ताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥एतद्दक्षिणापरिमाणं तु गारुडे ॥ सुवर्णनिष्कशतं तदर्धं वा ॥ ततो न्यूनत्वेनाधिकफलम् ॥ अस्पृश्यः स द्विजो राजंश्चितिरूपसमो हि सः॥ दाने च श्राद्धकृत्ये च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ इति गारुडे उक्तम् ॥ स्वगृहान्प्रेष्य तं विप्रं मंगलस्नानमाचरेत् इति ॥ तद्वस्त्रं कुंभसहिते नीत्वा क्षेप्यं चतुष्पथे इति॥ततो भूयसीं दक्षिणां दत्त्वाशिषो गृह्णीयात्॥दानेनानेन सकलारिष्टपापनाशो भूमिदानफलंचेति हेमाद्रिः॥होमादिविशेषस्तु ग्रंथांतरादवगंतव्यः। इतिकृष्णाजिनदानम् ॥ अथ शय्यादानं ॥ महाभारते ॥ यजमानः पुण्यकाले अष्टदले तिलप्रस्थं निक्षिप्य तस्मिन् शय्यामास्तीर्य तस्याः समंतादीशानादिकोणचतुष्टये शिरोभागे च पंचकुम्भान् क्रमात् घृतकुंकुमगोधूमजलपूर्णकुंभमुच्छीर्षे घृतपूर्णकलशं सप्तधान्यानि च संस्थाप्य

अद्येत्यादि॰ मम समस्तपापक्षयपूर्वकाप्सरोगणसेवायुत विमानकरणकेन्द्रपुरगमनोत्तरषष्टिसह
स्रवर्षाधिकरणकक्रीडनस्त्रीसंगसमावृतसर्वलोकमहिमत्वतदुत्तरषष्टियोजनमंडलराज्यभोगानंतर
शिवसायुज्यावाप्तयेशय्यादानमहंकरिष्ये इति संकल्प्यद्विजं सपत्नीकं वृत्वा यथाविभवं वस्त्राल
कारादिभिः संपूज्यशय्यायांलक्ष्मीनारायणप्रतिमां स्वर्णमयीं संस्थाप्य संपूज्य सपत्नीकविप्रेण
सहशय्यां प्रदक्षिणीकृत्यनमः प्रमाण्यैदेव्यै इति चतुर्दिक्षुक्रमेण प्रणम्य तिथ्यादिसंकीर्त्य ममसर्व
पापक्षयेत्यादिशिवसायुज्यावाप्तये इत्यंतमुक्त्वाइमां शय्यांईशानादिकोणचतुष्टयस्थापनक्रमेण
घृतकुंकुमगोधूमजलघृत पूर्णकुंभ समेतांहंसतूलींप्रच्छन्नां शुभ्रगंडोपधानिकां प्रच्छादनपटास्तृतां
सप्तधान्ययुतां तांबूलायतनादर्शैलालवंगकर्पूरयुतां सुगंधपरिमलभोग्यवस्तुचंदनागरुदीपिको
पानच्छत्रचामरासनयुतां भोजनभाजनजलपात्रपंचवर्णवितानां केशप्रसाधन्यंजनशलाकापुष्प
मालादियुतांलक्ष्मीनारायणप्रतिमासहितां युक्तोपस्करामंगिरोदैवतां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय

दा०

॥७५॥

सालंकृतायसपत्नीकाय तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति शय्योपवेशितविप्रहस्ते साक्षतकुशोदकं क्षिपेत् ॥मंत्रस्तु॥ यथा न कृष्णशयनं शून्यं सागरजातया ॥ तथा शय्या ममाप्यस्त्वशून्या जन्मनिजन्मनि इति ॥ ततः सुवर्णमेव दक्षिणां दद्यात्॥ ततो भूयसीं दत्त्वा ब्राह्मणांश्च भोजयेदिति ॥इति शय्यादानम्॥ अथ शयनदानं ॥ भविष्ये ॥ अद्येत्यादि० इदं शयनं सुखस्पर्शं श्रीविष्णुप्रीतिकामो गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति मंत्रस्तु ॥ शयनं सुखदं कांतं केशवस्य प्रियं सदा॥दानेनानेनसौभाग्यं सर्वदास्तुगृहे मम इति॥ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् इतिशयनदानम्॥अथकशिपुदानम् ॥ भविष्ये ॥ अद्येत्यादि० यावज्जीवंशीतवातोष्णनिवारणकाम इदं कशिपुदानं गोत्राय शर्मणेतुभ्यमहं संप्रददे नममेति॥मंत्रस्तु ॥ मृदु तूलबीजकार्पासपूरितंसुखदं नृणाम् ॥ तस्मादस्य प्रदानेन सुखं स्यात्सर्वदा मम इति ॥ इति कशिपुदानम् ॥ अथ वस्त्रदानानि॥नंदिपुराणे ॥ वस्त्रं यथार्थिने दद्याच्छुभं वापि यदृच्छया ॥ स भवेद्धनवाञ्छ्री

॥७५

मान् बृहस्पति पुरे वसेत् ॥इति॥ विष्णुधर्मोत्तरे॥वासो हि सर्वदैवत्यं सर्वं प्रायोज्यमुच्यते॥वस्त्र
दानात्सुवेषः स्याद्रूपद्रविणसंयुतः॥युक्तो लावण्यसौभाग्यैर्विरोगी च तथा द्विजः। दत्त्वा कार्पास
कं वस्त्रं स्वर्गलोके महीयते॥दत्त्वोर्णजं च तत्रापि फलं दशगुणं भवेत् इति॥अद्येत्यादि० इदं श्वेत
वस्त्रं सूक्ष्मं शिवप्रियं देहालंकरणं बृहस्पतिदैवतं गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु
सितं सूक्ष्मं सुखस्पर्शमीशानादेः प्रियं सदा ॥ देहालंकरणं यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे इति ॥
श्वेतवस्त्रदानम् ॥ अथ पीतस्य ॥ संकल्पादि० समस्तपापक्षयकाम०॥ मन्त्रस्तु ॥पीतवासः सुमं
गल्यं देवानां प्रीतिवर्धनम्॥दानेनानेन मे पापं हरत्वाशु जनार्दनः॥इति पीतवस्त्रदानम् ॥ अथ
रक्तवस्त्रदानम्॥ भविष्ये ॥संकल्पादि० आदित्यप्रीतिकामः॥मंत्रस्तु॥ रक्तवस्त्रं सदा रम्यमादि
त्यस्य प्रियं सदा ॥ श्रीकरं रूपदं नित्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति रक्तवस्त्रदानम् ॥ अथ
नीलवस्त्रदानं भविष्ये॥संकल्पादि० बलायुःश्रीवृद्धिकामः॥मंत्रस्तु ॥ मनोहरं नीलवस्त्रं बलराम

प्रिय सदा ॥ आयुर्विवर्धनं श्रीदमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति नीलवस्त्रदानम् ॥ अथ चित्रवस्त्रदानम् ॥ भविष्ये ॥ संकल्पादि० षण्मुखप्रीतिकामः० ॥ मंत्रस्तु ॥ षण्मुखस्य प्रियं रम्यं चित्रवस्त्रं मनोरमम् ॥ तस्मादस्य प्रदानेन शांतिरस्तु सदा मम इति ॥ इति चित्रवस्त्रदानम् ॥ अथ कृष्णवस्त्रदानम ॥ भविष्ये ॥ संकल्पादिसर्वारिष्ट० भयपीडापमृत्युपरिहाराय मृत्योः प्रीतिकामश्च इदं कृष्णवस्त्रं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे ॥ मंत्रस्तु ॥ कृष्णं वासः प्रियं मृत्योः सर्वारिष्टविनाशनम् ॥ भयपीडामृतिहरमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति कृष्णवस्त्रदानम् ॥ अथपट्टकूलदानं ॥ भविष्ये । संकल्पादि० कीर्तिकांतिसर्वदेवप्रीतिकामश्च० । मंत्रस्तु ॥ पट्टकूलं सदा रम्यं पवित्रं कामदं नृणाम् ॥ विष्ण्वादीनां प्रीतिकरमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति पट्टकूलदानम् ॥ अथ मृतकर्पटदानम् ॥ भविष्ये ॥ संकल्पादि० पितृतृप्तिकाम० ॥ मंत्रस्तु ॥ कीटजं टसरं पुण्यं मृतकर्पटसंज्ञकम् ॥ पितॄणां प्रीतिदं यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति मृतकर्पटदानम् ॥ अथ ऊर्णवस्त्रदानम् ॥ भविष्ये

संकल्पादि ०सर्वदेवप्रीतिकामः ०॥ मंत्रस्तु॥ऊर्णावस्त्रं चारुचित्रं देवानां प्रीतिवर्धनम्।सुखस्पर्शकरं
यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इत्यूर्णावस्त्रदानम् ॥ अथ कंबलदानम् ।स्कांदे॥कंबलःपट्टगर्भ
श्चेन्महाशीतविनाशकः ॥ स एव विपरीतश्चेन्महावृष्टिविनाशकः ॥ संकल्पादि ०श्रीविष्णुप्रीति
कामः० ॥ मंत्रस्तुशीतवर्षाहरःपुण्यो दृष्टिबलविवर्धनः ॥ कंबलस्य प्रदानेन शांतिरस्तु सदा
ममेति ॥ इति कंबलदानम् ॥ अथ चित्रकंबलदानम् ॥ भविष्ये ॥ संकल्पादि ०श्रीलक्ष्मीनारा
यणप्रीतिकामः॥मंत्रस्तु ॥ ऊर्णापट्टश्चाविकादिः सर्वदेवप्रियःशुचिः ॥ चित्रकंबलदानेन मम संतु
मनोरथाः ॥ इति चित्रकंबलदानम्॥ अथ ताम्रपात्रदानम् ॥ अथ वराहपुराणे ॥ अथातः संप्रव
क्ष्यामि पात्रदानमनुत्तमम्॥ कृत्वा ताम्रमयं पात्रं यथा विभवविस्तरम्॥ तत्पात्रे हैमींलक्ष्मीना
रायणप्रतिमांउमामहेश्वरप्रतिमांचसंपूज्य द्विजमपि पूजयित्वा परापवादपैशुन्यमभक्ष्यभक्षणा
दिशरीरोत्थसकलपापनाशकाम इदं ताम्रपात्रंउमामहेश्वरलक्ष्मीनारायणप्रतिमासहितंचगोत्राय

शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ परापवादपैशुन्यादभक्ष्यस्यच भक्षणात्॥पापंगोत्रोत्थितंताम्रपात्रदानात्प्रणश्यतु इति ॥ एवंसंकल्पवाक्यं प्रतिमादिसर्वपात्रदानेषु बोध्यम् ॥ इति ताम्रपात्रदानम्॥अथ प्रसंगात्ताम्रदानमपि भविष्ये ॥ संकल्पादि० आरोग्यबलवृद्धिसूर्यप्रीतिकामः० ॥ मंत्रस्तु ॥ सूर्यप्रीतिकरं ताम्रमारोग्यबलवर्धनम् ॥ तस्मादस्यप्रदानेन शांतिरस्तु सदा मम ॥ इतिताम्रदानम् ॥ अथ कांस्यपात्रदानम् ॥ वाराहे ॥ संकल्पादि कामकृतपापनाशकामः० ॥ मंत्रस्तु॥ यानि पापान्यनेकानि कामाकामकृतानि च ॥ कांस्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदा ॥ इति कांस्यपात्रदानम् ॥ अथ प्रसंगात्कांस्यदानमपि भविष्ये ॥ संकल्पादि० ब्रह्मविष्णुशिवप्रीतिकामः० मंत्रस्तु ॥ कांस्ये ब्रह्मशिवौ साक्षात्कांस्यमेतद्विभाव्रतः॥कांस्यं विष्णुमयं यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इतिकांस्यदानम् अथ लोहपात्रदानम् ॥ भविष्ये संकल्पादि० लोभाज्ज्ञानकृतपापक्षयकामः० ॥ मंत्रस्तु ॥ ज्ञानाज्ञानकृतंपापं

मया लोभात्कृतं चिरात् ॥ लोहपात्रप्रदानेन मम शीघ्रं व्यपोहतु॥इति लोहपात्रदानम्॥ रौप्य
पात्रदानम् ॥ विष्णुधर्मे संकल्पादि० कन्यादूषणपरदाराभिमर्शनादिपापक्षयकामः० ॥मंत्रस्तु॥
कन्यादूषणतः पापं परदाराभिमर्शनात्॥ रौप्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदा इति ॥ इति
रौप्यपात्रदानम् ॥अथ सुवर्णपात्रदानम्॥ वाराहे ॥ संकल्पादि० जन्मांतरसहस्रोत्थदुष्कृतनाश
कामः मंत्रस्तु ॥ जन्मांतरसहस्रेषु यत्कृतं दुष्कृतं मया ॥ तत्सर्वं नाशमायातु स्वर्णपात्रप्रदा
नतः ॥ इति ॥ इति सुवर्णपात्रदानम्॥ अथ स्थालीदानम्॥भविष्ये ॥कृत्वा ताम्रमयीं स्थालीं
पलानां पंचभिः शतैः ॥ अशक्तस्तु तदर्धेन तदर्धार्धेन वा पुनः। अत्यशक्तौ मृन्मयीं पायसेन
पूर्णां घृतशर्कराशाकजलपात्रयुतां च सवस्त्रां मंडले संस्थाप्यगंधमाल्यादिनालंकृत्य॥आदित्ये
ऽहनि संक्रांतौ चतुर्दश्यष्टमीषु च ॥ एकादश्यां तृतीयायां विप्राय प्रतिपादयेत्॥अद्येत्यादि०
यावज्जीवंसकुटुंबस्य यथेष्टमन्नमक्षय्य भोज्यादिलाभकामःइमां स्थालींपायसपूर्णां घृतशर्कराशा

कज्जलपात्रवस्त्रावृतांमंडलस्थां स्वलंकृतांगोत्राय शर्मणेतुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु॥ इमां पायसपूर्णां यः स्थालीं घृतजलादिभिः॥ दद्यात्संपत्तिपात्रं स्यादतःपाहि महेश्वर इति॥सकल तिथीनाममादीनामप्ययमेव मंत्रः॥ सुवर्णदक्षिणां दद्यात्॥ इति स्थालीदानम्॥ अथ वेदपुस्त कादिदानानि॥वायवीये॥ अष्टादशपुराणानि सहिरण्यानि पर्वणि॥लिखित्वा यःप्रयच्छेत्तु स विद्यापारगो भवेत्॥ रामायणं भारतं च दत्त्वा स्वर्गे महीयते॥धर्मशास्त्रं नरो दत्त्वा स्वर्गलोके महीयते इति॥ भविष्ये॥ धेनुदानसहस्रेण सम्यग्दत्तेन यत्फलम्॥तत्फलं समवाप्नोति पुस्तके कप्रदानतः॥इति॥अथ प्रसंगाच्चतुर्दशविद्या उक्ता मदनरत्ने नंदिपुराणे॥विद्याश्चतुर्दश प्रोक्ताः क्रमेण च यथा स्थिताः॥ षडंगाश्चतुरो वेदा धर्मशास्त्रं पुरातनम्॥ मीमांसा तर्कशास्त्रं च एता विद्याश्चतुर्दश॥ आसामवांतरोत्पन्नाः परा विद्याः सहस्रशः॥ इति॥ पुरातनं पुराणं॥ तत्रैव कालमाह॥चंद्रसूर्योपरागे वा संक्रांत्ययनवासरे॥शुभेऽह्नि शुभनक्षत्रे कृत्वा मंडलमुत्तमम्॥ चतु

रत्नं वितानं च बद्ध्वा पुष्पोपशोभितम् ॥ तत्र न्यस्यासनं दिव्यं दिव्यगंधाधिवासितम् ॥ तत्र संस्थापयेद्यंत्रं नागदंतमयं शुभम् ॥ संस्थाप्य पुस्तकं तत्र नैगमं भारतादिकम् ॥ नैगमं वेदपुस्तकम् ॥ पुण्यं पवित्रं संपूज्य वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ पूजयेच्च दिशापालाँल्लोकपालान्यथाक्रमम् ॥ कन्याः स्त्रियश्च संपूज्या मातरः कल्पयेच्च ताः ॥ शास्त्रतद्भावविदुषि दद्यात्पुस्तकमुत्तमम् ॥ इति ॥ अथास्य दानप्रयोगः ॥ यजमानः कृतनित्यक्रियः शुचिः पुण्यकाले देशकालौ संकीर्त्य गोसहस्रदानसमफलावाप्तिस्वर्गलोकमहितत्वचतुर्दशविद्यावेदांगपारगत्वसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं अमुकपुस्तकदानमहं करिष्ये इति संकल्प्य पूर्वोक्तमंडपादि यथाशक्त्या कल्पयित्वा नागमययंत्रे वस्त्रद्वयं बद्ध्वं ऊर्णापट्टसूत्रवेष्टितं पुस्तकं संस्थाप्य हैमीं सरस्वतीप्रतिमां रौप्यमयसिंहं विष्णुं च तत्रावाह्य परितो लोकपालांश्चावाह्य तत्र सुवासिनीः कुमारीश्चावाह्य या गुंगूर्या सिनीवाली या राका या सरस्वती। इंद्राणीमह्व ऊतये वरुणानीं स्वस्तयेइतिमंत्रेण। यद्वा। देवीं वाच

मजनयंतदेवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदंति॥सा नो मंद्रेषमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतैतु ॥
इतिमंत्रेणाऽऽवाहितदेवताः षोडशोपचारैरभ्यर्च्य द्विजं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिःपू
जयेत् । अद्येत्यादि०संकल्पोक्त संकीर्त्य इदं पुस्तकं प्रतिमायुतं सिंहं ऊर्णापट्टबद्धं दृढसूत्रवे
ष्टितं नागमययंत्रेस्थितं यथाशक्ति सोपस्करं सरस्वतीदैवतं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं
संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रौ तु ॥सर्वविद्याश्रया यस्याः करणं लिखिताक्षरम् ॥ पुस्तकस्य प्रदानेन
प्रीणातु मम भारती॥सरस्वति जगन्मातः शब्दब्रह्माधिदेवते॥अस्याः प्रदानाद्वागीशा प्रसन्ना
जन्मजन्मनि ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात्॥इति पुस्तकदानम्॥अथ रत्नदानम्॥भविष्ये ॥
माणिक्यं पद्मरागं च वैदूर्यं पद्ममेव च॥ मारकतं च गोमेदं पुष्परागं च मौक्तिकम्॥हरितंच
नवैतानि रत्नान्युक्तानि सूरिभिः॥ इति॥ रत्नदानाद्धरिर्लक्ष्मीः स्वपदं च प्रयच्छति ॥इति॥
अद्येत्यादि० लक्ष्मीनारायणपदावाप्तिकामः०॥मंत्रस्तु॥यस्माद्रत्नेषुसर्वेषु सर्वे देवा व्यवस्थि

ताः ॥ तस्माद्रत्नप्रदानेन वांछितं फलमश्नुते ॥ इति नवरत्नानि ॥ मौक्तिकमंत्रस्तु ॥
मौक्तिकं भूषणं विष्णोः श्रियो गौर्याः शिवस्य च॥दानेनास्य सुखं चास्तु ऐहिकामुष्मिकं ममे
ति ॥ अथ प्रवालदानमंत्रस्तु॥ प्रवालं पुष्टिदं श्रीदं कांतिदं शुभदं तथा॥दानेनास्य महत्सौख्यं
शांतिरस्तु सदा मम इति॥अथ कर्णभूषणदानमंत्रस्तु॥भूषणं कर्णयोः स्त्रीणां स्वर्णरत्नादि संयु
तम् ॥ ताटंकस्य प्रदानेन सौभाग्यं वर्धतां मम इति ॥ अथ मांगल्यमणिदानमंत्रस्तु॥मांगल्य
मणयो लक्ष्म्या गौर्याःप्रीतिकराःसदा॥तस्मादेषां प्रदानेन शांतिरस्तु सदा ममेति॥हरिद्रादान
मंत्रस्तु ॥गौर्याः प्रीतिकरा नित्यं हरिद्रा सर्वकामदा ॥ तस्मादस्याः प्रदानेन सौभाग्यं जन्मज
न्मनि इति॥ कुंकुमदानमंत्रस्तु॥कुंकुमं शोभनं रम्यं सर्वदा मंगलप्रदम्॥ दानेनास्य महत्सौख्यं
सौभाग्यं स्यात्सदा मम इति ॥ सिंदूरदानमंत्रस्तु ॥ सिंदूरं शोभनं रम्यं गणेशस्य प्रियं
परम् ॥ दानेनास्य परा लक्ष्मीः स्थिरा मे चास्तु संततिरिति ॥ कस्तूरीदानमंत्रस्तु ॥

कस्तूरी भोगदा भव्या देवमर्त्यजनप्रिया॥ दानेनास्याः सुखं भोगःशांतिरस्तु सदा मम॥इति॥ कर्पूरदानमंत्रस्तु ॥ कर्पूरं शीतलं चारु देवर्षिगुरुसेवितम् ॥ तस्मादस्य प्रदानेन लक्ष्मीस्तिष्ठतु मद्गृहे॥ तथा॥कर्पूरं रुचिरं विप्र गृहाणेमं सुपूजितम्॥ पुण्यगंधस्थिता सा मे कमला प्रीयता मिति॥नानासुगंधद्रव्यदानमंत्रस्तु ॥ गंधो मनोहरो दिव्यः शांतिदः सुखदस्तथा॥ तस्मादस्य प्रदानेन सुगंधः स्यात्सदा मम इति।इतिभविष्यपुराणोक्तनानाद्रव्यदानमंत्राः॥अथ देवेगलंतिकादानम्॥भविष्यपुराणे।वसंतसमयं ज्ञात्वा गत्वा देवालयं शुभम्॥शिवस्य विष्णोरर्कस्यइष्टदेवस्य वा पुनः॥स्रवंतं कारयेत्कुंभं सच्छिद्रं देवमस्तके॥दिवारात्रौ स्रवेदेवं जलं मासचतुष्टयम्॥ स्रवत्तद्बिंदुसंख्याकान्स्वर्गलोके महीयते ॥ अत्र प्रयोगस्तु ॥ वसंते शुभदिने स्थिरलग्नादौ कृतनित्यक्रियःआचम्य प्राणानायम्य अद्येत्यादि० देवशिरसिस्रवज्जलबिंदुसमसंख्याकाब्दशिवपुरादिनिवासकामोमासचतुष्टयंदिवारात्रौचदेवे गलंतिकादानंकरिष्येइति संकल्प्य॥प्रासादंसम्यक्

प्रक्षाल्य देवं पंचामृताद्युपचारैरभ्यर्च्य देवे गलंतिकां बध्नीयात् ॥ मंत्रस्तु ॥ स्कांदे ॥ ॐ नमः शंकरः शंभुर्भवो धाता शिवो हरः ॥ प्रीयतां मे महारुद्रो जलसेकप्रदानतः इति ॥ एवं मासचतुष्टयं देवे गलंतिकादानंकृत्वा अंतेऽप्येवं पंचामृतादिपूजां कृत्वा यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा तेभ्यो दक्षिणांदद्यादिति ॥ त्रयाणामपि जीवानामुदकं जीवनं स्मृतम् ॥ पवित्रममृतं यस्मात्तद्देयंपुण्य मिच्छता इति ॥ इति स्कांदोक्तं देवे गलंतिकादानम् ॥ अथ प्रपादानम् ॥ भविष्ये ॥ अतीते फाल्गुने मासि प्राप्ते चैत्रमहोत्सवे ॥ पुण्येऽह्नि विप्रकथिते मंडपं कारयेत्ततः ॥ इति ॥ पुरमध्ये चतुष्पथे जलरहितमार्गे वृक्षमूले प्रपामंडपं कारयित्वा तन्मध्येसुगंधकान् जलकुंभान्संस्थाप्य प्रपापालकं बटुपुत्रं संस्थाप्य प्रार्थयेत् ॥ प्रपेयंसर्वसामान्या भूतेभ्यः प्रतिपादिता ॥ अस्याःप्रदानात्सकला मम संतु मनोरथाः इति ॥ ततोऽनिवारितं देयं तोयंमासचतुष्टयम् ॥ त्रिपक्षं वा महाराज जीवानां जीवनं परम् ॥ प्रत्यहं कारयेत्तस्यां भोजयेच्छक्तितो द्विजान् ॥ अनेन विधिना

यस्तु ग्रीष्मे तापप्रणाशनम् ॥ पानीयमुत्तमं दद्यात्तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ कपिलाशतदानस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्नोति सर्वैर्देवैः सुपूजितःइति ॥ इति प्रपादानम् ॥अथ हैमंतिकेऽग्निदानम् ॥ भविष्ये । अग्निं हैमंतशिशिरर्त्वोर्गौ तीर्थे सुरालये॥मठे देवालये चैव अग्निं प्रज्वालयेत्तु यः॥षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते इति॥तथा प्रज्वालयेद्वह्निं सेवनार्थं द्विजन्मनाम् ॥ दातव्यो दीपकोऽखंडो देवमुद्दिश्य माधवम् ॥ इति माधवोक्तेश्च ॥ इति हेमंतशिशिरर्त्वोस्तावग्निदानम् ॥ अथ दीपदानम् ॥ संवर्तः ॥ देवागारे द्विजागारे दीपं दत्त्वा चतुष्पथे ॥ मेधावी ज्ञानसंपन्नश्चक्षुष्मांश्च सदा भवेत् इति॥ तथोत्तरायणे दीपदानमतिप्रशस्तम्॥मंत्रस्तु॥ दीपदानप्रदो नित्यं देवतानां प्रियःसदा ॥दानेनास्य भवेत्सौख्यंशांतिमें वांछितफलम्॥सज्योतिस्तैलपात्रं च दीपं बाहुसमुन्नतम् सुखं स्यादस्य दानेन शांतिरस्तु सदा ममइति। इति दीपदानम् ॥ अथ पांथपरिचर्या ॥ भविष्ये॥ पांथं परिचरेद्यस्तु शयनासनभोजनैः ॥ स स्वल्पेन

प्रग्रासेन जयति क्रतुयाजिनम्॥इति ॥ यथा॥अप्रणोद्योऽतिथिः सायमपि वा भूतृणोदकैः॥इति याज्ञवल्क्यः॥प्रचेता अपि॥यः प्रातर्वैश्वदेवांते सायं वा गृहमागतः॥देववत्पूजनीयोऽसौसूर्योढः सोऽतिथिः स्मृतः ॥ इति ॥ तथा ॥ दिवातिथौ तु विमुखे गते यत्पातकं नृणाम् ॥तदेवाष्टगुणं पुंसां सूर्योढे विमुखे गते ॥ तस्मात्स्वशक्त्या राजेंद्र सूर्योढमतिथिं नरः॥पूजयेत्पूजितेतस्मिन्पूजिताः सर्वदेवताः इति ॥ पांथपरिचर्या ॥ अथ गोपरिचर्या॥ विष्णुः ॥ गवां कंडूयनंचैवसर्वकल्मषनाशनम्॥गवां ग्रासप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते॥इति॥ग्रासप्रदानमंत्रस्तत्रपराकें ॥ सुरभि त्वं जगन्मातर्नित्यं विष्णुपदे स्थिता ॥ सर्वदेवमये ग्रासं मया दत्तमिमंग्रस॥प्रार्थनामंत्रस्तु ततः ॥ सर्वदेवमये देवि सर्वदेवैरलंकृते ॥ मातर्ममाभिलषितं सफलं कुरु नंदिनि॥इतिप्रार्थयेत् । इति गोपपरिचर्या ॥ अथ धर्मघटदानम् ॥ विष्णुः ॥शीतलेन सुगंधेन वारिणा पूरितं घटम् ॥ शुक्लचंदनलिप्तांगंपुष्पदामोपशोभितम्॥दध्योदनभृतं कुर्याच्छरावं तस्य चोपरि॥उपानच्छत्रसं

युक्तं धर्माख्यं कल्पयेद्धटम्॥पुष्पाक्षतान्गृहीत्वा तु इमं मंत्रमुदीरयेत्॥नमोस्तुविष्णुरूपाय नमः
सागरसंभव॥अपां पूर्णोद्धरास्मांस्त्वं दुःखसंसारसागरात इति।प्रार्थनामंत्रस्तु॥उदकुंभो मया
दत्तो ग्रीष्मकाले दिने दिने ॥ शीतोदकप्रदानेन प्रीयतां मधुसूदनः ॥ इति ॥ भविष्ये॥प्रत्यहं
धर्मघटको वस्त्रसंवेष्टितो नवः॥ब्राह्मणस्य गृहेदेयः शीतामलजलः शुचिः ॥ वसंतग्रीष्मयोर्मध्ये
पानीयं यः प्रयच्छति॥पले पले सुवर्णस्य फलमाप्नोति मानवः॥मार्गशीर्षात्समारभ्य उदकुंभंतु
यः क्षिपेत्॥दिने दिने सहस्रस्य गवां दानफलं लभेत् इति॥उद्यापनं तु मासि मासि कार्यम् ॥
भविष्ये॥मंडकावेष्टिकामिश्र पक्वान्नैःसर्वकामिकैः ॥उद्दिश्य शंकरं विष्णुं ब्रह्माणमथवा पितॄन्॥
ततः सतिलं प्रोक्ष्यानेन मंत्रेण दद्यात्॥ एषधर्मघटो दत्तो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः॥अस्यप्रदाना
त्सकला मम संतु मनोरथाः॥इति॥अनेनविधिना यस्तु धर्मकुंभं प्रयच्छति॥वसंतग्रीष्मसमये
गोप्रदानफलं लभेत् इति ॥ इति धर्मघटदानम् ॥ कलशदानमंत्रस्तु ॥ कलशः शुभदो भव्यो

जलने परिपूरितः ॥ दानेनास्य महत्सौख्यं शांतिरस्तु सदा मम ॥ इति जलपात्रदान मंत्रोऽपि ॥ वारिणा पूरितं पात्रं तापत्रयहरं शुभम् ॥ देवर्षिपितृतृप्त्यर्थं गृहाण सुर सत्तम ॥ इति ॥ अथ यज्ञोपवीतदानम्॥ बौधायनः॥ यज्ञोपवीतदानेन जायते ब्रह्मवर्चसी ॥ तस्मात्तानि प्रदेयानि ब्राह्मणेभ्यो विपश्चिता इति ॥ इत्युपवीतदानम्॥हेमाद्रौ ॥ माघेतिलदानात्पापनाशः॥याम्यलोकजयकामश्च।फाल्गुने प्रियंगुदानाल्लक्ष्मीवान् भवति॥चैत्रे चित्रवस्त्रदानात्सौभाग्यवान्॥वैशाखे अपूपदानात्स्वर्गलोकावाप्तिः॥ज्येष्ठेछत्रदानात्सर्वान्कामानवाप्नोति॥ आषाढेचंदनकर्पूरदानात्फलातिशयः।श्रावणे वस्त्रदानान्महाफलम्॥भाद्रेफाणितदानात्फलातिशयः ॥ फाणितं लोके काकवीति प्रसिद्धा॥आश्विने घृतदानेन रूपवान् ॥ कार्तिकेदीपात्रदानाच्चानर्घफलम् ॥ मार्गशीर्षे लवणदानाद्रूपवान्॥पौषे स्वर्णदानात्तुष्टिमान्॥सर्वमासशुक्लपक्षेषु पुष्पदानान्महालक्ष्मीमवाप्नुयात्॥कृष्णपक्षेषु फलदानात्फलातिशयः ॥ इति मासपक्षदानानि॥

अथाधिमासे दानम्॥हेमाद्रौ पाद्मे॥अधिमासे तु संप्राप्ते गुडसर्पिर्युतानि च॥चंद्रवर्द्रतुलान्ययंग व्रीहिपिष्टकृतानि च॥साज्यानिदधिमिश्राणि अधिमासे नृपोत्तम॥त्रयस्त्रिंशदपूपानि दातव्यानि दिनेदिने ॥ व्यतीपातदिने यद्वा द्वादश्यामथवा नृप ॥पौर्णमास्याममायां वा नवम्यां वा नृपोत्तम ॥ अष्टम्यामथ पंचम्यां कुर्याद्व्रतमनुत्तमम्॥अधिमासे तु संप्राप्ते त्रयस्त्रिंशत्तुदेवताः॥उद्दिश्यापूपदानेन पृथ्वीदानफलं लभेत ॥ देवतानामानि तु भविष्ये ॥ विष्णुं १ विष्णुं २ महाविष्णुं ३ हरिं ४ कृष्ण ५ मधोक्षजम् ६ ॥ केशवं ७ माधवं ८ राम ९ मच्युतं १० पुरुषोत्तमम् ११ ॥ गोविंदं १२ वामनं १३ श्रीशं १४ श्रीकंठं १५ विश्वसाक्षिणम् १६ ॥ नारायणं १७ मधुरिपु १८ मनिरुद्धं १९ त्रिविक्रमम् २० ॥ वासुदेवं २१ जगद्योनिं २२ मनंतं २३ शेषशायिनं २४ ॥ संकर्षणं च २५ प्रद्युम्नं २६ दैत्यारिं २७ विश्वतोमुखम् २८ ॥ जनार्दनं २९ धरावासं ३० दामोदर ३१ मघार्दनम् ३२ ॥ श्रीपतिं ३३ च त्रयस्त्रिंशदुद्दिश्य प्रतिनामभिः ॥ त्रयस्त्रिंशदपू

पानि कांस्यपात्रे निधाय च ॥ सघृतं सहिरण्यं च ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ अद्येत्यादि० ममेह फलावाप्तिविष्ण्वादिश्रीपत्यंताः त्रयस्त्रिंशद्देवता उद्दिश्य श्रीपुरुषोत्तमभास्करप्रीतये इदं वायनकं त्रयस्त्रिंशदपूपोपेतकांस्यपात्रं ससुवर्णं घृततांबूलदक्षिणादिसोपस्करं श्रीविष्णुरूपाय ब्राह्मणाय गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दद्यात् ॥ दानमंत्रस्तु॥ विष्णुरूपी सहस्रांशुः सर्वपापप्रणाशनः ॥अपूपान्नप्रदानेन मम पापं व्यपोहतु॥ नारायण जगद्बीज भास्करप्रतिरूपक ॥ दानेनानेन पुत्रांश्च संपदं चाभिवर्धय ॥ यस्य हस्ते गदाचक्रे गरुडो यस्य वाहनम् । शंखः करतले यस्य स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ कलाकाष्ठादिरूपेण निमेषघटिकादिना ॥ यो वंचयति भूतानि तस्मै कालात्मने नमः ॥ कुरुक्षेत्रमयं देशः सूर्यपर्व द्विजो हरिः ॥ पृथ्वीसममिदं दानं गृहाण पुरुषोत्तम॥मलानां च विशुद्ध्यर्थं पापप्रशमनाय च॥ पुत्रपौत्राभिवृद्ध्यर्थं प्रदत्तं तव भास्कर॥ मंत्रैरेतैश्च यो दद्यात्त्रयस्त्रिंशदपूपकान्॥प्राप्नोति विपुलां

लक्ष्मीं पुत्रपौत्रादिसंततिम्॥इत्युक्तं महाभारते॥एतन्मलमासव्रतं तु दानरूपं सर्वेषां नित्यम्।
मलमासं यदाप्राप्य संध्योपासनतर्पणम्॥श्राद्धादिनियमं जाप्यं निष्फलं तद्व्रतं विना इति॥
भविष्ये॥अकरणे प्रत्यवायोक्तेश्चेत्यधिमासेदानरूपव्रतम्॥अथ प्रातर्नित्यंघृतपात्रच्छायादा
नम्॥भविष्ये॥कांस्यपात्रेस्थिताज्यं च आत्मरूपंनिरीक्ष्यतु॥ससुवर्णंतु यो दद्यात्सर्वविघ्नोपशां
तये॥ अद्येत्यादि० ममैतच्छरीरानवच्छिन्नसमस्तपापक्षयसर्वग्रहपीडाशांतिशरीरोत्थार्तिनाशाय
प्रसादवांछायुरारोग्यादिसर्वसौभाग्यप्राप्तये सौख्यप्राप्तयेच। इदंस्वदेहच्छायावीक्षिताज्यपूरितकां
स्यपात्रंससुवर्णं विष्णुदैवतंगोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रौ तु॥या
लक्ष्मीर्यच्च मेदौस्थ्यं सर्वांगसमु॰स्थितम् ॥ तत्सर्वं नाशयाज्य त्वं श्रियमायुश्च वर्धय॥आज्यं
तेजः समुद्दिष्टमाज्यं पापहरंपरम् ॥ आज्यं सुराणामाहारः सर्वमाज्ये प्रतिष्ठितम्॥आज्यपात्रप्र
दानेन शांतिरस्तु सदा मम ॥ इति नित्यच्छायादानम् ॥ अथ संक्रांतिदानम्॥विश्वामित्रः॥मेषसं

दानविशेष उक्तो हेमाद्रौ व्यासेन ॥ सौभाग्यद्रव्यदानं च स्त्रीभिः कार्यं प्रयत्नतः ॥ सभर्तृकाभिः संक्रांतौ फलादीनां मृगे रवौ ॥ दानं षोडशसंख्याकमेकैकस्य फलस्य च ॥ हैमराजतकांस्यानां भाजनानि यथा भवेत्॥ वर्धितफलदानमंत्रः ॥ सतिलं गुडसंयुक्तं रसप्रीतिकरं नृणाम् ॥ वर्धितं संगृहाणेदमतः शांतिं प्रयच्छ मे इति॥ सतिलगुडपिष्टग्रासदानमंत्रः ॥ मकरेऽर्के तु संप्राप्तेग्रास स्तिलगुडो द्विजे ॥ दानेन पुत्रसौभाग्यं धनधान्यं सदास्तु मे ॥ भांडदानमंत्रः ॥ हिरण्यादीनि भांडानि पात्राणि मृन्मयानि च ॥ गृहाणेमानि वै यस्माद्भास्करः प्रीयतां मम ॥ गोधूमपिष्टदान मंत्रः ॥ गोधूमजनितं पिष्टं शर्कराघृतसंयुतम्॥ द्विजवर्य गृहाण त्वमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ शूर्पस्थार्द्रतंडुलदानमंत्रः ॥ तंडुलाः शालिजाः शुक्लाः सार्द्राः शूर्पे व्यवस्थिताः ॥ संप्र दानेन वै तेषां शांतिरस्तु सदा मम ॥ पायसपूरितकांस्यपात्रदानमंत्रः ॥ सौभाग्य भाजनं कांस्यं पायसान्नेन पूरितम् ॥ दानेनानेन सौभाग्यं शांतिरस्तु सदा मम इति ॥

फलपुष्पसहितकदलीस्तंभदानमंत्रः॥कदली सर्वदोषघ्नी हेमवस्त्रवर्णांबरावृता॥दानेनास्याः पुत्रपौत्रसौभाग्यं चास्तु मे सदा इति॥ सौभाग्यद्रव्ययुतशूर्पदानमंत्रः॥ सकंचुकं वस्त्रयुग्मैस्तथा कर्णावतंसकैः॥ कंठसूत्रादिशूर्पस्य दानात्पातु शिवा मम॥ जानकीप्रीतये शूर्पपंचकदानमंत्रः॥ रामपत्नि महाभागे सौभाग्यद्रव्यसंस्थिते॥ गृहाणेमानि शूर्पाणि सोपस्कराणि जानकि। सौभाग्यं भाग्यमारोग्यं सुतसौख्यं सदास्तु मे इति॥ अथ षोडशविप्रेभ्यः सांगषोडशषोडशफलदानानि॥ भविष्यपुराणे॥ दानं षोडशसंख्या कमेकैकस्य फलस्य च॥ एवं षोडशविप्रेभ्यो दत्त्वेप्सितमवाप्नुयात् इति अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकसकलसौभाग्यस्त्रीपुत्रपौत्रादीप्सितानंतफलावाप्तये दीयमानफलसमसंख्यवर्षसहस्रावच्छिन्नदेवांगनाभोगोत्तरानेकसुखाप्तिकामश्च नानानामगोत्रेभ्यः षोडशसंख्याकेभ्यः सुपूजितेभ्यः ब्राह्मणेभ्य इमानि षोडशसंख्याकान्यमुकफलान्येकैकस्मै सगोधूमतांबूलफलदक्षिणायुतानि वनस्पतिदैवतानि दातुमहमुत्सृजे न मम इति दत्त्वा प्रणमेदिति॥ दानमंत्रः॥

फलैः षोडशसंयुक्तं स्वर्णधान्यादिसंयुतम्॥ द्विजवर्यं गृहाण त्वं मम संतु मनोरथाः इति॥ इति षोडशिकाफलदानम् ॥ अथ व्यतीपाते सुवर्णदानमाह हेमाद्रौ ॥ शंकुकर्ण प्रलंबोष्ठ लंबभ्रूर्दीर्घ नासिक ॥ अष्टनेत्र चतुर्वक्र विस्तीर्णशतयोजन ॥ व्यतीपात नमस्तेऽस्तु सोमसूर्यसुत प्रभो॥ यत्किंचिद्दीयते स्वर्णं मेरुतुल्यं तु तद्भवेत् इति॥अद्येत्या०मम समस्तपापक्षयपूर्वकहेममयहिमाचलदानसमफलावाप्त्यक्षय्यसुखश्रीसूर्यजनार्दनप्रीतये इदं सुवर्णमग्निदैवतं सदक्षिणं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥दानमंत्रः॥गुंजामात्रमिदंस्वल्पं हेम विप्रकरेऽर्पितम्॥हिमाचलमितं भूत्वा प्रीयतां मे जनार्दनः॥इति॥ हिरण्यगर्भस्थामिति वा॥इति व्यतीपाते सुवर्णदानमंत्रः॥अथाश्वत्थसेवनम् ॥भविष्यपुराणे॥उदकुंभप्रदाने तु अशक्तो यःपुमान्भवेत्॥ तेनाश्वत्थतरोर्मूलं सेव्यं नित्यं जितात्मना ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वदुःखविनाशनम्॥सर्वरोगापहं ...ष्यं ध्रुवं संततिवर्धनम्॥सेचनमंत्रः॥सिंचामि तेऽश्वत्थ मूलं मम संततिवृद्धये॥अश्वत्थरूपी

धा०

८४॥

॥९०॥

फलान्प्रीयतांमेजनार्दनः॥अनेन मन्त्रवर्येण सिंचेदश्वत्थमूलकम्॥ नमस्कुर्यात्ततः सम्यक्प्रार्थ
येच्च पुनः पुनः इति।सेचनफलमपि तत्रैव ॥ यःकरोति तरोर्मूलेसेकं मासचतुष्टयम्॥मनोरथास्तु
सिध्यंति श्रुतिरेषासनातनी॥ मासचतुष्टयं चैत्रादौ॥वैशाख एवमेंऽपि।अश्वत्थमूलमासिंचेत्तोयेन
बहुनासदा॥ कुलनामयुतं तेन तारितं स्यान्न संशयःइति॥इत्यश्वत्थसेचनम्।अथाथर्वणीये अश्व
त्थाभिमंत्रणम्॥ आरात्ते इत्यस्याग्निकांडांतोगोनित्वनभिऋषिः॥ वनस्पतिर्देवता अनुष्टुप्छंदः
अश्वत्थाभिमंत्रणे विनियोगः॥ॐ॥ आरात्ते अग्निरस्त्वारात्परशुरस्तु ते॥निर्वाते त्वाभिवर्षंतु
स्वस्ति तेऽस्तु वनस्पते इति॥तत्कारस्थानेमेकारःस्वयं वऋग्यः।पौराणमंत्रस्तु।अक्षिस्पंदंभुजस्पं
दं दुःस्वप्नं दुर्विचिंतितम्॥शत्रुतश्च समुत्पन्नमश्वत्थंशमयस्वमे॥पुराणांतरे मंत्रांतरमुक्तं॥मूलतो
ब्रह्मरूपाय मध्यतो विष्णुरूपिणे॥ अग्रतःशिवरूपाय अश्वत्थाय नमो नमःइति॥अश्वत्थस्पर्श
तुमंदवासरएव कुर्यात्॥अन्यवासरेष्वर्चनं सेवनं च दूरत एवकुर्यादित्युक्तं पाद्मे॥इत्यश्वत्थसेच

च

॥९०